

15/2012

# Ehdotus eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista

*oikeusministeriö  
justitieministeriet*



15/2012

# Ehdotus eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista



29.3.2012

**Julkaisun nimi** Ehdotus eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista**Tekijä** Matti Marttunen, Jussi Matikkala, työryhmä**Oikeusministeriön julkaisu** 15/2012  
Mietintöjä ja lausuntoja**OSKARI numero** OM 4/41/2011 **HARE numero** OM027:00/2011**ISSN-L** 1798-7091**ISSN (nid.)** 1798-7091 **ISSN (PDF)** 1798-7105**ISBN (nid.)** 978-952-259-192-0 **ISBN (PDF)** 978-952-259-193-7**URN** URN:ISBN:978-952-259-193-7**Pysyvä osoite** <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-193-7>**Asia- ja avain-  
sanat** rikoslaki, rikoksen valmistelu**Tiivistelmä** Oikeusministeriö asetti 3.10.2011 työryhmän, jonka tehtävänä oli pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman mukaisesti laatia hallituksen esityksen luonnos vakavimpien rikosten valmistelun kriminalisoinnista.

Toimeksiannon mukaan vakavilla rikoksilla tarkoitettiin henkirikoksia ja törkeää ryöstöä. Työryhmän tuli lisäksi arvioida, onko valmistelun rangaistavuus perusteltua liittää myös törkeään pahoinpitelyyn. Työryhmän työn aikana nousi esille tarve säätää rangaistavaksi myös panttivangin ottamisen valmistelu. Säännösehdotukset tuli sijoittaa rikoslain erityiseen osaan. Työssä tuli mahdollisimman pitkälle noudattaa rikoslain kokonaisuudistuksen yleisiä periaatteita.

Työryhmän puheenjohtajana toimi lainsäädäntöneuvos Matti Marttunen oikeusministeriöstä. Työryhmän jäseninä olivat lainsäädäntöneuvos Jussi Matikkala (Oikeusministeriö), ylitarkastaja Marko Meriniemi (Sisäasiainministeriö), hovioikeudenneuvos Pertti Lattunen (Helsingin hovioikeus), kihlakunnansyyttäjä, apulaispäällikkö Kai Selander (Varsinais-Suomen syyttäjänvirasto) ja asianajaja Tiina Haapaaho (Suomen Asianajajaliitto).

Työryhmän toimikausi oli 3.10.2011–30.3.2012. Työryhmä kokoontui 6 kertaa. Työryhmä kuuli työnsä aikana professori Dan Frändeä (Helsingin yliopisto), professori Jussi Tapania (Turun yliopisto), professori Matti Tolvasta (Itä-Suomen yliopisto) ja dosentti Mikko Vuorenpäätä (Turun yliopisto).

Työryhmä on laatinut ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmä ehdottaa, että rikoslakiin lisätään säännökset eräiden törkeimpien rikosten valmistelun rangaistavuudesta. Rangaistavaksi säädettäisiin henkirikosten, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelu mukaan lukien niiden tekemisestä sopiminen. Tunnusmerkistökiteijöistä säädettäisiin mahdollisimman tarkkarajaisesti laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla. Lakia oikeudenkäynnistä rikosasioissa muutettaisiin siten, että valmistelurikosten uhrin oikeudet turvattaisiin. Lisäksi pakkokeinolainsäädäntöä muutettaisiin siten, että poliisilla olisi asianmukaiset keinot mainittujen valmistelurikosten tutkinnassa.

29.3.2012

**Publikationens titel** Förslag till kriminalisering av förberedelse till vissa grova brott**Författare** Matti Marttunen, Jussi Matikkala, arbetsgrupp**Justitieministeriets publikation** 15/2012  
Betänkanden och utlåtanden**OSKARI nummer** OM 4/41/2011 **HARE nummer** OM027:00/2011**ISSN-L** 1798-7091**ISSN (PDF)** 1798-7091 **ISSN (PDF)** 1798-7105**ISBN (PDF)** 978-952-259-192-0 **ISBN (PDF)** 978-952-259-193-7**URN** URN:ISBN:978-952-259-193-7**Permanent adress** <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-193-7>**Sak- och nyckelord** strafflagen, förberedelse till brott**Referat** Justitieministeriet tillsatte 3.10.2011 en arbetsgrupp för att i enlighet med regeringsprogrammet för statsminister Jyrki Katainens regering utarbeta ett utkast till en regeringsproposition om kriminalisering av förberedelse till de allvarligaste brotten.

Med allvarliga brott avsågs enligt uppdraget brott mot liv och grovt rån. Arbetsgruppen skulle dessutom bedöma om det är motiverat att även förberedelse till grov misshandel ska vara straffbar. Under arbetsgruppens arbete visade det sig att det också finns behov av att kriminalisera förberedelse till tagande av gisslan. De föreslagna bestämmelserna skulle fogas till strafflagens särskilda del. I arbetet skulle man följa de allmänna principerna för totalreformen av strafflagen i så stor utsträckning som möjligt.

Ordförande i arbetsgruppen var lagstiftningsrådet Matti Marttunen från justitieministeriet. Medlemmar i arbetsgruppen var lagstiftningsrådet Jussi Matikkala (Justitieministeriet), överinspektör Marko Meriniemi (Inrikesministeriet), hovrättsrådet Pertti Lattunen (Helsingfors hovrätt), häradssåklagaren, biträdande chef Kai Selander (åklagarämbetet i Egentliga Finland) och advokaten Tiina Haapa-aho (Finlands Advokatförbund).

Arbetsgruppens mandattid var 3.10.2011–30.3.2012. Arbetsgruppen sammanträdde sex gånger. Under sitt arbete hörde arbetsgruppen professor Dan Frände (Helsingfors universitet), professor Jussi Tapani (Åbo universitet), professor Matti Tolvanen (Östra Finlands universitet) och docent Mikko Vuorenpää (Åbo universitet).

Arbetsgruppens förslag har formen av en regeringsproposition.

Arbetsgruppen föreslår att det till strafflagen fogas bestämmelser om straffbarhet för förberedelse till vissa av de grövsta brotten. Enligt förslaget kriminaliseras förberedelse till brotten mot liv, grov misshandel, tagande av gisslan och grovt rån, inbegripet avtal om begående av dessa brott. Regleringen av de enskilda rekvisiten ska vara så noggrant avgränsad som möjligt, så som legalitetsprincipen förutsätter. Det föreslås att lagen om rättegång i brottmål ändras så att man tryggar rättigheterna för dem som fallit offer för ett förberedelsebrott. Dessutom ändras tvångsmedelslagstiftningen så att polisen har de medel den behöver för att undersöka förberedelsebrotten i fråga.

## **Oikeusministeriölle**

Oikeusministeriö asetti 3.10.2011 työryhmän, jonka tehtävänä oli pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman mukaisesti laatia hallituksen esityksen luonnos vakavimpien rikosten valmistelun kriminalisoinnista.

Toimeksiannon mukaan vakavilla rikoksilla tarkoitettiin henkirikoksia ja törkeää ryöstöä. Työryhmän tuli lisäksi arvioida, onko valmistelun rangaistavuus perusteltua liittää

myös törkeään pahoinpitelyyn. Työryhmän työn aikana nousi esille tarve säätää rangaistavaksi myös panttivangin ottamisen valmistelu. Säännösehdotukset tuli sijoittaa rikoslain erityiseen osaan. Työssä tuli mahdollisimman pitkälle noudattaa rikoslain kokonaisuudistuksen yleisiä periaatteita.

Työryhmän puheenjohtajana toimi lainsäädäntöneuvos Matti Marttunen oikeusministeriöstä. Työryhmän jäseninä olivat lainsäädäntöneuvos Jussi Matikkala (oikeusministeriö), ylitarkastaja Marko Meriniemi (Sisäasiainministeriö), hovioikeudenneuvos Pertti Lattunen (Helsingin hovioikeus), kihlakunnansyyttäjä, apulaispäällikkö Kai Selander (Varsinais-Suomen syyttäjänvirasto) ja asianajaja Tiina Haapa-aho (Suomen Asianajajaliitto).

Työryhmän toimikausi oli 3.10.2011—30.3.2012. Työryhmä kokoontui 6 kertaa. Työryhmä kuuli työnsä aikana professori Dan Frändeä (Helsingin yliopisto), professori Jussi Tapania (Turun yliopisto), professori Matti Tolvasta (Itä-Suomen yliopisto) ja dosentti Mikko Vuorenpäätä (Turun yliopisto).

Työryhmä on laatinut ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmä ehdottaa, että rikoslakiin lisättäisiin säännökset eräiden törkeimpien rikosten valmistelun rangaistavuudesta. Rangaistavaksi säädettäisiin henkirikosten, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelu mukaan lukien niiden tekemisestä sopiminen. Tunnusmerkistötekijöistä säädettäisiin mahdollisimman tarkkarajaisesti laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla. Lakia oikeudenkäynnistä rikosasioissa muutettaisiin siten, että valmistelurikosten uhrien oikeudet turvattaisiin. Lisäksi pakkokeinolainsäädäntöä muutettaisiin siten, että poliisilla olisi asianmukaiset keinot mainittujen valmistelurikosten tutkinnassa.



Saatuana työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa kunnioittavasti mietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 29 päivänä maaliskuuta 2012



Matti Marttunen




Marko Meriniemi



Pertti Lattunen



Kai Selander



Tiina Haapa-aho



Jussi Matikkala



# SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ .....	13
YLEISPERUSTELUT .....	14
1 JOHDANTO .....	14
2 NYKYTILA .....	15
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö .....	15
Valmistelukriminalisoinnit .....	15
Eräiden vakavimpien rikosten tyyppitilanteita ja valmistelukosten määrät .....	18
2.2 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö .....	19
Ruotsi .....	19
Norja .....	22
Tanska .....	23
Saksa .....	24
Yhdistynyt Kuningaskunta .....	25
Päätelmiä .....	26
2.3 Nykytilan arviointi .....	27
Arvioinnin lähtökohdat .....	27
Yrityskynnys .....	27
Poliisin valtuudet rikosten estämisessä .....	30
Henkirikokset .....	35
Panttivangin ottaminen .....	37
Törkeä ryöstö .....	37
Vaaraelementti ja valmistelutoimien kelvottomuus .....	41
Valmistelusta luopuminen .....	41
Tekijäpiiri .....	42
Lainkonkurrensi .....	42
Rangaistusasteikot .....	43
Yhteenvedo rikoslain muutostarpeesta .....	44
Muut tarvittavat lainsäädäntömuutokset .....	47
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET .....	50
3.1 Tavoitteet .....	50
3.2 Toteuttamisvaihtoehdot .....	50
3.3 Keskeiset ehdotukset .....	50
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET .....	51
5 ASIAN VALMISTELU .....	51
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT .....	52
1 LAKIEHDOTUKSEN PERUSTELUT .....	52
1.1 Rikoslaki .....	52
21 luku Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista .....	52
25 luku Vapauteen kohdistuvista rikoksista .....	57
31 luku Ryöstöstä ja kiristyksestä .....	58

1.2	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa.....	60
	2 luku Asianosaisen avustamisesta.....	60
1.3	Pakkokeinolaki (450/1987).....	60
	5 a luku Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu.....	60
1.4	Pakkokeinolaki (806/2011).....	60
	10 luku Salaiset pakkokeinot.....	60
2	VOIMAANTULO.....	60
LAKIEHDOTUKSET.....		
	Laki rikoslain muuttamisesta.....	61
	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n muuttamisesta.....	63
	Laki pakkokeinolain muuttamisesta.....	64
	Laki pakkokeinolain muuttamisesta.....	66
LIITE Valmistelurikosten määrät ja rangaistusasteikot.....		
LAGFÖRSLAG		
	Lag om ändring av strafflagen.....	69
	Lag om ändring av 2 kap. 1 a § i lagen om rättegång i brottmål.....	71
	Lag om ändring av tvångsmedelslagen.....	72
	Lag om ändring av tvångsmedelslagen.....	74

**Työryhmän laatima luonnos 29.3.2012  
Hallituksen esitykseksi Eduskunnalle eräiden törkeiden  
rikosten valmistelun kriminalisoimisesta ja eräksi siihen  
liittyviksi laeiksi**

## ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Rikoslakiin ehdotetaan lisättäväksi säännökset eräiden törkeimpien rikosten valmistelun rangaistavuudesta. Rangaistavaksi säädetttäisiin tapon, murhan, surman, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelu ja niiden tekemisestä sopiminen. Tunnusmerkitötekijöistä säädetttäisiin mahdollisimman tarkkarajaisesti laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla.

Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta voitaisiin tuomita vankeutta enintään neljä vuotta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä taikka palkkaa, käskee tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen.

Panttivangin ottamisen valmistelusta voitaisiin tuomita vankeutta enintään kolme vuotta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka panttivangin ottamista varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, valmistaa tai

hankkii rikoksen toteuttamiseen tarvittavan tilan tai sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman kyseisen rikoksen tekemisestä.

Törkeän ryöstön valmistelun enimmäisrangaistus olisi kolme vuotta vankeutta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka törkeän ryöstön tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa, hankkii rikoksen tekemisessä tarpeellisen erityisen tiedon tai sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman sellaisen rikoksen tekemisestä.

Kaikissa ehdotetuissa valmistelurikoksissa olisi säännös, jonka mukaan henkilö olisi rangaistusvastuusta vapaa, jos vaara siitä, että rikos olisi toteutettu, on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö poistaa oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.

Lakia oikeudenkäynnistä rikosasioissa muutettaisiin siten, että valmistelurikosten uhrin oikeudet turvattaisiin.

Pakkokeinolainsäädäntöä muutettaisiin siten, että poliisilla olisi asianmukaiset keinot mainittujen valmistelurikosten tutkinnassa.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

## YLEISPERUSTELUT

### 1 Johdanto

Suomessa on viime aikoina käyty keskustelua siitä, pitäisikö törkeiden rikosten valmistelu kriminalisoida nykyistä laajemmin. Teema on kriminaalipoliittisesti ajankohtainen, mutta rikosoikeuden yleisten oppien kannalta pulmallinen. Oikeuskirjallisuudessa on melko vakiintuneesti katsottu, että valmistelukriminalisoinnit eivät ongelmitta sovellu rikosoikeuskulttuuriimme.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman mukaan vakavimpien rikosten valmistelu kriminalisoidaan.

Valmistelukriminalisointeja on säädetty vaihtelevista syistä. Osin sääntely perustuu kansainvälisiin velvoitteisiin. Keskeisin ryhmä valmistelukriminalisoinneista koskee hyvin ankarasti rangaistavia ja ihmishenkiä uhkaavia rikoksia kuten joukkotuhontaa, yleisvaarallisia rikoksia ja terrorismia. Huumausainerikoksissakin on samoja piirteitä. Valtiopetos on poliittisena rikoksena vakava, ja siihen on perinteisesti suhtauduttu hyvin tiukasti. Rahanväärennyksessä ja maksuvälinepetoksessa on puolestaan ollut tarpeen varautua järjestäytyneen rikollisuuden mukanaan tuomaan uhkaan tuollaisten rikosten toteuttamiseen erityisesti soveltuvien laitteiden valmistamisesta ja käyttämisestä. Laillista käyttöä tuollaisille välineille ei liene juuri ajateltavissa.

Kansallisessa rikosoikeudessa lähtökohtana on perinteisesti ollut, että rangaistusvastuuta ei ole tarkoituksenmukaista ulottaa rikoksen yritystä aikaisempaan vaiheeseen. Suunnitelu- tai valmisteluvaiheessa konkreettinen vaara rikoksen toteuttamisesta saattaa olla vähäinen.

Kuitenkin myös eräät kotimaan tapahtumat, muun muassa Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat, eräät rahankuljetusryöstöt ja muutamat muut yksittäistapaukset, ovat antaneet aiheita arvioida tarvetta kriminalisoida tiettyjen törkeiden rikosten valmistelu. Keskusteluissa esillä olleita rikoslajeja ovat ol-

leet erityisesti henkirikokset, törkeä pahoinpitely, panttivangin ottaminen ja törkeä ryöstö.

Eduskunnan vastauksessa EV 107/2007 vp 4.12.2007 eduskunnan todettiin edellyttävän, että ”hallitus selvittää, ovatko rikoslainsäädäntöön nykyisin sisältyvät valmistelutyypisiä tekoja koskevat rangaistussäännökset johdonmukaisia ja vastaavatko ne riittävästi vakavien rikosten torjunnan asettamia vaatimuksia.” Oikeusministeriön mukaan asiassa ei tuolloin voitu edetä ennen kuin esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilain uudistaminen on saatettu päätökseen, koska rikosten ennaltaehkäisy ja niiden valmistelun säätäminen rangaistavaksi liittyvät asiallisesti yhteen. Syksyllä 2010 annettiin hallituksen esitys esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi (HE 222/2010 vp) ja hallituksen esitys poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 224/2010 vp), ja eduskunta hyväksyi esitykset 15.3.2011. Lait tulevat voimaan vuoden 2014 alussa.

Jokelan koulusurmia (7.11.2007) koskevassa tutkintalautakunnan raportissa (26.2.2009) todettiin seuraavaa: ”Henkirikoksen valmistelu tai suunnittelu ei ole rangaistavaa, mikä pienentää poliisin mahdollisuuksia puuttua koulu-uhkauksiin tai koulusurmien valmisteluun viittaavaan toimintaan.” Tämän perusteella raportissa annettiin seuraava suositus (s. 124): ”Oikeusministeriön tulisi selvittää henkirikoksen valmistelun säätämistä rikoslaisissa rangaistavaksi teoksi.”

Kauhajoen koulusurmia (23.9.2008) koskevassa tutkintalautakunnan raportissa (17.2.2010) asia on ilmaistu hieman väljemmin (s. 107): ”Poliisilla on valtuudet ryhtyä toimenpiteisiin yksittäisen rikoksen estämiseksi. Kattavampaa puuttumista kuitenkin haittaa se, että henkirikoksen valmistelu ei ole rikos.”

Oikeusministeriö on 17.3.2008 (OM 118/03/2007) antanut eduskunnan lakivaliokunnalle lausunnon törkeän ryöstön valmistelua koskeneesta lakialoitteesta LA 124/2007

vp laiksi rikoslain 31 luvun muuttamisesta. Lausunnossa todettiin johtopäätöksenä seuraavaa: ”Lakialoitteen säännösehdotus on liian epämääräinen ja väljä, jotta törkeän ryöstön valmistelu voitaisiin säätää rangaistavaksi kyseisessä muodossa.”

Rikoslain yleisen osan uudistuksen yhteydessä rikosten valmistelun ja salahankkeen kriminalisoinnin soveltamiseen todettiin liittyvän vaikeita näyttöongelmia ja oikeusturvariskejä. Myöskään valmistelun rangaistavuuden laajuuden suhteen lainsäädäntö ei tuolloin antanut aihetta arvosteluun. Oikeusturvan kannalta pidettiin perusteltuna säätää valmistelusta itsenäinen tunnusmerkistö, milloin siihen on kriminaalipoliittinen tarve. Tällaisen rikoksen nimeämisen valmistelukriminalisoinniksi todettiin olevan puhtaasti terminologinen kysymys (HE 44/2002 vp, s. 132 ja 135). Kyseessä oli tarkoin punnittu linjaus, jonka mukaan rikosten valmistelusta ei ole tarkoituksenmukaista säätää kaikkia kriminalisointeja koskevassa rikoslain yleisessä osassa, eikä tästä linjauksesta ole syytä edelleenkaan poiketa.

Koska valmistelukriminalisoinnit ovat suomalaiselle rikosoikeusjärjestelmälle lähtökohtaisesti vieraita, ne eivät voi muodostaa teoreettisesti johdonmukaista kokonaisuutta. Olennaista kuitenkin on, että rikoslain säännökset yhdessä eri viranomaisten toimivaltuuksien kanssa vastaavat vakavien rikosten torjunnan edellyttämiä vaatimuksia. Pidättyväinen suhtautuminen valmistelua koskevan yleissäännöksen tarpeeseen ei merkitse sitä, ettei valmisteluluonteisia erityiskriminalisointeja voida säätää. Tällöin on paremmat edellytykset tehdä rangaistavaksi säätämisen edellyttämä hyöty-haitta -punninta ja arvioida laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset kuin säädettäessä valmistelusta rikoslain yleisessä osassa.

Valmistelutoimien kriminalisointi edellyttää todellista tarvetta ja tarkkaa harkintaa sen suhteen, täytyvätkö rikosoikeuden käyttöä rajaavat ja oikeuttavat kriminalisointiperiaatteet. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mukaan rikosoikeudellisen sääntelyn laillisuusperiaatteeseen kuuluva täsmällisyysvaatimus on korostunut, jos sääntely merkitsee rikosoikeudellisen osallisuusvastuun sääntelyä vakiintuneista osallisuusopillisista käsi-

tyksistä poikkeavasti. Kannanotolla on liittymäkohta törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimiseen, koska rikosvastuun laajentaminen rikoskokonaisuuksien varhaisimpiin vaiheisiin heijastuu myös osallisuusopillisiin kysymyksiin.

Oikeusministeriössä 16.3.2011 valmistuneessa arviomuistiossa (Eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisointi, oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 12/2011) katsottiin, että törkeän ryöstön, törkeän pahoinpitelyn ja henkirikosten valmistelu on mahdollista kriminalisoida vain tarkasti määritellyin ehdoin ja rajauksin. Arviomuistion mukaan asia vaatii jatkovalmistelussa perusteellista harkintaa. Oikeusministeriö järjesti arviomuistion pohjalta laajan lausuntokierroksen, jossa muun muassa tiedusteltiin, olisiko edellä mainittu rajaus tiettyihin rikoksiin kannatettava. Lausuntopalaute oli kirjavaa. Osa lausunnon antajista katsoi, ettei valmistelukriminalisoinneille ole juuri tarvetta. Osa, mutta selvä vähemmistö, halusi laajentaa rikoksen valmistelun alaa myös muihin rikoksiin. Vaikka yksiselitteisten johtopäätösten tekeminen lausunnoista on vaikeaa, voidaan niiden perusteella todeta, että arviomuistiossa esitetty valmistelun kriminalisoinnin rajaus törkeän ryöstön, törkeän pahoinpitelyn ja henkirikosten valmisteluun sai enemmistön kannatuksen. Työryhmän työn aikana tuli esiin, että perusteltua on säätää rangaistavaksi myös panttivangin ottamisen valmistelu.

## 2 Nykytila

### 2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

#### Valmistelukriminalisoinnit

Rangaistavuuden lähtökohtana rikosoikeudellisessa sääntelyssä pidetään yleensä täytettyä tekoa, rikosta. Useiden tahallisten rikosten yritys on myös säädetty rangaistavaksi.

Rikoksena mahdollisesti arvioitavan tapahtumaketjun ”elinkaari” etenee teoriassa ”mielensisäisestä” suunnittelusta konkreettiseen valmisteluun, siitä edelleen yritykseen ja lopulta täytettyyn tekoon ja teon seurauksiin. Ero suunnittelun, valmistelun ja yrityksen vä-

lillä voi olla tulkinnanvarainen. Rangaistavuuden alkupisteenä on yleensä aikaisintaan yrityskynnys.

Vuonna 2004 rikoslain yleisen osan uusien säännösten voimaan tullessa kumottiin vuodelta 1889 peräisin ollut pykälä, joka koski nimenomaan rikoksen valmistelua. Kyseinen pykälä oli silloisessa rikoslain 4 luvun 3 §:ssä, ja se kuului seuraavasti: "Rikoksen valmistelu rangaistaan ainoastaan silloin kuin siitä on laissa erittäin määrätty. Rangaistavasta valmistelusta noudatettakoon mitä 2 §:ssä yrityksestä on säädetty."

Rikoksen valmistelulla tarkoitetaan subjektiivisessa suhteessa rikokseen tähtäävää toimintaa, jolla luodaan edellytyksiä rikoksen myöhemmälle toteuttamiselle. Valmistelutoimet ovat yritystä varhaisempia tekoja, joissa rikoksen tekemistä ei ole vielä aloitettu. Valmisteluna rangaistavia toimia on vaikea laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla kuvata täsmällisesti tunnusmerkistössä, sillä teoriassa valmistelu voi olla hyvin monenlaista toimintaa. Epätasmoisten säännösten soveltamisessa voi syntyä tulkinta-, näyttö- ja siten myös oikeusturvaongelmia.

Valmisteluna rangaistavaa voi olla muun muassa rikokseen soveltuvan välineen tai tarvikkeen hallussapito tarkoituksessa toteuttaa rikos. Tällaiset välineet saattavat kuitenkin olla sinänsä täysin laillisia, jolloin niiden hallussa pitämisen rangaistavuus joudutaan perustamaan tekijän subjektiiviseen tarkoitukseen käyttäen niitä rikoksen tekemiseen. Tekijän tarkoituksen selvittäminen ja toteen näyttäminen on kuitenkin usein vaikeaa ennen rikoksen tekemistä. Käytännössä valmistelutoimen yhteys rikokseen voidaan usein selvittää vasta jälkikäteen, kun rikos tai sen yritys on jo toteutunut. Muun muassa näihin laillisuusperiaatteeseen ja käytännön näyttöongelmiin liittyvien syiden vuoksi valmistelukriminalisointien soveltamisalan laajentamiseen on suhtauduttu varauksellisesti (HE 44/2002 vp).

Rikoksen valmistelun rangaistavuutta harkittaessa erityinen huomio on kiinnitettävä kysymykseen, milloin siirrytään yleensä rangaistavasta valmistelusta rangaistavan yrityksen puolelle. Rikoslain 5 luvun 1.2 §:n yrityksen määritelmäsäännöksen mukaan teko on edennyt rikoksen yritykseksi, kun teki-

jä on aloittanut rikoksen tekemisen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä. Rikoksen yritys on kysymyksessä silloinkin, kun sellaista vaaraa ei aiheudu, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä. Säännös kuvastaa yrityksen ja valmistelun rajaa (HE 44/2002 vp). Yritysvastuu edellyttää, että menettely on ollut tahallista. Tekijä tavoittelee rikoksen täyttymistä. Tämä pätee yhtä lailla valmisteluun. Rikoksen valmistelussa tavoitteena on toteuttaa valmisteltava rikos.

Oikeuskirjallisuuden mukaan jonkinlaisena tendenssinä oikeuskäytännössä on rangaistavan yritysvaiheen "varheneminen" (ks. Jussi Tapani – Matti Tolvanen, Rikosoikeuden yleinen osa, vastuuoppi, 2008, s. 373). Perinteisen näkemyksen mukaan pääpaino yritysvastuun määrittelyssä on teon objektiivisessa puolessa eli teossa ja sen aiheuttamassa vaarassa. Kuitenkin yrityksen määritelmään sisältyvän "satunnaisten syiden" kriteeriä soveltaen on mahdollista laskea rangaistavuuden alarajaa jopa ennakoimattomalla tavalla. Vaadittava vaaran aste näyttäisi Tapanin tutkimuksen ("Yrittänyttä ei laiteta? Rikoksen yrityksen rangaistavuus", 2010) mukaan oikeuskäytännössä asettuvan hyvin lähelle monien rikosten tunnusmerkistöissä käytettyä "on omiaan" -kriteeriä. Tällöin melkein mikä tahansa tahallinen yritys tehdä rikos voidaan määritellä kelvolliseksi.

"Yrityskynnys" on erilainen eri rikoksissa, koska rikosten tunnusmerkistöt eroavat toisistaan. Esimerkiksi henkirikosten, törkeän pahoinpitelyn, törkeän ryöstön ja panttivangin ottamisen tunnusmerkistöissä on sellaisia eroavaisuuksia, että niiden valmistelun kriminalisoimisen ei välttämättä tulisi noudattaa samaa tunnusmerkistön kirjoittamistapaa. Henkirikoksissa (RL 21:1–3) tekotapa "tapaa" voidaan toteuttaa monella tavalla. Törkeässä pahoinpitelyssä (RL 21:6) ja törkeässä ryöstössä (RL 31:2) on monenlaisia tekotapoja ja kvalifiointiperusteita, ja rangaistavuuden alaan vaikuttaa myös rikoksen kokonaistörkeyttä koskeva arviointi. Etukäteen on törkeisiin tekemuotoihin liittyvän kokonaisarvostelun vuoksi vaikea arvioida, valmisteleeko joku nimenomaan tietyn rikoksen törkeää tekemuotoa. Tästä pulmasta ei kuiten-



kaan rikoslaissa omaksutun systematiikan vuoksi ole mahdollista päästä eroon.

Suomen lainsäädännössä ei siis ole yleistä säännöstä rikosten valmistelusta, eikä sellaiselle ole tarvetta. Kuten edellä on jo todettu, säädettäessä valmistelusta rikoslain erityisen osan puolella on paremmat edellytykset tehdä hyöty-haitta punninta ja toteuttaa laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset kuin säädettäessä valmistelusta yleisesti rikoslain yleisessä osassa.

Valmistelukriminalisointeja on rikoslain erityisessä osassa hieman laskutavasta ja käytetyistä kriteereistä riippuen noin 20. Tietty rikokset ovat niin sanottuja varsinaisia valmistelukrikoja siten, että niiden nimikkeestä tai tunnusmerkistöstä ilmenee selvästi käsite valmistelu taikka rikoksen tekemisestä sopiminen. Osa rikoksista on puolestaan sellaisia, että niiden tunnusmerkistössä ei mainita valmistelua, mutta tosiasiallisesti kysymys on tiettyjen valmistelutoimien rangaistavuudesta. Esimerkkinä tällaisista rikoksista voidaan mainita murtovälineen hallussapito (RL 28:12 a), tulliselvitysrikokset (RL 46:7–9) ja lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin (RL 20:8 b). Viimeksi mainittua ryhmää voidaan luonnehtia välillisiksi valmistelukriminalisoinneiksi. On tosin jossain määrin tulkinnanvaraista, mitkä rikokset kuuluvat tähän ryhmään, ja voidaan tehdä myös hienojakoisempia valmistelukrikojen ryhmittelyjä.

Joissain rikoksissa on kyse valmisteluluonteisen teon tekemisestä tarkoituksessa tehdä myöhemmin tahallinen rikos tai edistää sellaista. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi maanpetoksellinen yhteydenpito (RL 12:11), salahanke vaarallisen sotilasrikoksen tekemiseksi (RL 45:24) ja huumausainerikoksen edistäminen (RL 50:4). Toisaalta, kuten lakivaliokuntakin on painottanut (LaVM 4/2009 vp, s. 5), myös rikos, joka on jo täytynyt, voi tosiasiallisesti merkitä jonkin muun rikoksen valmistelua osana laajempaa rikoskokonaisuutta. Esimerkiksi väärennys (RL 33:1) on usein käytännössä petoksen (RL 36:1) valmistelua: joku valmistaa väärän asiakirjan aikoen käyttää sitä erehdyttäkseen toista ja saadakseen tästä oikeudetonta taloudellista hyötyä. Väärennyksen tunnusmerkistö ei tosin edellytä, että asiakirjaa käytettäisiin nimenomaan petoksen tekemiseksi.

Erityisryhmän muodostavat kriminalisoinnit, joissa säädetään rangaistavaksi tyypillisten rikosentekovälineiden hallussapito. Lievimmät näistä on kielletty järjestyksellään (612/2003) 9–13 §:ssä, vakavammat rikoslain puolella, kuten eräät aserikokset (RL 41 luku) sekä terveyttä ja turvallisuutta vaarantavat rikokset (RL 44 luku).

Erityisesti varsinaista valmistelua koskevat rangaistussäännökset koskevat nykyisin ennen kaikkea vakavimpia rikoksia. Toisaalta valmistelun säätäminen rangaistavaksi liittyy monissa rikoksissa esimerkiksi valtion toimintojen suojaamiseen taikka siihen rinnastettavan infrastruktuurin, esimerkiksi liikenne-, raha- tai maksujärjestelmän, turvaamiseen. Yksilöllisiä oikeushyviä ei ole muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta suojattu valmistelukriminalisoinneilla. Useiden valmistelua koskevien rangaistussäännösten taustalla ovat kansainväliset sopimusvelvoitteet. Tällaisia kriminalisointeja ovat esimerkiksi huumausainerikoksen valmistelu (RL 50:3), rahanväärennyksen valmistelu (RL 37:4), terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu (RL 34 a:2) ja salahanke törkeän rahanpesun tekemiseksi (RL 32:8).

Kuuluipa tietty rikos mihin tahansa näistä kategorioiden, rikosvastuun perustava tunnusmerkistö on kuvattu säännöksessä tyhjentävästi. Kriminalisoinneille on luonteenomaista, että kyse on jonkin välineen hallussapidosta tarkoituksessa tehdä rikos tai rikoksen tekemistä tarkoittavasta sopimuksesta. Eräisiin lievempiin tekoihin liittyvät valmistelukriminalisoinnit puolestaan perustuvat joko kansainvälisiin velvoitteisiin taikka rikoslajikohtaisiin erityisiin näkökohtiin. Rikoksen yrityksen rangaistavaksi säätämisessä pääsääntö on miltei päinvastainen: yleensä vain lievimmät rikokset on jätetty sen ulkopuolelle. Myös rikoksen yrityksen rangaistavuus harkitaan jokaisessa tilanteessa erikseen. Kaikkia rikoksia ei voi luontevasti yrittää, ja joissakin tapauksissa yrityksen rangaistavuudelle ei tunnusmerkistön muotoilun vuoksi ole tarvetta. Lähtökohtana kuitenkin on, että eri rikosten valmistelun kriminalisoinnissa ei ole kyse siitä, mitä elämänalueita rikosoikeudellisen sääntelyn tulisi suojella. Tämä on ratkaistu jo päärikosta koskevassa tunnusmerkistössä. Kysymys on siitä,

kuinka varhaisiin toimiin rikosvastuu tulisi ulottaa.

Valmistelukriminalisoinneilla ei ilmeisesti kukaan saavuteta kovin suuressa määrin rikosten vähentymistä. Rikoslain pelotevaikutuksen näkökulmasta valmistelun kriminalisointia ei voida oikeastaan edes perustella, koska kukaan ei ryhdy valmisteluun sen itsensä vuoksi, vaan tavoitteena on saattaa teko päätökseen. Näin ollen törkeiden rikosten valmistelun kriminalisointi on ennen kaikkea oikeudenmukaisuuskysymys, ja argumentit rangaistavuuden alan laajentamisesta liittyvät samoihin perusteisiin, joita esitetään rikosten yritysten kriminalisoinnin puolesta. Rikoksen yrityksen rangaistavuutta on perusteltu subjektiivisilla syillä, joiden mukaan yritys osoittaa rikosentekijässä samanlaista pahutusta kuin täytetty rikos. Objektivistien teorioiden mukaan yrityksen rangaistavuus puolestaan perustuu jo yritysteon aiheuttamaan vaaraan suojeltavalle oikeushyväälle, vaikka rikos ei täytyisikään. Viimekädessä valmistelusta rankaisemisen perusteet nojautuvat näihin samoihin näkökohtiin.

Toisaalta kysymys on myös poliisin keinoista puuttua valmistelutyypiseen toimintaan riittävän varhaisessa vaiheessa. Rikosten ennalta estämiseen on jo nyt varsin kattavat valtuudet. Valtuuksia on poliisilain kokonaisuudistuksen yhteydessä lisätty. Uhkaavaan toimintaan on voitu puuttua jo nykyisin voimassa olevan lainsäädännön nojalla. Poliisi on esimerkiksi kertonut ehkäisseensä vakavia koulu-uhkauksia. Toisin kuin julkisessa keskustelussa on toisinaan esitetty, poliisi ei ole voimaton rikosten valmistelun estämisessä. Monesti teot on jo nykyisen poliisilain mukaan voitu estää. Eräissä julkisuudessa esillä olleissa tapauksissa on jäänyt vaikutelma halusta odottaa, että tekijät tekevät jotain sellaista, mistä voidaan tuomita ankarampi rangaistus. Puuttumattomuus tällä perusteella ei ole täysin ongelmatonta. Kuitenkin olennaista on, että rikokset estetään, eikä se, saavatko valmistelijat mahdollisimman ankaran rangaistuksen. Ruotsissa, jossa törkeiden rikosten valmistelu on rangaistavaa, on ilmennyt tilanteita, joissa jopa ryöstöjen on annettu tapahtua. Kyse on ollut poliisin taktiikasta, koska tällöin todistelusta ei jää epäselvyyttä..

Törkeiden rikosten valmistelun tullessa rangaistavaksi poliisiin käytettäväksi tulisivat esitutkintalain ja pakkokeinolain toimivaltuudet, joilla saattaa olla merkitystä valmistelutoimiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tapahtuvan puuttumisen kannalta.

Valmistelun kriminalisointiin liittyy kuitenkin joukko vaikeita lainopillisia pulmia, mutta erääksi keskeiseksi kysymykseksi nousevat näyttöongelmat. Jos säädetään rangaistavaksi varsin tavanomainen laillinen toiminta (kuten leipäveitsen osto) tiettyssä tarkoituksessa, miten tämä näytetään? Valmistelusta ei myöskään aiheudu ainakaan samassa laajuudessa konkreettista vaaraa tunnusmerkistössä tarkoitetun seurauksen aiheutumisesta kuin rikoksen yrityksen kohdalla, koska valmistelutoimia tehnyt ei ole vielä aloittanut toteuttamaan rikostunnusmerkistössä kuvattua täytäntöönpanotointa. Tästä syystä valmistelukriminalisoinneissa subjektiivinen puoli eli rikosentekijän tarkoitus korostuu välttämättä enemmän kuin yrityksen kohdalla. Kysymys on käytännössä siitä, mitä tekijä suunnittelee tiettyä toimenpidettä tehdessään. Rikosvastuun syntyminen edellyttää aina myös jonkinlaisia objektiivisesti havaittavia ulkoisia tekoja, sillä pelkästä ajattelusta ei voida rangaista.

### **Eräiden vakavimpien rikosten tyyppitilanteita ja valmistelurikosten määrät**

Suomen henkirikollisuutta voidaan kuvata syrjäytyneiden ja alkoholisoituneiden miesten keskinäiseksi väkivallaksi. Rikokset liittyvät kiinteästi alkoholikäyttötilanteisiin. Tyypillinen suomalainen henkirikos on ryyppyriitatappo. Aseena on puukko tai keittiöveitsi, ja tekoajankohta on viikonloppu. Uhri ja tekijä ovat vanhoja tuttuja ja teko hetkellä 2–3 promillen humalassa. Tyypillinen henkirikollinen on keski-ikäinen, yksin asuva, työelämästä syrjäytynyt miesalkoholisti, jolla on takanaan useita vankeustuomioita niin väkivalta- kuin muistakin rikoksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen henkirikokatsauksessa 92 %:ssa henkirikoksista seurantajärjestelmään oli kirjattu yksi tai useampi motiivi. Kaiken kaikkiaan yleisimpien motiivien joukossa oli varsin vähän välineelliseen,

suunnitelmalliseen väkivaltaan viittaavia. Rikollisryhmien tai rikollisten väliset konfliktit oli mainittu motiiviksi neljässä prosentissa ja päämotiiviksi kahdessa prosentissa katsauskauden rikoksista. Näistä huomattava osa liittyi moottoripyöräjengien keskinäiseen tai sisäiseen väkivaltaan. Taloudellisen hyödyn motivoimat rikokset muodostivat kymmenen prosenttia ajanjakson henkirikoksista, ryöstömurhat neljä prosenttia. Katsauskauden henkirikoksista 23 prosenttia oli rikostutkijoiden arvion mukaan ennalta harkittuja (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Henkirikoskatsaus 2009).

Tyypillisellä suomalaisella väkivaltarikollisuudella ei voida perustella rangaistavuuden alan laajentamista. Muutostarpeet perustuvat yksittäistapauksiin, jotka sinänsä saattavat olla hyvinkin vakavia.

Panttivangin ottamisesta tuomittiin alioikeuksissa vain yhden kerran vuosina 2005–2009 (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Rikollisuustilanne 2010). Rikos on siis erittäin harvinainen. Rikoksen valmistelu voi kuitenkin olla erittäin suunnitelmallista ja pitkäkestoisia, ja rikos on laadultaan sellainen, että se puoltaa valmistelun kriminalisointia.

Kuten henkirikollisuudessa, myös ryöstörिकosten valmistelun rangaistavuutta pohdittaessa tulee ottaa huomioon se, millaisia ryöstörिकoksia Suomessa tehdään, jotta havaitaan se toimintaympäristö, jota mahdollinen valmistelukriminalisointi koskisi.

Tyypillinen ryöstörिकollisuus ei ole olennaisesti muuttunut sen jälkeen, kun nykyiset lainsäädäntöratkaisut on tehty. Kuitenkin erityisesti julkisessa keskustelussa on korostettu, että talousrikollisuus, muu oikeudetonta taloudellista hyötyä tuottava vakava rikollisuus ja erityisesti huumausainerikollisuus on monimuotoistunut, ammattimaistunut, muutunut suunnitelmallisemmaksi ja kansainvälistynyt.

Yleisimmät anastuksen kohteet luonnollisiin henkilöihin kohdistuneissa ryöstörिकoksissa ovat lompakko ja kännykkä. Luonnollisiin henkilöihin kohdistuneista ryöstöistä 80 %:ssa saalis oli ollut alle 500 euroa, törkeistä ryöstöistä 59 %:ssa 500 euroa suurempi. Myös liikelaitosryöstöistä 80 %:ssa saalis oli ollut 500 euroa pienempi, törkeistä liikelaitosryöstöistä 51 %:ssa 1 000 euroa suurempi.

Ryöstöinä tutkituista teoista seitsemässä prosentissa pääepäilty oli naamioitunut. Törkeissä ryöstöissä osuus oli 25 %. Käytännössä luonnollisiin henkilöihin kohdistuneet ryöstörिकokset tehtiin lähes aina naamioitumatta, liikeyrityksiin kohdistuneissa rikoksissa sen sijaan pääepäilty oli naamioitunut 45 %:ssa tapauksista. Puolet ryöstörिकosten uhreista oli saanut jonkinasteisia fyysisiä vammoja. Lääkärin tai sairaalahoitoa vaatineita vammoja oli saanut viidesosa uhreista (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Ryöstörikoskatsaus 2007).

Empiiriset tutkimukset eivät ole nostaneet esille tarvetta laajentaa ryöstökriminalisointien alaa varhaisempiin vaiheisiin. Rangaistavuuden alan laajentamisen tarve perustuu yksittäistapauksiin, jotka ovat liittyneet järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan.

Rikoslainsäädännössä jo olevia valmistelukriminalisointeja on sovellettu erittäin harvoin. Tämän esityksen liitteenä olevaan taulukkoon on koottu tiedot poliisin tietoon vuosina 1996–2010 tulleista valmistelurikoksista. Käytännössä säännöksistä sovelletaan yleisemmin ainoastaan murtovälineen hallussapitoa ja jonkin verran yritettyä yllytystä perättömään lausumaan sekä huumausainerikosten valmistelua ja edistämistä.

## 2.2 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö

### Ruotsi

Ruotsin vuodelta 1962 olevan rikoskaaren (brottsbalk, BrB) 23 luku sisältää yleisiä säännöksiä rikoksen yrityksestä, valmistelusta ja rikokseen osallisuudesta. Luvun 2 § koskee kahdentyyppistä valmistelumuotoa: valmistelua (”förberedelse”) ja salahanketta (”stämpling”). Niistä otettiin säännös lakiin jo vuonna 1948. Vuonna 2001 BrB:n säännöstä muutettiin ja sanamuotoa ajanmukaisutettiin. BrB:n 23 luvun 2 § kuuluu seuraavasti:

”Henkilö, joka tahallisesti tehdäkseen tai edistääkseen rikosta 1) vastaanottaa tai luovuttaa rahaa tai muuta maksuna rikoksesta tai kattaakseen kustannuksia rikoksen suoritta-

misesta tai 2) hankkii, valmistaa, vastaanottaa, säilyttää, kuljettaa, koostaa tai ryhtyy vastaavaan tekoon jonkin sellaisen esineen suhteen, joka on erityisesti omiaan käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa, tulee, milloin siitä erikseen säädetään, tuomita rikoksen valmistelusta, jollei hän ole syyllistynyt täytettyyn rikokseen tai yritykseen.

Niissä tapauksissa, joissa siitä erikseen säädetään, tuomitaan salahankkeesta. Salahankkeella tarkoitetaan sitä, että joku yhteistuumin toisen kanssa päättää teosta tai että joku pyrkii yllyttämään toista tai lupautuu tai tarjoutuu tekemään teon.

Rangaistus valmistelusta tai salahankkeesta on tuomittava alle täytetystä rikoksesta säädetyn rangaistuksen enimmäismäärän, ja niistä tuomittava rangaistus voi alittaa täytetystä rikoksesta säädetyn rangaistuksen vähimmäismäärän. Pidempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta voidaan määrätä vain, jos täytetystä rikoksesta voi seurata vähintään kahdeksan vuotta vankeutta. Jos vaara siitä, että rikos olisi täyttynyt, on ollut vähäinen, henkilöä ei tule tuomita.”

Rikoksen valmistelu on siis rangaistava, milloin siitä on erikseen kyseisen rikoksen osalta säädetty. BrB 3 luvun 11 §:n, 4 luvun 10 §:n ja 8 luvun 12 §:n mukaan muun muassa murhan, tapon, törkeän pahoinpitelyn, ihmisyöstön ja törkeän ryöstön valmistelu ja salahanke on rangaistavaa.

Valmistelun rangaistavuus ulottuu siis vain kahteen tilanteeseen, jotka liittyvät (1) palkkion luovuttamiseen tai vastaanottamiseen maksuna rikoksesta ja (2) rikoksessa käytettäväksi tarkoitetun apuvälineen käsittelyyn. Jälkimmäisen kohdan tarkkarajaisuutta heikentää se, että jos jokin lueteltu konkreettinen tekemuoto ei nimenomaisesti täyty, voi kyseessä olla myös sellainen menettely, jolla ryhdytään ”vastaavaan tekoon”. Esitöiden mukaan tällä tarkoitetaan esimerkiksi apuvälineen muokkaamista tai säilyttämistä.

Harjoittelu rikosta varten ei ole rangaistavaa, mikäli rikoksen tekoa varten ei ole hankittu sellaisia apuvälineitä, jotka ovat erityisesti omiaan käytettäväksi rikoksessa. Vastuu ei myöskään ulotu sellaisiin tilanteisiin, joissa kyse on ainoastaan henkilön ”ajatusoiminnasta”. Vaikka henkilö siis pohtii, miten hän voisi toteuttaa tahallisen rikoksen,

häntä ei voida rangaista rikoksen valmistelusta vaikka suunnitelma paljastuisikin esimerkiksi sen vuoksi, että henkilö kertoo suunnitelmistaan toiselle henkilölle. Rajanveto esimerkiksi tilanteessa, joka käsittää pelkkää tiedon keräämistä ja havaintojen tekemistä, voi olla erittäin vaikea.

Ruotsissa on lainvalmistelussa todettu, että rangaistusvastuuta ei tule ulottaa kaikkiin teoreettisiin valmistelutoimiin ilman tarkempaa rajausta. Tällöin olisi vaikeaa sekä yksittäiselle henkilölle että viranomaisille todeta, milloin rikoksen valmistelu on alkanut. Hallituksen esityksessä todetaan, että tietuutyyppisen vaarallisen rikollisen toiminnan, esimerkiksi arvokuljetusryöstöjen, osalta saataisi olla syytä säätää esimerkiksi suunnittelu ja rikospaikan tiedustelu rangaistavaksi, mutta tämän tulisi tapahtua erityiskriminalisoinnein, ei yleisen valmistelusäännöksen puitteissa (Prop. 2000/01:85, s. 39).

Pelkästään valmistelu tai suunnittelu jonkin apuvälineen hankkimiseksi ei ole rangaistavaa. Apuvälineen ostaminen, myyminen, tilaaminen tai myytäväksi tarjoaminen ei myöskään ole rangaistavaa, mikäli henkilöllä ei ylipäänsä ole ollut apuvälinettä hallinnassaan. Toisaalta aina ei edellytetä, että syytetty itse on konkreettisesti pitänyt apuvälinettä käsissään. Tapauksessa NJA 1962 s. 56 kolme miestä oli aikeissa tehdä törkeän varkauksen räjäyttämällä kassakaapin. Heidän etsiesissään sopivaa kohdetta yksi heistä kantoi räjähdysaineita sisältänyttä kassia. Korkein oikeus katsoi kaikkien kolmen olleen tekemisissä räjähteiden kanssa, ja heidät kaikki tuomittiin törkeän varkauksen valmistelusta.

Todettakoon, että edellä mainitun kaltaiset tilanteet olisivat Suomen rikoslain mukaan rangaistavia järjestyslain rikkomisena, ampuma-aserikoksena tai räjähdერიokoksena, joiden rangaistavuus ei edellytä näyttöä siitä, että henkilö aikoo tehdä muun rikoksen.

Rikosvastuu koskee kaikkien nimenomaan rikosta varten tehtyjen apuvälineiden käsitteilyä. Esimerkkejä näistä ovat poikkisahatut haulikot, väärennysvälineet ja kartat rikospaikoista. Myös sellaiset välineet, joilla voi olla tietty laillinen käyttötapa, kuuluvat rikosvastuun piiriin. Tällaisia ovat esimerkiksi ampuma-aseet, räjähdysaineet, tiirikat, murtovälineet ja veitset. Samoin ”immateriaalis-

ten” esineiden, kuten tietokonevirusten, voidaan joskus katsoa olevan rikoksen tekoon soveltuvia apuvälineitä.

Vaikka yksittäistä esinettä ei luokiteltaisi apuvälineeksi, voi esinekokoelma muodostaa rikoksen tekoon soveltuvan apuvälineen. Myös erilaiset esineyhdistelmät voivat kuulua rangaistusvastuun piiriin. Tapauksessa NJA 1960 s. 442 henkilö tuomittiin törkeän varkauden valmistelusta oltuaan tekemisissä sellaisen apuvälineen kanssa, joka koostui neljästä hiotusta ruuvimeisselistä, yhdestä suutarin veitsestä sekä kuuden avaimen nipusta.

BrB:n säännös ei myöskään tarkoita vain fyysisiä esineitä, vaan esimerkiksi pelkän tiedon kerääminen voi merkitä rangaistavaa valmistelua. Edellytyksenä on tällöin kuitenkin se, että henkilö on jollain tavalla dokumentoinut hankkimansa tiedot. Henkilöä, joka esimerkiksi arvokuljetusauton ryöstöä varten koostaa tietoja ajoreitistä, ajankohdista, auton miehityksestä ja muista rikoksen tekoa varten merkityksellisistä asioista, voidaan rangaista ryöstön valmistelusta, mikäli koostetta voidaan käyttää apuvälineenä rikoksessa. Tämän tiedon tulee kuitenkin olla kirjoitetussa muodossa tai muulla tavoin tallennettuna. Pelkästään tieto olosuhteista ei muodosta apuvälinettä (Prop. 2000/01:85, s. 41).

Jotta esine olisi erityisesti tarkoitettu käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa, vaaditaan, että sillä on keskeinen merkitys rikoksen suorittamisessa. Apuvälineen tulee olla tyypillisesti sovelias kyseistä rikosta varten. Täysin arkipäiväiset esineet, kuten autot, tietokoneet tai matkapuhelimet, eivät ole tällaisia apuvälineitä. Mikäli esimerkiksi autoa sitä vastoin on jollain lailla muunneltu rikosta varten, voidaan sitä pitää erityisesti tarkoitettuna käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa (esimerkiksi kuorma-auto, johon on tehty kätköpaikkoja huumeiden salakuljetusta varten, NJA 1983 s. 425). Apuvälineitä ovat myös esineet, joilla on välitön merkitys tunnistetuksi tulemisen välttämiseksi rikoksen yhteydessä. Esimerkkejä tästä ovat väärennetyt henkilöllisyystodistukset ja suojanaamiointit, jotka on tarkoitettu käytettäväksi ryöstössä (Prop. 2000/01:85, s. 40–41).

Tuoreessa Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisussa (B 2973–11 18.10.2011) syytetyn

luota löydettiin kotietsinnän yhteydessä vetyperoksidia, asetonia ja suolahappoa, jotka ovat Ruotsin rikosteknisen laboratorion mukaan räjähdysaineen valmistamisen avainkemikaaleja. Sen lisäksi syytetyn luota löydettiin mittalaseja ja metalliputkia sekä kirjallisuutta ja itse tehtyjä luonnoksia pommien valmistamisesta. Korkein oikeus katsoi, että löydettyjä aineita ja tarvikkeita voitiin pitää Ruotsin BrB 23 luvun 2 §:ssä tarkoitettuina rikosentekovälineinä. Syytetty oli aikaisemmin uhkaillut käyttävänsä räjähteitä poliiseja vastaan. Korkein oikeus katsoi, että syytetty oli viimeistään ostaessaan kemikaalit päättänyt valmistaa pommeja. Vaikka syytetty oli päättänyt käyttää pommeja poliiseja vastaan, asiassa esitetty selvitys ei riittänyt osoittamaan, että tekijä olisi päättänyt tappaa poliisimiehen eikä häntä siten voitu tuomita murhan valmistelusta. Korkein oikeus tuomitsi tekijän yleisvaarallisen tuhotyön valmistelusta.

Rikosentekovälineiden ja rikosesineiden suhteen tehdään erottelu. Esimerkiksi itse huume ei voi olla apuväline huumeiden luovutuksessa tai salakuljetuksessa. Tapauksessa NJA 1992 s. 524 henkilö tuomittiin huumerikoksen valmistelusta hankittuaan ja säilytettyään amfetamiinin tekoa varten tarkoitettuja kemikaaleja sekä laitteistoa. Kemikaalien katsottiin tällöin olevan huumeiden tekoon tarvittavia perusaineita ja näin ollen apuvälineitä. Epäselvää on toisaalta, onko huumeiden ostoon käytettävä raha apuväline huumerikokseen (NJA 1987 s. 680).

Rikoksen valmistelusta voidaan tuomita sekä henkilö, joka on aikonut tehdä itse rikoksen että henkilö, joka tahallisesti edistää sitä. Jos joku muu kuin henkilö, joka suorittaa rikoksen, on sitä valmistellut, tuomitaan hänet osallisuudesta, mikäli täytetty teko ei olennaisesti eroa siitä, mitä on suunniteltu. Muussa tilanteessa hänet voidaan tuomita pelkästään valmistelusta. Rangaistavuuden edellytyksenä ei kuitenkaan ole, että valmistelu on kohdistunut nimenomaan tiettyyn rikokseen: riittävää on, että se on kohdistunut tietyn tyyppiseen rikokseen, joka ennemmin tai myöhemmin tultaisiin toteuttamaan (RH 1981:35). Mikäli yhdellä teolla on valmisteltu useita rikoksia, esimerkiksi hankittu ase, jolla voidaan suorittaa useita murhia, mutta

vain yksi rikos on täytetty, voidaan tuomita sekä osallisuudesta että valmistelusta. Jos välinettä käytetään rikoksen tekemiseen, minkä jälkeen sitä vielä säilytetään uutta rikosta varten, voi täytetyn rikoksen lisäksi kyse olla toisen rikoksen valmistelusta.

Rangaistusvastuu valmistelusta edellyttää, että teko on tahallinen. Tuottamuksellisen rikoksen valmistelusta ei rangaista. Lisäksi BrB 23 luvun 2 §:ää tulkitaan niin, että rikoksen valmisteluun voi syyllistyä ainoastaan henkilö, joka olisi osallinen päärikokseen, mikäli kyseessä ei ole rikoksen edistäminen esimerkiksi rahaa luovuttamalla. Vastuu ei ulotu kuitenkaan avunannon valmisteluun (Prop. 2000/01:85, s. 33).

Rikoksen valmistelulta henkilölä ei BrB 23 luvun 2 §:n 3 momentin mukaan tule tuomita, mikäli vaara siitä, että rikos olisi suoritettu, on ollut vähäinen. Tekijä on vastuusta vapaa, mikäli vaara rikoksen toteutumisesta on täysin poissuljettu tai jos vaara on vähäinen. Valmistelu ei ole rangaistavaa, jos rikoksen toteutuminen on ajallisesti kaukainen tapahtuma tai se vaatii vielä ylimääräisiä toimenpiteitä (RH 1998:69). Tilapäiset yllättävät olosuhteet, jotka tekevät vaarasta olemattoman, eivät vaikuta tähän arviointiin (toisin kuin yrityksen rangaistavuudessa). Vaaran arviointi on tehtävä sen tilanteen mukaan, joka on käsillä valmistelutekoa tehtäessä. Se, että vaaran aste tämän jälkeen laskee tai kohoaa, ei vaikuta arviointiin (RH 1994:24). Apuvälineiden osalta vaaran aste kohoaa, mikäli kyseessä on erittäin vaarallinen esine. Vaaran arviointi on kuitenkin tehtävä useita olosuhteita huomioon ottaen (Prop. 2000/01:85, s. 42).

BrB 8 luvun 6 §:n mukaan törkeästä ryöstöstä on tuomittava vähintään neljän ja enintään kymmenen vuoden vankeusrangaistus. Törkeän ryöstön valmistelusta tulee puolestaan tuomita vähintään yleinen sakon minimimäärä, joka on 30 päiväsakkoa, ja siitä voidaan tuomita enemmän kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta vankeustuomion tulee tällöin kuitenkin olla alle kymmenen vuotta vankeutta. Samat asteikot pätevät henkirikosten, törkeän pahoinpitelyn ja ihmisryöstön valmisteluun. Esimerkiksi tapauksessa RH 2007:35 henkilö tuomittiin törkeän ryöstön

valmistelusta kolmen vuoden vankeusrangaistukseen.

Fredrik Wersällin (*Bestraffande av brottslig vilja – något om förberedelsebrottets konstruktion*, Festskrift till Suzanne Wennberg 2009, s. 505–513) mukaan valmistelun rangaistavuuden laajentamisen tarve oli aikanaan ilmeinen, mutta sitä oli vaikea toteuttaa riittävän tarkkarajaisesti siten, että sääntelyn soveltamisala olisi ennakoitava.

## Norja

Norjan rikoslaki (*straffelov*) ei sisällä yleistä säännöstä valmistelusta. Rikosten (*forbrytelse*) yritys on rangaistava, kun taas rikkomusten (*forseelse*) yritys ei ole rangaistava. Rikoslain 49 §:ssä on ”subjektiivisväritteinen” yrityksen määritelmä: teko on edennyt rangaistavaan yritykseen, kun on tehty teko, joka merkitsee rikoksen täytäntöönpanoon tähtäävän toiminnan aloittamista. Esimerkiksi välineiden hankkiminen, sopiminen teosta muiden osallisten kanssa ja rikospaikan tutkiminen etukäteen ovat lähtökohtaisesti rangaistavaa jääviä valmistelutoimia. Lupautuminen tai tarjoutuminen rikoksen tekemiseen eivät täytä yrityksen tunnusmerkistöä (Andenæs, *Alminnelig strafferet* 2004, s. 348).

Kuten Suomessa, valmistelu voi Norjassa olla rangaistava vain itsenäisenä rikoksena. Valmistelukriminalisointien tunnusmerkistöissä ilmaistaan nimenomaisesti, että rangaistavuus ulottuu rikoksen valmisteluun. Näin on asianlaita esimerkiksi rahanväärennyksen valmistelussa (177 §). Ampumaseiden, niiden osien, ammusten tai räjähdysaineen hallussapito, hankkiminen tai valmistaminen ”i den hensikt å begå en forbrytelse” rangaistaan enintään kuuden, erityisen raskauttavien olosuhteiden vallitessa tehtynä enintään kymmenen vuoden vankeudella (161 §). Norjalaisessa tahallisuusopissa ”hensikt” merkitsee tarkoitustahallisuutta (Andenæs 2004, s. 241). Käytännössä kysymys on fyysisestä valmistelusta, jossa hankitaan esimerkiksi ampumatarvikkeita tarkoituksessa tehdä rikos tai rikoksia.

Rangaistavaksi on säädetty myös muun muassa valtiosalaisuutta koskevan tiedon oi-

keudeton hankkiminen tarkoituksessa paljastaa se (91 §) ja asiakirjaväärennyksen valmistelu (186 §). Rikoslain 94 §:n salahankesäännös puolestaan viittaa eri valtio- ja maanpetoksen muotoihin. Säännöksen toisessa momentissa on vielä lueteltu eräitä muita valmistelutoimia. Monet säännöksen 1 momentissa viitatuista tekemuodoista ovat nekin rangaistavia oikeastaan yritys- tai valmistelusteella. On esimerkiksi rangaistavaa sopia siitä, että osallistutaan vihollista tukevan puolueen toimintaan (86 § 5 kohta).

Rangaistavaa on myös sopiminen terroriteosta (147 a § 4 mom.), eräiden yleisvaarallisten rikosten tekemisestä (159 §), kvalifoidusta vapaudenriistosta (223 §), törkeästä pahoinpitelystä ja taposta (233 a §) sekä ryöstöstä (269 §).

Rikoslain 140 § on yleissäännös julkisesta kehottamisesta rangaistavaan tekoon. Rangaistavaa on myös julkinen tarjoutuminen auttamaan teon tekemisessä. Erikseen on säädetty julkisesta kehottamisesta tai neuvonannosta räjähdysaineiden tai myrkyntä käyttämiseen rikosten tekemisessä (160 §).

Osallistuminen sellaisen yhteenliittymän toimintaan, jonka tarkoituksena on häiritä yleistä järjestystä ”ved sabotasje, maktanvendelse eller andre ulovlige midler” on rangaistavaa, samoin kuin pelkkä tuollaisen järjestön tukeminenkin (104 a.2 §). Rikkomuksena on sanktioitu osallistuminen lailla kielletyn järjestön toimintaan (330 §).

2000-luvun alussa tuli voimaan erityinen rikollisjärjestöjä koskeva salahankesäännös (162 c §). Se koskee sopimista rikoksesta, josta voi seurata vähintään kolme vuotta vankeutta, kun rikos on osa rikollisjärjestön toimintaa. Rikollisjärjestönä pidetään kolmen tai useamman henkilön järjestäytyntä ryhmää, jonka päätarkoitus tai toiminnan olennainen osa on tehdä rikoksia, joista voi seurata vankeutta vähintään kolme vuotta.

Osallisuusvastuussa on omaksuttu yhteinäisvastuuperiaate. Jokainen rikokseen osallistunut tuomitaan tekijänä, mutta erot osallisuuden laajuudessa otetaan huomioon rangaistusta määrättäessä (58 §). Yritys osallisuuteen on rangaistavaa 49 §:n yleisen yrityssäännöksen perusteella. Näin on huolimatta siitä, että päätekijän toiminta ei ole välttämättä edennyt rangaistavaan yritykseen: pää-

tekijä voi pysyä täysin passiivisenakin (ns. yritetty yllytys) ja jäädä siten vaille rangaistusta. Vaaditaan, että yllytys- tai avunanto-toimi on aloitettu, ja yrityksen alarajaa harkitaan kunkin kohdalla erikseen. Ratkaisevaa on, onko henkilö omalta osaltaan mennyt riittävän pitkälle; onko hän tehnyt kaiken, mitä häneltä vaaditaan. Tällainen päättynyt yritys on kyseessä esimerkiksi silloin, kun avunantaja on kuljettanut naamioituneen päätekijäpankkiryöstäjän pankkiin tai yllyttäjä tehnyt yllytyksensä. Päättymättömissä yrityksissä taas on arvioitava, kuinka lähelle osallinen on tullut omaa ”henkilökohtaista” yrityksen rajaansa, toisin sanoen, kuinka paljon hänen piti rikossuunnitelman mukaan vielä tehdä. Rangaistusvastuu aktualisoituu päättymättömien osallisuusyritysten kohdalla harvoin.

Norjassa on pitkään toteutettu rikoslain laaja-alaista uudistusta (Ks. Ot.prp. nr. 90, 2003–2004, Om lov om straff (straffeloven)). Laki on jo hyväksytty, mutta se ei ole tullut vielä voimaan. Yleisesti ottaen salahankekriminalisointien määrää on lisätty, ja tarkoitus on ollut puuttua laajemmin erityisen vaaralliseen toimintaan. Rikoslain yleiseen osaan ei ole tulossa yleistä valmistelusäännöstä; sääntelytekninen perusratkaisu pysyisi siis tältä osin ennallaan. Rangaistavan teon yrityksestä säädetään rikoslain 16 §:ssä. Uuden rikoslain 256 §:ssä on rangaistussäännös sopimisesta törkeästä vapaudenriistosta, 279 §:ssä sopimisesta taposta tai huomattavan henkilövahingon aiheuttamisesta ja 329 §:ssä sopimisesta ryöstöstä.

## Tanska

Tanskan vuoden 1930 rikoslain (straffelov) yrityskäsite on poikkeuksellisen laaja ja ilmentää subjektiivista yritysteoriaa. Yrityksen määritelmä kattaa sekä ne toimet, jotka Suomen oikeuden mukaan ovat rangaistavia yrityksiä, että myös jossain määrin sellaiset teot, jotka Suomen rikoslain mukaan olisivat vasta rankaisematonta valmistelua.

Rikoslain 21 §:n 1 momentti kuuluu seuraavasti: ”Handleringer, som sigter til at fremme eller bevirke udførelsen af en forbrydelse, straffes, når denne ikke fuldbyrdes, som forsøg.”

Objektiivisessa suhteessa edellytetään siis ainoastaan ”toimia” ja jo rikoksen tekemistä edistävät toimet luetaan yritykseksi. Laissa ei aseteta vaatimusta siitä, että näiden toimien pitäisi olla ajallisesti tai muuten läheisessä yhteydessä rikoksen toteuttamiseen. Yritykseksi katsotaan esimerkiksi lähteminen teko-paikalle, ei kuitenkaan, jos tarkoituksena oli pelkästään ”maastotiedustelu”. Tahallisuuden täytyy ulottua täytettyyn tekoon, mutta myös kelvottomat yritykset ovat rangaistavia – ainoastaan puhtaat ”harharikokset” jäävät rankaisematta. Pelkät ajatukset tai lausumat eivät merkitse yritystä, eikä se, että tarjoudutaan tekemään rikos. Sopiminen rikoksen tekemisestä voidaan sitä vastoin katsoa ”toimeksi”, jos se on sisällöltään riittävän konkreettinen. Rikoksella uhkaaminen on erikseen säädetty rangaistavaksi (266 §).

Yrityksen rangaistavuus on kytkeyty rikoksen törkeyteen: säännös koskee lähtökohtaisesti rikoksia, joista saattaa seurata vankeutta yli neljä kuukautta (21.3 §). Erikseen on kuitenkin säädetty tiettyjen sakkorikosten yritys rangaistavaksi (287 §).

Koska yrityksen määritelmä on laaja, rajanvedolle valmistelun ja yrityksen välillä ei jää varsinaisesti sijaa. Valmisteluvaiheen ja täytäntöönpanotoimen käsitteet saavat oikeudellista merkitystä lähinnä vain pohdittaessa yrityksestä luopumista. Tällöin kyseessä on rangaistavan yrityksen jakaminen kahtia valmisteluvaiheeseen ja täytäntöönpanotoimen jälkeiseen vaiheeseen (Greve, *Det strafferetlige ansvar*, 1999, s. 241).

Keskeiseen asemaan tanskalaisessa subjektiivisessa yritysoyissa nousee tahallisuus. Rankaisematonta valmistelua on vaihe, jossa tekijälle ei vielä ole muodostunut käsitystä siitä, miten hän rikoksen tekee, siis lähinnä rikoksen suunnittelu. Yrityksen rangaistavuus edellyttää päätöstä rikoksesta, mutta sen ei tarvitse olla täysin tarkka ajan, paikan ja keinojen suhteen. Riittävää on olennainen käsitys rikoksen kulusta.

Lähtökohtaisesti yrityksestä seuraava rangaistus on sama kuin täytetystä teosta. Tekijän rangaistusta voidaan lieventää tai hänet voidaan jättää rankaisematta, mikäli tahallisuus ei ole ollut tarpeeksi konkreettista ja pysyvää (21.2 §). Tämä koskee teoriassa myös tilanteita, joissa tahallisuus on aikaisemmas-

sa vaiheessa ollut voimakastakin, mutta lopulta on epäröity. Vastuusta vapautumiseen johtaa myös yrityksestä luopuminen (22 §); tarpeeksi aikaisessa vaiheessa pelkkä ”passiiviseksi heittäytyminen” riittää.

Itsenäiselle valmistelutyypin toiminnan kriminalisoinnille ei juuri ole tarvetta, koska sekä yritys- että osallisuusvastuu ovat laajoja. Erikseen on kuitenkin säädetty rangaistavaksi julkinen kehottaminen rikokseen (136 §). Ainoa säännös, jossa nimenomaisesti mainitaan valmistelu (”nogen handling, hvorved bistand til fjenden forberedes”) on eräänlainen maanpetossäännös (101 §).

Tanskalaisessa osallisuusopissa perusajatuksena on erillisvastuu, mutta se on vähemmän eriytettyä kuin Suomessa. Yllyttäjä tai avunantaja, ”myötävaikuttaja”, voidaan, kuten Norjassa ja tietyssä määrin myös Ruotsissa, tuomita yrityksestä, vaikkei päätekijä syystä tai toisesta ryhtyisi tekoon. Esimerkkinä rangaistavasta yrityksestä mainitaan se, että avunantaja saapuu rikospaikalle myöhässä, samoin kuin se, että päätekijä onkin lopulta muuttanut rikossuunnitelmaansa eikä avunantotoimi ole varsinaisesti millään tavoin tuohon uuteen suunnitelmaan myötävaikuttanut.

## Saksa

Saksan rikoslaki (Strafgesetzbuch StGB) ei sekään sisällä yleistä valmistelun määritelmää. Valmistelun rangaistavuus on pääasias- sa toteutettu erityiskriminalisoinnein. Rikoslain yleisessä osassa on tosin säännelty tiettyistä osallisuuden yrityksen (”Versuch der Beteiligung”) muodoista (StGB 30 §). Säännös koskee yritettyä yllytystä, rikoksesta sopimista, tarjoutumista rikoksen tekemiseen sekä tuollaisen tarjouksen hyväksymistä. Yritetty avunanto ei ole rangaistavaa, eikä avunanto yritettyyn yllytykseen. StGB 30 § koskee ainoastaan vakavampia eli Verbrechen -rikoksia. Näitä ovat teot, joiden vähimmäisrangaistus on vuosi vankeutta (StGB 12.1 §).

StGB 22 §:ssä säädetään seuraavaa: ”Eine Straftat versucht, wer nach seiner Vorstellung von der Tat zur Verwirklichung des Tatbestandes unmittelbar ansetzt.” Lähtökoh-



ta arvioitaessa sitä, onko rangaistavan yrityksen raja ylitetty, on tekijän päämäärä. Arvion perusta on siis subjektiivinen, mutta mittapuu objektiivinen: toiminnan on oltava välittömästi yhteydessä tunnusmerkistön täyttymiseen. Valmisteluksi katsotaan ajallisesti kaukaisemmat toimet, jotka sinänsä voivat olla konkreettinen osa ”rikossuunnitelmaa”. Esimerkkinä tästä ovat tilanteet, joissa murtovaras väijyy välineet valmiina otollista iskuhetkeä odottaen, taikka pankkiryöstäjä ei vielä ole pukenut kommandopipoa päähänsä ja ottanut asetta putkikassistaan.

Vaarallisimmista valmistelutoimista on joko säädetty erillisissä pykälissä tai säätämällä rangaistussäännökseen valmistelua koskeva momentti. Tällä erotellulla on periaatteellista merkitystä sikäli, että itsenäisen valmistelupykälän kyseessä ollessa myös valmistelun yritys voi olla rangaistavaa, koska kaikkien Verbrechen -rikosten yritys on rangaistava.

StGB:n erityisessä osassa on säädetty rangaistavaksi hyökkäyssodan valmistelu (80 §) ja siihen kannustaminen (80 a §) samoin kuin kaikenlainainen valtiopetoksen valmistelu (83 §). Rahan ja arvomerkkien väärennyksen valmistelusta on varsin yksityiskohtainen säännös (149 §), samoin virallisten todistusten väärentämisen valmistelusta (275 §). Valmistelutoimia on kriminalisoitu myös räjähdys- tai säteilyrikoksen valmisteluna (310 §), aluksen tai ilma-aluksen kaappauksen valmisteluna (316 c §) ja ”tietokonepetoksen” valmisteluna (263 a §). Rikoksissa yleistä järjestystä vastaan on lisäksi joukko valmistelutyyppejä rangaistussäännöksiä, esimerkiksi yleisen rauhan häiritseminen tietyillä vakavilla rikoksilla uhaten (126 §), neuvonanto vakavien rikosten tekemiseen (130 §) sekä rikollisjärjestön (129 §) tai terroristijärjestön (129 a §) perustaminen ja siihen kuulumisen. Julkinen kehottaminen rikokseen on myös rangaistava teko (111 §).

Yleisessä osassa on siis säännelty tietyistä osallisuuden yrityksen muodoista (StGB 30 §). Yrityksessä yllytyksessä (”versuchte Anstiftung”) yritetään saada toinen päättämään rikoksen tekemisestä. StGB 30 §:n 1 momentti asettaa samaan asemaan myös yritykset saada joku toinen yllyttämään jotakuta kolmatta henkilöä. Tästä on käytetty saksalaisessa kirjallisuudesta nimitystä yritetty tai

epäonnistunut ”ketjuyllytys”. On katsottu, että se koskisi myös tapauksia, joissa yllyttäjä kylläkin löytyy, mutta hän puolestaan ei saa ketään tekemään rikosta tai sen rangaistavaa yritystä (esimerkki: A yllyttää B:n palkkaamaan tappajan, joka surmaisi C:n, mutta ajateltu palkkamurhaaja kieltäytyy liian pienen palkkion vuoksi.) Subjektiivisessa suhteessa vaaditaan kaksinkertaista tahallisuutta: ensiksikin käsitystä siitä, että yllytyksellä on vaikutusta, toiseksi siitä, että rikos tehdään.

StGB 30 §:ssä säännellyistä tekemuodoista tärkein on sopimus rikoksen tekemisestä (”Verabredung”). Lainkohdan tarkoittaman sopimuksen tulee koskea rikoksen tekemistä tekijäkumppaneina. Rangaistavaa ei siis ole sitoutuminen avunantoon rikosta tehtäessä. Sopimuksen on oltava riittävän konkreettinen. Ei esimerkiksi riitä, että sovitaan ryöstöstä, jos tekoaikaa, -paikkaa tai -tapaa ei ole tarkemmin määriteltä. Vaikka salahankkeella tulee siis olla tietyt ääriiviivat, rikoksen uhrilta ei kuitenkaan yleensä tarvitse olla tarkkaa käsitystä vielä sopimusvaiheessa. Sopiminen siitä, että yhdessä yllytetään kolmatta tekemään rikos, on myös nimenomaisesti rangaistavaa. Vastuu tulee siis kyseeseen, vaikka sopijakumppanit eivät olisi vielä ehtineet yrittää sovittua yllytystä. Myös yllyttäminen rikoksesta sopimiseen on rangaistavaa.

Myös halukkuuden ilmaiseminen rikoksen tekemiseen tai rikokseen yllyttämiseen on rangaistavaa. Siten voidaan rangaista sekä yllytystä yrittänyttä että yllytykseen myönteisesti vastannutta, vaikka itse rikosta ei yritettäisikään panna toimeen. Tahdonilmaisu voi tapahtua myös omasta aloitteesta, mutta sen on joka tapauksessa oltava tosissaan tarkoitettu.

Rikoksen tekemistä tai siihen yllyttämistä koskevan tarjouksen hyväksyminen on myös rangaistavaa. Tarjouksen hyväksyjän oma vastuu perustuu siihen, että hän hyväksymisellään lujittaa tarjoutujan päätöstä.

### **Yhdistynyt Kuningaskunta**

Criminal Attempts Actin 1 §:n 1 momentti määrittelee rikoksen yrityksen teoksi, joka on ”enemmän kuin ainoastaan valmisteleva”. Valmisteluasteen toimet, jotka eivät ole joh-

taneet täytettyyn tekoon tai edes sen yritykseen, voivat kuitenkin tulla rangaistaviksi epäitsenäisinä rikosmuotoina ”conspiracy” (salahanke) ja ”incitement” (yllytys). Yritystä, salahanketta ja yllytystä kuvataan käsitteellä ”inchoate offences” (”muotoutumassa olevat rikokset”).

Rikoslainsäädännössä on myös joukko rangaistussäännöksiä, jotka koskevat tosiasiallisesti valmistelevia toimia. Rikoslainsäädäntö sisältää esimerkiksi useita hallussapitorikoksia. Esimerkiksi Theft Actin (1968) 25 §:ssä on säädetty rangaistavaksi murrossa, varkauksessa tai petoksessa käytettävien välineiden hallussapito. Offences Against the Persons Act 1861 sisältää useita säännöksiä räjähdysaineiden hallussapidosta ja valmistamisesta tarkoituksessa tehdä rikos. Samassa laissa on nimenomainen pykälä salahankkeesta murhaan. Terroristiryhmistä ja niihin liittyvistä valmistelurikoksista säädetään seuraavissa laeissa: Terrorism Act 2000 sekä Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001. Valtiopetosta ja sen valmistelua koskevalla sääntelyllä taas on vuosisataiset perinteet.

Common law:ssa salahanke (”conspiracy”) on klassinen rikoksen muoto. Historiallisesti salahanke ei ole rajoittunut vain rangaistaviin tekoihin, vaan se on koskenut myös sopimusta ja vahingonkorvausoikeutta. Vuonna 1977 säädettiin (Criminal Law Act 1977) erityinen rikostyyppi, ”statutory conspiracy”, joka korvasi osittain vanhan common law:n mukaisen salahankkeen. Salahanke on kyseessä, kun henkilö sopii yhden tai useamman kanssa teosta, joka osapuolten tarkoitusten mukaan tehtynä joko on rikos tai olisi rikos, elleivät tietyt rikoksen täyttämisen mahdolliseksi tehneet olosuhteet olisi käsillä. Osapuolten ei itsensä tarvitse käsittää teon olevan rikos. Kelvottomatkin salahankkeet kuuluvat säännöksen soveltamisalaan, ja ratkaisevaa on osallisten oma käsitys onnistumisen mahdollisuudesta. Edellytetään, että on päästy yhteisymmärrykseen rikoksen tekemisestä, mutta rikoksen ei tarvitse olla yksityiskohtaisesti suunniteltu. Fyysistä neuvotteluyhteyttä ei vaadita, vaan riittää, että osapuolet pääsevät vaikkapa puhelimitse yhteisymmärrykseen siitä, mitä tehdään. Jos keskustelut ovat yhä neuvotteluasteella, kyse ei vielä ole salahankkeesta.

Oikeuskäytännössä omaksutun kannan mukaan salahankkeeseen osallisen ei itse tarvitse olla merkittävässä roolissa varsinaista tekoa tehtäessä. Oikeuskirjallisuuden mukaan oikeuskäytäntöä voidaan pitää jokseenkin sekavana.

Salahankkeessa mukana olleet tuomitaan erikseen sekä salahankkeesta että täytetystä rikoksesta.

## Päätelmiä

Vertailu osoittaa, että valmistelun rangaistavuus voidaan toteuttaa lakiteknisesti monin eri tavoin ja sillä on kiinteä yhteys rikoslain yleisiin vastuusäännöksiin. Päätelmien tekemisessä on kuitenkin oltava varsin varovainen. Järjestelmien erot eivät ole niin suuria kuin ensisilmäykseltä voi vaikuttaa. Suomen järjestelmän ominaispiirteitä on kriminalisoida verraten ankarasti vaarallisten rikosentekovälineiden hallussapito. Tällöin valmistelukriminalisoinnille ei jää niin suurta tarvetta.

Vertailusta tehtäviä johtopäätöksiä vaikeuttaa myös se, että valmisteluproblematiikka liittyy kiinteästi rikosoikeuden osallisuusky-symyksiin ja erityiskriminalisointeihin.

Valmistelun määritelmä on ainoastaan Ruotsin rikoslaissa, jota voidaan hyödyntää myös Suomen rikoslain valmistelua koskevien säännösten muotoilussa, vaikkei se sellaisenaan suomalaisen järjestelmään soviakaan.

Erilaisia salahankkeen ja muiden teemaan liittyvien oikeudellisten käsitteiden määritelmiä on kuitenkin myös Saksassa ja Englannissa. Ne koskevat esimerkiksi osallisuuden ”esiasteita”, kuten yritettyä yllytystä, joka puolestaan Ruotsissa on osa salahanketta koskevaa säännöstä. Tanskassa rikoksen yrityksen käsite on niin laaja, että se kattaa suurelta osin myös toimet, jotka Suomen oikeudessa katsottaisiin valmisteluksi.

Vertailumaista Norjan lakitekkinen ratkaisu muistuttaa eniten suomalaista. Norjan lainsäädäntö on myös kaikkein tuoreinta, koska siellä on juuri saatu päätökseen rikoslain kokonaisuudistus. Vaikka osallisuusvastuu ei Norjassa edellytä pääteon yritystä ja yllytyksen yrityksestäkin rangaistaan, on valmistelun rangaistavuus muuten toteutettu samalla

tavalla: yleissäännöstä ei ole, ja valmistelu-kriminalisoinnit ovat itsenäisiä tunnusmer-kistöjä.

### 2.3 Nykytilan arviointi

#### Arvioinnin lähtökohdat

Suomessa voidaan puhua tietystä vakiintu-neesta, rikosoikeuden käyttöä eli krimi-nalisointeja koskevasta näkemyksestä. Tämä näkemys on vakiintunut ensin oikeus-kirjallisuudessa, mutta sittemmin myös lain-valmistelukäytännössä sekä eduskunnan lain-säädäntökäytännössä.

Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ydinsisältöön kuuluu muun ohella vaatimus kirjoitetun eduskuntalain tasoisesta rikosoikeudellisesta sääntelystä sekä säännöksen täsmällisyyttä koskeva vaatimus. Valmistelun kriminalisoiminen on ongelmallista nimenomaan tarkkarajaisuus- ja siihen liittyvän ennustettavuusvaatimuksen vuoksi. Toisaalta rikoslaisissa on jo nykyisin useita valmistelu-kriminalisointeja, joita on niitä säädettäessä pidetty laillisuusperiaatteen mukaisina. Ky-seiset kriminalisoinnit rakentuvat tyypillisesti mallille, että henkilö ”tehdäkseen” tietyn rikoksen suorittaa tietyn toimen, esimerkiksi hankkii ampuma-aseen taikka ”sopii toisen kanssa tai laatii suunnitelman sellaisen rikok-sen tekemisestä”.

Oikeushyvien suojelun periaatteen mukaan hyväksyttävän rikoslainsäädännön on suojel-tava tiettyä tarkemmin määriteltävää oikeus-hyvää. Rangaistavuuden alan laajentamisella valmisteluvaiheeseen pyritään suojaamaan tiettyä oikeushyvää perusteon kriminalisointia laajemmin.

Ultima ratio -periaatteen ydinsisällön mu-kaan rikosoikeutta voidaan käyttää oikeushy-vien suojeluun vain, jos käytettävissä ei ole toista moraalisesti hyväksyttävämpää sitä te-hossaan kohtuullisissa määrin lähestyvää ja kohtuullisin kustannuksin toimeenpantavissa olevaa keinoa. Rikosoikeudellisen järjestel-män sisällä ultima ratio -periaate tarkoittaa vaatimusta vähiten puuttuvasta keinosta sekä vaatimusta rikosoikeudellisen järjestelmän suhteellisuudesta. Käytännössä kysymys voi

olla esimerkiksi varovaisuusperiaatteen so-veltamisesta rangaistavan käyttäytymisen alan laajentamisessa uudentyyppeisiin osalli-suustilanteisiin. Pidättyväisesti on niin ikään suhtauduttava kriminalisointeihin, jotka käy-tännössä merkitsisivät samasta toiminnasta rankaisemista usean eri säännöksen perus-teella.

Hyöty-haitta-punninnan periaatteen mu-kaan kriminalisoinnista on oltava enemmän hyötyä kuin haittaa. Periaate laajentaa krimi-nalisointeja koskevan tarkastelun koko-naisyhteiskunnalliseksi. Perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä periaate voidaan kytkeä suhteellisuusvaatimukseen, jonka mukaan perusoikeuden rajoitus ei saa mennä pidem-mälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa suojeltavaan oikeushyvään (PeVM 25/1994 vp, s. 5). Suh-teellisuusvaatimuksella on ollut merkitystä perustuslakivaliokunnan käytännössä krimi-nalisointien hyväksyttävyyttä pohdittaessa. Hyöty-haitta-punninnan käytännön merkitys on ollut erityisen suuri syystä tai toisesta hankaliksi koettujen kriminalisointien koh-dalla.

Kriminalisointiperiaatteet on huomioitu tässä esityksessä. Laillisuusperiaatteen kan-nalta tunnusmerkitöt on pyritty jäljempänä ilmenevällä tavalla kirjoittamaan niin tarkka-rajaisiksi ja täsmällisiksi kuin mahdollista. Oikeushyvien suojelun näkökulmasta jossain määrin epäselvää on kuitenkin se, miten tehokkaasti valmistelun kriminalisointi tark-kaan ottaen suojaisi oikeushyviä. Ultima ratio -periaatteen näkökulmasta olennaisim-maksi kysymykseksi nousee se, että uskrimi-nalisointi on päällekkäinen eräiden nykyis-ten rangaistussäännösten kanssa, ja poliisin rikosten ja niiden valmistelun estämistä kos-kevien toimien on jatkossakin oltava ensisi-jaisia.

#### Yrityskynnys

Yrityksen määritelmä rikoslain 5 luvun 1.2 §:ssä kuuluu seuraavasti: ”Teko on edennyt rikoksen yritykseksi, kun tekijä on aloittanut rikoksen tekemisen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä. Rikoksen yritys on

kysymyksessä silloinkin, kun sellaista vaaraa ei aiheudu, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä.” Säännös määrittää yrityksen ja valmistelun välistä rajaa.

Lain esitöiden (HE 44/2002 vp, s. 136) mukaan rikoksen tekemisen aloittamisella tarkoitetaan konkreettisiin toimiin ryhtymistä rikostunnusmerkistön toteuttamiseksi. Konkreettisilla toimilla tarkoitetaan tunnusmerkistössä tarkoitettua toimintaa. Esimerkiksi ryöstön ja törkeän ryöstön tunnusmerkistöön kuuluu rikoslain 31 luvun 1 §:n mukaan henkilöön kohdistuvan väkivallan käyttäminen taikka sen käyttämisellä uhkaaminen ja tällä tavoin tapahtuva toisen irtaimen omaisuuden anastaminen toisen hallusta taikka tällä tavoin tapahtuva toisen pakottaminen luopumaan taloudellisesta edusta, johon tekijällä ei ole laillista oikeutta. Väkivallan käytön tai sillä uhkaamisen tulee olla keino omaisuuden anastamisen toteuttamiselle. Ryöstörikosten rangaistava yritys edellyttää näin ollen konkreettisiin toimiin ryhtymistä henkilöön kohdistuvan väkivallan käyttämiseksi tai sillä uhkaamiseksi. Henkirikoksissa rangaistava yritys edellyttää vastaavasti konkreettisiin toimiin ryhtymistä henkilön tappamiseksi. Pahoinpitelystä puolestaan tuomitaan se, joka (1) tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka (2) tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan. Yrityksenä rangaistavaa on konkreettiseen toimeen ryhtyminen jonkin mainitun tekotavan osalta.

Panttivangin ottaja puolestaan tuomitaan täytetystä teosta silloin, kun vapaudenriisto kolmannen pakottamistarkoituksessa on alkanut. Panttivangin ottajan ei siis tarvitse saada lunnasrahoja tai muuten tahtoaan toteutetuksi. Vapaudenriiston ei ole tarvinnut edes tulla pakotettavan tietoon, puhumattaakaan pakotettavalle esitettävästä lunnasrahasta tai muusta vaatimuksesta. Panttivangin ottamisen yritys alkaa silloin, kun toisen vapaus on yritetty riistää kolmannen pakottamistarkoituksessa.

Täysin yhtenäistä linjaa yrityksen rangaistavuudelle ei oikeuskäytännössä ole syntynyt, eikä eri rikoksia koskevissa lainvalmisteluasiakirjoissa ole aina kovin tarkoin esitetty

kannanottoa siitä, missä vaiheessa tietyn rikoksen yritys alkaa tai päättyy.

Toinen rikoksen yritykseen kuuluva tunnusmerkistötekijä on täytäntöönpanotoimen aloittamisesta aiheutuva konkreettinen vaara rikoksen täyttymisestä. Tämä merkitsee sitä, että rikoksen toteutumisen tulee ensinnäkin olla käytännössä mahdollista. Rikoksen toteutumisen vaaran on oltava lisäksi varteenotettava. Tällaista vaaraa ei kuitenkaan rikoslain 5 luvun 1 §:n 2 momentin jälkimmäisen virkkeen mukaan edellytetä, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä.

Rikosten yrityksen rangaistavuus edellyttää tahallisuutta. Rikoksen tekemiseksi eli täytäntöönpanotoimeksi katsottavan menettelyn täytyy tapahtua tarkoituksin välittömästi toteuttaa kyseinen rikos.

Esimerkiksi Liedon rahankuljetusryöstöä koskeneessa oikeudenkäynnissä pohdittiin rajanvetoa rankaisemattoman valmistelun ja rangaistavan yrityksen välillä. Turun hovioikeus (30.11.2009, R 09/84) hyväksyi lainvoimaiseksi tullessa ratkaisussaan käräjäoikeuden esittämän törkeän ryöstön rankaisemattoman valmistelun ja rangaistavan yrityksen rajanvetoa koskevan tulkinnan, jonka mukaan törkeän ryöstön yritys voitiin katsoa aikaisintaan alkaneeksi siitä hetkestä lukien, jolloin tekijät vajaan kahden kilometrin päässä tekopaikalta lähtevät ajoneuvoillaan liikkeelle tarkoituksenaan ajaa suoraan rikosten tekopaikalle ja suorittaa siellä ryöstö. Sen sijaan tapauksessa liikkeelle lähtemistä edeltäneet toimet, kuten matka toisaalta odotuspaikkana olleelle hautausmaalle, välillä suoritettu tiedustelumatka Liedon keskusta ja sitä seurannut palaaminen hautausmaalle sekä siellä odottelu, eivät olleet välittömästi rikostunnusmerkistön toteutumiseen tähtäävää toimintaa eivätkä sellaisenaan vielä rangaistavaa törkeän ryöstön yritystä.

Yrityskynnys asetettiin siis huomattavan varhaiseen pisteeseen: siihen, kun tekijät lähtivät vajaan kahden kilometrin päästä liikkeelle tarkoituksenaan ajaa suoraan rikosten tekopaikalle ja suorittaa siellä rikos.

Hovioikeuden mukaan törkeän ryöstön yrityksen tunnusmerkistön toteutumisen kannalta ratkaisevaa oli se, olivatko tekijät lähteneet autoineen liikkeelle mennäkseen välittömästi

suorittamaan arvokuljetuksen ryöstön ennalta suunnitellun mukaisesti. Ratkaisevaa oli toisin sanoen liikkeelle lähdön määränpää ja liikkeelle lähtöön liittynyt tarkoitus. Liikkeelle lähteminen johonkin muualle kuin arvokuljetusauton tai sen tulevan ajoreitin luokse tai ennakkosuunnitelmasta poiketen taikka muussa kuin ryöstön toteuttamistarkoituksessa ei ollut välittömästi rikoksen suorittamiseen tähtäävää toimintaa. Asiassa jäi kuitenkin hovioikeuden mukaan näyttämättä, että tekijät olisivat lähteneet autoillaan liikkeelle välittömänä tarkoituksenaan suorittaa ryöstö. Siitä seurasi, että näyttämättä oli samalla jäänyt, että törkeän ryöstön yritykseen välttämättä kuuluva rikoksen tekeminen olisi aloitettu. Hovioikeus päätyi sen vuoksi katsomaan, että teko ei ollut ennen tekijöiden kiinniotamista edistynyt rangaistavan yrityksen asteelle. Ratkaisu ei ollut yksimielinen. Yksi hovioikeudenneuvos oli eri mieltä rangaistavan yrityksen alkuhetkeä koskevasta laintulkinnasta. Hän katsoi, ettei rangaistavan yrityksen alkuhetkenä voida pitää vielä sitä hetkeä, jolloin ryöstäjä lähtee autollaan liikkeelle tarkoituksenaan ajaa 1,8 kilometrin päässä olevan ryöstökohteen luo toteuttamaan siellä ryöstö.

Korkein oikeus on ratkaisussa KKO 2003:78 todennut, että "oikeuskäytännössä on katsottu, että tekijä on syyllistynyt rikoksen yritykseen vasta, kun tunnusmerkistöön kuuluva täytäntöönpanotoimi on aloitettu niin, että on syntynyt todellinen vaara rikoksen täyttymisestä". Dan Frände (Yleinen rikosoikeus, Helsinki 2005, s. 257) on katsonut tämän tarkoittavan sitä, että tekijän on täytynyt toteuttaa vähintään yksi tunnusmerkistöön kuuluva täytäntöönpanotoimi. Ryöstön rangaistava yritys edellyttää näin ollen konkreettisiin toimiin ryhtymistä henkilöön kohdistuvan väkivallan käyttämiseksi tai sillä uhkaamiseksi.

Oikeuskäytännössä anastusrikoksen täytäntöönpanotoimeksi ei ole katsottu anastusrikoksen tekoa suunnittelevan henkilön matkamista rikoksen tekopaikalle. Siten esimerkiksi henkilön, joka on päättänyt suorittaa myymälävarkauden, ei katsota syyllistyneen tuon rikoksen yritykseen kotoaan liikkeelle lähtiessään tai siinä vaiheessa, kun hän on kadulla myymälän ulkopuolella. Jussi Ta-

panin ja Matti Tolvasen (Rikosoikeuden yleinen osa, vastuuoppi, Helsinki 2008 s. 367) mukaan matkaan lähteminen anastamisen aikomuksessa on varkauden yrityksenä rangaistamatonta valmistelua. Vastaavasti esimerkiksi henkirikoksen tai pahoinpitelyrikoksen yrityksen ei katsota alkavan ennen kuin tekijä on uhrin välittömässä läheisyydessä sellaisessa asemassa, että rikoksen toteutumiseen johtava toimi on välittömästi mahdollinen. Suljettuun paikkaan tunkeutumista edellyttävän anastusrikoksen kohdalla rikoksen toteuttamistoimen on oikeuskäytännössä yleensä katsottu alkavan vasta siitä, kun sisääntunkeutumistoimet on välittömästi aloitettu (Tapani-Tolvanen, emt. s. 370).

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2002:112 anastusrikoksen yrityksen on katsottu alkaneen siinä vaiheessa, kun toisesta paikasta traktorin anastanut henkilö oli pysähtyttyään traktorilla liikerakennuksen pihamaalla lähtenyt ajamaan kohti rakennuksen seinässä ollutta ikkunaa tunkeutuakseen siitä ajamalla läpi rakennuksessa sijaitsevaan aseliikkeeseen. Anastuksen kohteena oli ollut lukitun rakennuksen sisällä ollut aseliikkeen omaisuus, ja väkivaltaisen rakennukseen tunkeutumisen aloittamista on pidetty anastusrikoksen täytäntöönpanotoimena. Liikerakennukseen tunkeutuminen on ollut keino anastuksen kohteeseen käsiksi pääsemiseksi. Ratkaisusta ilmenee korkeimman oikeuden kantaa, jonka mukaan traktorin kuljettaminen liikerakennuksen pihalle tai sen seisottaminen pihalla pysähtyneenä eivät vielä olleet välitöntä anastusrikoksen täytäntöönpanotoimintaa ja rangaistavaa yritystä. Korkein oikeus katsoi teon edenneen yritykseksi siinä vaiheessa, kun tekijä oli traktorilla rakennuksen pihalla liikkeelle lähtemällä aloittanut rikoksen tekemisen ja aiheuttanut teollaan todellisen vaaran rikoksen täyttymisestä. Rakennukseen tunkeutumisen välineenä on tarkoitettu käytettäväksi traktorin massaa ja liikevoimaa ja tuon liikevoiman synnyttäminen on alkanut traktorin lähtiessä kohteen lähietäisyydellä liikkeelle.

Ryöstö on tavallista anastusrikosta kompleksisempi rikos, jossa henkilöön kohdistuva väkivallan käyttäminen tai sillä uhkaaminen on keino anastusrikoksen toteuttamiseksi. Odottelua valmiusasemassa kaukana ryöstön

kohteesta ja valmiusasemasta kohteen luokse matkaamista ei ole helposti katsottavissa konkreettiseen tunnusmerkistön mukaiseen toimeen ryhtymiseksi väkivallan käyttämiseksi taikka sillä uhkaamiseksi. Suunnitellulle ryöstöpaikalle matkaaminen on välttämättömän edellytys myöhemmille rikoksen toteuttamistoimille, mutta matkaaminen sellaisenaan ei ole välttämättä rikoksen tekemistä. Rikoksen toteuttamistoimena ei voida välttämättä pitää myöskään sitä, että rikospaikan läheisyydessä oleva tekijä toimii ryöstökohteen tarkkailijana tehtävänänsä raportoida muualla oleville ryöstäjille arvokuljetuksen saapumisesta. Ryöstön yritys on alkanut ainakin siinä vaiheessa, kun anastusteen suorittajat lähestyvät rahankuljetusautoa kauppa-liikkeen pihalla tarkoituksenaan hyökätä rahankuljettajien kimppuun.

Edellä mainitun johdosta voidaan todeta, että yrityksen alkaminen on tulkinnanvaraisista. Osa tästä tulkinnanvaraisuudesta liittyy näyttökysymykseen muun muassa ”liikkeelle lähdön” tarkoituksesta. Näissä tilanteissa valmistelun kriminalisoiminen ei välttämättä poista kaikkia ongelmia.

### **Poliisin valtuudet rikosten estämisessä**

Kuten edellä johdanto-osassa on jo todettu, hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi (HE 222/2010 vp) sekä hallituksen esitys eduskunnalle poliisilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 224/2010) hyväksyttiin eduskunnassa 15.3.2011. Lait vahvistettiin 22.7.2011, mutta ne tulevat voimaan vasta vuonna 2014.

Poliisilaissa säädetään poliisin toimivaltuuksista rikosten estämiseksi ja paljastamiseksi, kun taas esitutkinta- ja pakkokeinolaisista niistä säädetään rikosten selvittämiseksi. Lähtökohtana poliisin toiminnassa voidaan pitää rikosten estämistä.

Rikoksen estämisellä tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden tavoitteena on estää rikos, sen yritys tai valmistelu, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, taikka keskeyttää jo aloitetun rikoksen tekeminen tai

rajoittaa siitä välittömästi aiheutuvaa vahinkoa tai vaaraa. Rikoksen estämisestä on kysymys silloin, kun teko kyettäisiin estämään ennen kuin tunnusmerkistön mukaiseen täytäntöönpanotoimeen on ryhdytty. Valmistelun estämisellä tarkoitetaan rangaistavan teon, esimerkiksi murhan tai törkeän ryöstön, valmistelun estämistä, vaikka itse valmistelu ei ole kriminalisoitu. Lisäksi valmistelun estämiseen kuuluu myös rangaistavan valmistelun estäminen. Poliisilaissa käytetyllä ilmaisulla ”henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muutoin saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän” tarkoitetaan välittömästi henkilön omasta toiminnasta tehtyjä havaintoja ja ulkopuolisen henkilön, esimerkiksi tietolähteen antamia vihjetietoja ja muuta välillistä selvitystä. Havaintoihin ja muuten saatuihin tietoihin kuuluvat myös muun muassa rikostiedustelutiedot, tarkkailuhavainnot, muut vihjetiedot ja rikosanalyysillä tiedoista tehtävät johtopäätökset (HE 224/2010 vp, s. 89).

Jos rikoksen ennalta estäminen onnistuu, kukaan ei syyllisty rikokseen, eikä ketään voida tuomita rangaistukseen. Arkikielessä rikoksen estämisellä voitaneen myös tarkoittaa sitä, että itse pääteko saadaan estettyä, vaikka rangaistava yritys tai rangaistava valmistelu on jo täytynyt. Joka tapauksessa poliisilain 1 §:ssä poliisin tehtäväksi tarkoitettu rikosten ennalta estäminen tarkoittaa nimenomaan toimintaa, joka estää rangaistavan teon täyttymisen. Ennalta estämisen soveltamisala on käytännössä rikoksen valmisteluvaihe, koska ennen mitään valmistelutoimia ei käytännössä ole mitään estettävää rikosta näköpiirissä.

Olellaisia säännöksiä valmistelun kriminalisointia koskevan keskustelun kannalta ovat myös niin sanotut toimenpiteen siirtoa koskevat säännökset. Poliisilain 5 §:n perusteella poliisimies suorittaessaan tiedonhankintatoimenpidettä (tekninen valvonta, tarkkailu, tekninen tarkkailu, peitet toiminta, valeosto, televalvonta, telekuuntelu, tietolähdetoiminta) saa siirtää puuttumisen sellaiseen tekeillä olevaan rikokseen, josta ei aiheudu välitöntä vakavaa vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka välitöntä huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa ja jos toimenpiteen siir-

täminen on välttämätöntä tiedonhankintatoiminnan paljastumisen estämiseksi tai toiminnan tavoitteen turvaamiseksi. Tämä säännös mahdollistaa oikeudellisesti sen, että poliisi on eräissä tilanteissa odottanut, että tekijät tekevät jotain sellaista, mistä voidaan tuomita ankarampi rangaistus.

**Voimassa oleva laki.** *Poliisilain 1 §:n* mukaan poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen.

Poliisilla on poliisilain nojalla monia valtuuksia rikoksen estämiseksi ja paljastamiseksi jo varhaisessa vaiheessa ennen kuin mitään rikosta on tehty. Verrattuna pakkokeinolakiin poliisilain tarkoituksena ei ole ainoastaan taata keinoja jo tapahtuneiden rikosten tutkintaan ja selvittämiseen, vaan myös turvallisuuden ylläpitämiseen sekä rikosten ennalta estämiseen ja paljastamiseen.

*Poliisilain 10 a.2 §:n* mukaan poliisimiehellä on laittomasti valmistetun, maahantuodun tai hallussa pidetyn esineen tai aineen takavarikoimiseksi oikeus tullilain (1466/1994) mukaisiin tullitoimenpiteisiin mainitun lain 14 §:ssä säädetyn toimivaltuuksin.

*Poliisilain 14 §:n* mukaan poliisimiehellä on oikeus kotirauhan tai julkisrauhan suojaaman alueen tai paikan haltijan tai tämän edustajan pyynnöstä poistaa henkilö, joka ilman laillista oikeutta tunkeutuu, menee salaa tai toista harhauttamalla taikka kätkeytyy sinne tai jättää noudattamatta käskyn poistua sieltä. Poliisimiehellä on oikeus poistaa mainitulta alueelta tai paikalta siellä luvallisesti oleskeleva henkilö, jos tämä häiritsee muiden henkilöiden kotirauhaa tai julkisrauhaa taikka aiheuttaa siellä muulla tavoin huomattavaa häiriötä ja on perusteltua syytä epäillä, että häirintä toistuu. Jos poistamisella ei todennäköisesti voitaisi estää häiriön toistumista, poliisimiehellä on oikeus ottaa häiritsijä kiinni ja pitää tämä säilössä. Kiinni otettua saa pitää säilössä vain niin kauan kuin on todennäköistä, että häiriö toistuu, kuitenkin enintään 12 tuntia kiinniottamisesta.

*Poliisilain 16 §:n* mukaan poliisimiehellä on oikeus päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä ja kiireellisessä tapaukses-

sa ilman määräystäkin päästä rakennukseen, muuhun kotirauhan suojaamaan paikkaan tai kulkuneuvoon, jos on perusteltua syytä olettaa, että henkeä, henkilökohtaista vapautta tai terveyttä vakavasti vaarantava taikka huomattavaa omaisuus- tai ympäristövahinkoa aiheuttava teko tai tapahtuma on meneillään tai uhkaamassa. Lisäksi edellytyksenä on, että toimenpide on välttämätön vaaran estämiseksi tai räjähdysaineiden, aseiden tai muiden vaarallisten aineiden ja esineiden etsimiseksi ja haltuunottamiseksi.

*Poliisilain 18 §:n* mukaan poliisimiehellä on oikeus eristää, sulkea tai tyhjentää yleisesti käytetty paikka tai alue taikka kieltää tai rajoittaa liikkumista, jos se on tarpeen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, tutkinnan turvaamiseksi taikka onnettomuuspaikalla suoritettavien toimenpiteiden, toimenpiteen kohteena olevan henkilön yksityisyyden tai vaaraan joutuneen omaisuuden suojaamiseksi. Poliisimiehellä on oikeus päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä ja kiireellisessä tapauksessa ilman määräystäkin eristää tai tyhjentää kotirauhan tai julkisrauhan suojaama alue, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä välittömästi uhkaavan vaaran torjumiseksi eikä alueella olevia voida muuten suojata.

*Poliisilain 20 §:ssä* säädetään rikoksilta ja häiriöiltä suojaamisesta. Poliisimiehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkauksistaan tai muusta käyttäytymisestään voidaan päätellä, että hän todennäköisesti syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Henkilö saadaan poistaa paikalta myös, jos hän käyttäytymisellään aiheuttaa taikka hänen uhkaustensa tai muun käyttäytymisensä ja aiemman käyttäytymisensä perusteella vastaavassa tilanteessa on todennäköistä, että hän aiheuttaa huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. Jos paikalta poistaminen on ilmeisesti riittämätön toimenpide eikä häiriötä tai vaaraa voida muutoin poistaa, henkilö voidaan ottaa kiinni. Kiinni otettu voidaan pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllistyy 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen tai aiheuttaa häiriötä tai vaaraa, kuitenkin enintään 24 tuntia kiinniottamisesta.

*Poliisilain 21 §:ssä* säädetään kulkuneuvon pysäyttämistä ja siirtämisestä. Poliisimiehellä on oikeus määrätä kulkuneuvo pysäytettäväksi, jos se on tarpeen etsintäkuulutetun tai muun kiinniotettavan tavoittamiseksi, kulkuneuvon käyttöön liittyvän valvonnan tai rajatarkastuksen suorittamiseksi, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi. Poliisimiehellä on oikeus siirtää kulkuneuvo tai määrätä se siirrettäväksi, jos se on tarpeen kulkuneuvon käyttöön liittyvän valvonnan tai rajatarkastuksen suorittamiseksi, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka rikoksen estämiseksi. Tieliikenteen valvonnasta säädetään tieliikennelaissa (267/1981). Ilma-aluksen määräämisestä laskeutumaan säädetään ilmailulaissa (281/1995).

*Poliisilain 23 §:ssä* säädetään vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotosta. Poliisimiehellä on oikeus ottaa tilapäisesti poliisin haltuun räjähdysaineet ja muut vaaralliset esineet tai aineet siltä, jonka voidaan perustellusti epäillä ikänsä, päihtymyksensä, mielentilansa tai muiden olosuhteiden perusteella aiheuttavan välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle.

*Poliisilain 27 §:ssä* säädetään voimakeinojen käytöstä. Poliisimiehellä on virkatehtävää suorittaessaan oikeus vastarinnan murtamiseksi, henkilön paikalta poistamiseksi, kiinnittämisen toimittamiseksi, vapautensa menettäneen pakenemisen estämiseksi, esteen poistamiseksi taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina. Voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat. Poliisilla on oikeus puolustusvoimien avustuksella käyttää sotilaallisia voimakeinoja terrorismirikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi sen mukaan kuin puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetuissa laissa (781/1980) säädetään.

Poliisilain 3 luvussa säädetään poliisin tiedonhankintaa koskevista valtuuksista. Lain 28 §:n 1 momentin 2 kohdassa ja 30 §:ssä

säädetään tarkkailusta ja sen käytön edellytyksistä. Tarkkailulla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa tiedonhankintaa. Poliisimiehellä on oikeus rikollisen toiminnan estämiseksi tai keskeyttämiseksi tarkkailulla muualla kuin asunnossa olevaa henkilöä, jos tämän käyttäytymisen perusteella tai muutoin on syytä epäillä hänen syyllistyvän rikokseen. Tarkkailua saadaan mainituin perustein kohdistaa lisäksi sellaiseen kotirauhan piiriin ulkopuolella olevaan henkilöön, jonka on perusteltua syytä epäillä myötävaikuttavan rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta.

*Poliisilain 31 §:n* mukaan poliisimiehellä on oikeus tekniseen kuunteluun, tekniseen katseluun ja tekniseen seurantaan, jos sen avulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen torjumiseksi tarvittavia tietoja. Teknisen kuuntelun edellytyksenä on 3 momentin mukaan lisäksi, että henkilön käyttäytymisestä tai muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, huumausainerikokseen tai rikoslain 34 a luvun 2 §:ssä tarkoitettuun terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmisteluun. Teknisen katselun ja teknisen seurannan edellytyksenä on vastaavasti, että henkilön käyttäytymisestä tai muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, tai myötävaikuttavan tällaisen rikoksen tekemiseen.

Poliisilain 31 a §:n mukaan poliisilla on oikeus peitetoimintaan, jos se on tarpeen muun muassa tapon, murhan, surman ja törkeän ryöstön estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi ja tiedonhankinnan kohteena olevan käyttäytymisen perusteella tai muutoin on perusteltu aihe epäillä hänen syyllistyvän sanottuun rikokseen. Lisäksi poliisilla on poliisilain 31 b §:n mukaan oikeus valeostoon jos se on välttämätöntä kätkemisrikoksen tai varkauden taikka sellaisen rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, tai tällaisen rikoksen johdosta laittomasti hallussa pidetyn



tai kaupatun esineen, aineen taikka omaisuuden löytämiseksi tai tällaisella rikoksella saadun hyödyn takaisin saamiseksi.

Poliisilain 31 c §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi televalvontaan, jos henkilön lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta taikka säännöksessä lueteltuihin rikoksiin (automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuvaan rikokseen, paritukseen, oikeudenkäytössä kuuluvan uhkaamiseen, laittomaan uhkaukseen, huumausainerikokseen, näiden rikosten rangaistavaan yritykseen tai terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmisteluun). Poliisilain nojalla poliisilla on telekuuntelu-oikeus vain rajoitetusti, lähinnä terrorismiin liittyvissä rikoksissa.

Poliisilain säännöksiä perusteella poliisi voi nykyisin käyttää edellä mainittuja lain 2 luvussa olevia perustoimivaltuuksiaan rikosten estämiseksi sekä 3 luvussa säädettyistä tiedonhankintatoimivaltuuksista tarkkailua, teknistä katselua, teknistä seuranta, teknistä kuuntelua, televalvontaa ja valeostoa henkirikosten, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön estämiseksi sekä peitetoimintaa henkirikosten ja törkeän ryöstön estämiseksi. Tällöin ei vaadita, että itse rikosta olisi vielä tehty tai että sen rangaistavaa yritystä olisi aloitettu. Telekuuntelu on rajattu poliisilain nojalla käytettäväksi vain terroristisessa tarkoituksessa tehtävien rikosten estämiseksi. Poliisilla on näin ollen jo voimassa olevien säännösten nojalla varsin pitkälle menevät valtuudet ja käytännön mahdollisuudet valvoa esimerkiksi rikollisjärjestön vakavien rikosten suunnittelua, vaikka edellytyksiä esimerkiksi kiinniottamiseen, pidättämiseen tai vangitsemiseen ei pakkokeinolain 1 luvun säännösten perusteella vielä olisikaan. Kun otetaan huomioon myös jäljempänä mainitut uudet toimivaltuudet, nykyisten tutkintakeinojen tai rikosten estämistä koskevien toimivaltuuksien puute ei siten sinänsä ole peruste säätää valmistelua rangaistavaksi.

Poliisin tiedonhankintaa koskevia valtuuksia on viime vuosina laajennettu erityisesti

järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin torjumiseksi ja ennalta ehkäisemiseksi. Poliisi saa siten nykyisten valtuuksiensa ja tulevaisuudessa todennäköisesti entistä kehittyneemmän tekniikan myötä tietoa yhä varhaisemmassa vaiheessa suunniteltavina olevista rikoksista. Rangaistavuuden alan laajentamista rikoksen valmisteluvaiheeseen perustellaan usein myös sillä, että näin tehostetaisiin tutkintaa. Vaatimukset kriminalisointien alan laajentamisesta rikoksen valmisteluvaiheeseen ovat itse asiassa seurausta tehostuneista tiedonhankintavaltuuksista ja -keinoista.

Rikollisjärjestön toimintaan osallistumista koskevaa rikoslain 17 luvun 1 a §:ää valmisteltaessa perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota niihin ongelmiin, jotka liittyvät pakkokeinojen käyttöön kyseisen säännöksen nojalla. Perustuslakivaliokunnan mukaan perusoikeussuojan kannalta on vaarana, että tällaisesta rikosoikeudessa vakiintuneen osallisuusopin yli menevästä kriminalisoinnista yhdessä muun lainsäädännön kanssa seuraa poliisin tiedonhankintavaltuuksien ja rikosprosessuaalisten pakkokeinojen kohdistaminen rutiinimaisesti itse päärikosten kannalta etäistenkin sivullisten asemassa oleviin henkilöihin (PeVL 10/2000 vp). Lisäksi perustuslakivaliokunta viittasi vastaavan kaltaisen lainsäädännön soveltamisesta Saksasta saatuihin kommentteihin todetessaan, että rikoslain 17 luvun 1 a §:n kaltaisen rangaistus-säännöksen rikkomisesta nostetaan esimerkiksi näyttövaikeuksien vuoksi syyte hyvin harvoin, mutta rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttö rikoksesta epäiltyyn on tavallisempaa.

Edellä selostettujen säännösten nojalla poliisi voi esimerkiksi estää rahojen ryöstämisen varoittamalla rahaa kuljettavia henkilöitä, suojaamalla heitä, eristämällä suunnitellun rikospaikan, poistamalla paikalta rikoksen tekemiseen valmistautuvat henkilöt ja ottamalla heidät kiinni. Viimeksi mainittu on usein mahdollista myös sen vuoksi, että valmisteluvaiheessa on vahva epäily jostain muusta kuin valmisteilla olevasta rikoksesta, kuten ampuma-aserikoksesta.

**Uudet säännökset.** Uudessa 1.1.2014 voimaan tulevassa poliisilaissa (L 872/2011) on olennaisesti nykyistä täsmällisemmät ja tark-

karajaisemmat säännökset poliisitoiminnassa noudatettavista periaatteista (1 luku). Uusina periaatteina laissa säädetään perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta sekä tarkoitussidonnaisuuden periaatteesta.

Rikoksilta ja häiriöiltä suojaamista koskeva uuden poliisilain 2 luvun 10 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkaustensa tai muun käyttäytymisensä perusteella on todennäköistä, että hän syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Henkilö voidaan ottaa kiinni, jos paikalta poistaminen on todennäköisesti riittämätön toimenpide eikä rikosta voida muuten estää taikka häiriötä tai vaaraa muuten poistaa. Kiinni otettu voidaan pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllistyy 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen taikka aiheuttaa häiriötä tai vaaraa, kuitenkin enintään 24 tuntia kiinniottamisesta. Poliisimies voi suojella henkilöä tai vartioida paikkaa 1 momentissa tarkoitettujen rikosten estämiseksi tai keskeyttämiseksi.

Rikosten estämisessä voidaan edellä selostettujen jo käytössä olevien tiedonhankintakeinojen lisäksi käyttää eräitä osittain uudeksi luonnehdittavia salaisia tiedonhankintakeinoja, joista säädetään poliisilain (872/2011) 5 luvussa. Näitä ovat peitelty tiedonhankinta, tekninen laitetarkkailu, tietolähteen ohjattu käyttö ja valvottu läpilasku. Lisäksi 5 luvussa säädetään salaisen tiedonhankinnan suojaamisesta.

*15 § Peitelty tiedonhankinta ja sen edellytykset.* Peiteltyllä tiedonhankinnalla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön kohdistuvaa lyhytkestoisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja.

Poliisi saa käyttää peiteltyä tiedonhankintaa rikoksen estämiseksi, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän: 1) rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta; 2) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöön tai paritukseen; 3) huumausainerikokseen; 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmisteluun; 5) törkeään tulliselvitysrikokseen; taikka 6) suunnitel-

malliseen, järjestäytyneeseen, ammattimaiseen, jatkuvaan tai toistuvaan rikolliseen toimintaan liittyvään varkauteen tai kätkemisrikokseen.

*23 § Tekninen laitetarkkailu ja sen edellytykset.* Teknisellä laitetarkkailulla tarkoitetaan tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan, sisältämien tietojen tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä rikoksen estämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi.

Teknisellä laitetarkkailulla ei saa hankkia tietoa viestin sisällöstä eikä 8 §:ssä tarkoitettuja tunnistamistietoja.

Poliisille voidaan antaa rikoksen estämiseksi lupa tekniseen laitetarkkailuun, jos henkilön lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän 17 §:n 4 momentissa tarkoitettuun rikokseen. Poliisi saa kohdistaa teknistä laitetarkkailua mainitun henkilön todennäköisesti käyttämään tietokoneeseen tai muuhun vastaavaan tekniseen laitteeseen taikka sen ohjelmiston toimintaan.

*40 § Tietolähdetoiminta ja tietolähteen ohjattujen käytön edellytykset.* Tietolähdetoiminnalla tarkoitetaan muuta kuin satunnaista luottamuksellista, 1 luvun 1 §:ssä tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi merkityksellisten tietojen vastaanottamista poliisiin ja muun esitutkintaviranomaisen ulkopuoliselta henkilöltä (tietolähde). Poliisi saa pyytää tähän tarkoitukseen hyväksytyä, henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan sopivaa, rekisteröityä ja tiedonhankintaan suostunutta tietolähdettä hankkimaan 1 momentissa tarkoitettuja tietoja (tietolähteen ohjattu käyttö). Tietolähteen ohjatussa käytössä tietoja ei saa pyytää hankittavaksi sellaisella tavalla, joka edellyttäisi viranomaiselle kuuluvien toimivaltuuksien käyttöä tai joka vaarantaisi tietolähteen tai muun henkilön hengen tai terveyden. Ennen tietolähteen ohjattua käyttöä tietolähteelle on tehtävä selkoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä erityisesti hänelle lain mukaan sallitusta ja kielletystä toiminnasta. Tietolähteen turvallisuudesta on tarpeen mukaan huolehdittava tiedonhankinnan aikana ja sen jälkeen.

46 § *Salaisen tiedonhankinnan suojaaminen*. Poliisilla on salaista tiedonhankintakeinoja käyttäessään oikeus siirtää puuttumista rikokseen, jos puuttumisen siirtämisestä ei aiheudu merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Edellytyksenä on lisäksi, että puuttumisen siirtäminen on välttämätöntä tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi tai toiminnan tavoitteen turvaamiseksi. Poliisi saa käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, tehdä ja käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä sekä valmistaa ja käyttää vääriä asiakirjoja, kun se on välttämätöntä jo toteutetun, käynnissä olevan tai tulevaisuudessa toteutettavan salaisen tiedonhankintakeinon käytön suojaamiseksi. Edellä 2 momentissa tarkoitettu rekisterimerkintä on oikaistava sen jälkeen, kun momentissa tarkoitettuja edellytyksiä ei enää ole.

Uuteen esitutkintalakiin on lisäksi lisätty esitutkintatoimenpiteiden siirtämistä ja esitutkinnan keskeyttämistä koskevat säännökset, joita voimassa olevassa esitutkintalaissa ei ole (3 luvun 12 ja 13 §). Siirtämisen edellytyksenä on sen välttämättömyys tutkittavana olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi. Edellytyksenä on myös, että siirtämisestä ei saa aiheutua vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa.

## Henkirikokset

Henkirikoksen perustekomuoto on tappo. Joka tappaa toisen, on rikoslain 21 luvun 1 §:n mukaan tuomittava taposta vankeuteen määräajaksi, vähintään kahdeksaksi vuodeksi. Jos tappo tehdään (1) vakaasti harkiten, (2) erityisen raa'alla tai julmalla tavalla, (3) vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen tai (4) tappamalla virkamies hänen ollessaan virkansa puolesta ylläpitämässä järjestystä tai turvallisuutta taikka virkatoimen vuoksi, ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtäjä on tuomittava murhasta vankeuteen elinkaudeksi. Tapon ja murhan yritys on rangaistavaa.

Henkirikoksen valmistelun kriminalisoinnissa kohdataan samat ongelmat kuin jäljempänä käsiteltävän törkeän ryöstön valmistelun kohdalla, joskin ne ovat tunnusmerkkien eroavaisuuksien vuoksi hieman erilaiset. Törkeässä ryöstössä kriminalisoinnin laajentaminen valmisteluun kohdistuisi käytännössä erittäin suunnitelmalliseen toimintaan, kun taas henkirikoksissa vaarana olisi, että kriminalisointi kattaisi myös ”pikaistuksissa” tehdyt valmistelutoimet. Tämän vuoksi on perusteltua pohtia hieman laajemmin valmistelun suhdetta suunnitteluun.

Valmistelun tai suunnittelun määrittely ei ole yksiselitteistä. Niitä voidaan lähestyä yleiskielisen merkityssisällön kautta. Suomen kielen perussanakirjassa määritellään suunnitelma siten, että se on suunnittelun tulos, luonnos, ehdotelma, ajatus tai muu sellainen jonkin aikeen, hankkeen tai muun sellaisen toteuttamiseksi. Verbi suunnitella määritellään synonyymeillä kaavailla, hahmotella ennalta, valmistella tai tehdä suunnitelmia. Valmistella tarkoittaa samaan kuin tehdä alustavia töitä, suorittaa ennakkotoimenpiteitä jotakin varten tai jonkin varalta. Valmistelu tarkoittaa samaa kuin valmisteleminen tai valmistelutoimi.

Ilmaiset suunnittelu, valmistelu, suunnitella ja valmistella muistuttavat paljon toisiaan. Verbin suunnitella synonyymi on verbi valmistella. Toisaalta taas ”suunnitella” eroaa muilta määritelmiltään valmistelusta siten, että muut sitä selittävät verbit kuvaavat pitkälti ajatustyötä. Kaavailu, hahmottelu tai suunnitelmien teko viittaavat nimenomaan mielen sisäiseen toimintaan. Niillä voidaan tarkoittaa myös joitain ”ulkoisesti havaittavia” toimia, jolloin ne saattavatkin tarkoittaa esimerkiksi kirjallista suunnittelua. Valmistelu verbinä sen sijaan taas tarkoittaa pelkästään konkreettisten toimien (töiden tai ennakkotoimenpiteiden) tekemistä jotakin varten. Käsitteillä suunnitella ja valmistella on yleiskielessä hienoinen vivahde-ero. Suunnittelu voi olla valmisteluakin, mutta valmistelu taas on usein vielä jotakin konkreettisempaa kuin suunnittelu.

Määritelmäongelmien vuoksi on jokseenkin selvää, että valmistelu ja suunnittelu eivät voi sellaisenaan olla tunnusmerkkitehtäjiä, vaan rangaistavuuden ala on rajattava konk-

reettisemmin. Tulisiko rangaistavaa olla vasta jokin hyvin konkreettinen toimi, kuten pommin rakentaminen? Henkirikoksissa nämä rajanvetopulmat otaksuttavasti realisoituisivat oikeuskäytännössä useammin kuin törkeän ryöstön valmistelussa.

Rangaistavaa valmistelua voi olla vasta jokin konkreettinen ulkomaailmassa ilmenevä teko, valmistelutoimi. Periaatteessa on mahdollista eritellä myös rikosten valmisteluvaiheet lukuisiksi erillisiksi valmistelutoimiksi. Voidaanko suullinen tahdonilmaisu katsoa valmisteluksi vai onko se sittenkin vasta suunnittelua? Esimerkiksi jos henkilö A kertoo B:lle haluavansa tappaa henkilön C, kyseessä on vasta A:n ajatuksen tasolla tapahtuva toiminta ilman kiinteää rikosentekopäätöstä, vaikka A ilmaiseekin ajatuksensa sanallisesti. A saattaa nimittäin vain ”haaveilla” tai ”uhota”. Miten tilannetta muuttaa se, että A:lla on hallussaan ase?

Valmistelun alkamishetken (rajanveto suunnitteluun) ja päättymishetken (rajanveto yritykseen) rajaaminen ei ole yksinkertaista, eikä kaikkien tulkintatilanteiden ennakoiminen ole edes mahdollista. Henkirikoksissa asiaa voidaan pyrkiä selvittämään esimerkkien avulla. Henkirikoksissa yleinen tekoväline on jokin jo itsessään vaarallinen väline, kuten ampuma- tai teräase. Tekoväline voi olla myös arkielämästä tuttu ja normaalisti käytettynä vaaraton väline, kuten leipäveitsi, lasipullo tai köysi. Henkirikos voidaan toteuttaa myös ilman mitään tekovälinettä, esimerkiksi kuristamalla tai korkealta pudottamalla. Toisen voi tappaa myös lääkkeillä tai myrkyillä. Näin ollen vaikuttaakin melko selvältä, ettei valmistelun rangaistavuutta voitane yksinomaan rajata tekovälineen avulla. Valmisteluna rangaistavaa voi olla vaarallisen tekovälineen hallussapito aikomuksin suorittaa henkirikos kyseisellä välineellä.

Valmisteluteon määrittelyssä hankalaa on juuri se, että toimi voi itsessään olla täysin laillinen ja hyväksyttävä. On siten pohdittava, mikä on se lisäelementti, joka siirtää teon rangaistavuuden puolelle? Jos ajatellaan esimerkiksi tilannetta, jossa henkilö A on kertonut muille aikovansa tappaa henkilön B ja A tavataan B:n asunnon lähetyvillä taskussaan ampuma-ase, nyrkkirauta, pommi, leipäveitsi tai myrkyä, niin miten eri tilanteissa erilai-

sen tekovälineen hallussapitoon tulisi suhtautua? Tilanteet voivat olla hyvin erilaisia riippuen muusta näytöstä. Myös se, milloin siirrytään yritysvyöhykkeelle, on tulkinnanvaraista. Onko esimerkiksi pommin rakentaminen kerrostalossa valmistelua (ja minkä rikoksen) vai esimerkiksi räjähdერიkos, ja onko taas sen siirtäminen aiotun uhrin asuntoon jo yritystä? Onko ehkä jo tuo matkanteko yritystä?

Kaikkia edellä mainittuja mahdollisia pulmia ei voida lainsäädännöllä ratkaista. Perusteltua on rajata valmistelun rangaistusvastuu itsenäisessä tunnusmerkistössä mahdollisimman tarkkarajaisesti. Tällöin rikosoikeuden yleisistä opeista aiheutuu se, että rajanvetoa yrityksen ja valmistelun välillä ei nimenomaisesti jouduta tekemään. Yrityksen rangaistusvastuu määräytyy vakiintuneiden linjausten mukaisesti. Jos teko täyttää yrityskynnyksen, saman rikoksen valmistelusta ei voitaisi rangaista. Jos yrityskynnys ei täyty, tekoa on arvioitava rikoksen valmistelusta säädettävän itsenäisen tunnusmerkistön perusteella.

Valmistelun kriminalisoiminen liittyy hyvin kiinteästi tahallisuusproblematiikkaan. Rikoslain 3 luvun 6 §:n mukaan tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä. Rikoslaisissa ei ole nimenomaista olosuhdetahallisuuden määritelmää. Yksittäisiin rangaistussäännöksiin voi sisältyä käsitteitä, jotka vaativat erityistä tahallisuusmuotoa. Tältä osin puhutaan usein ”ylittävästä” tahallisuustunnusmerkistä (överskjutande uppsåtsrekvisit) (ks. Jareborg 2001, s. 336–337). Kysymys on ilmauksesta ”tarkoitus”, vaikkapa Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisessa: ”Joka tarkoituksenaan väkivaltaa käyttämällä – – ” (RL 12:1). Samaa merkitsemään käytetään myös finaalarakennetta, esimerkiksi vaalituloksen vääristämisessä: ”Joka aiheuttaakseen sen, että – – ” (RL 14:4) tai yrityssalaisuuden rikomisessa: ”Joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä – – ” (RL 30:5). Nämä rangaistussäännökset edellyttävät sitä,

että tekijän on pitänyt tekohetkellä tavoitella toiminnallaan tiettyä tarkoitusta. Rangaistusvastuun kannalta on toisaalta merkityksetöntä, toteutuuko tarkoitus vai ei. Näissä tapauksissa ei voitane asettaa vaatimuksia tarkoituksen toteutumisen todennäköisyydelle. Riittää, kun tekijä toteuttaa tunnusmerkistön mukaisen teon tietyssä lain edellyttämässä tarkoituksessa. Muiden elementtien osalta vaaditaan normaalia olosuhdetahallisuutta (Frände 2005).

Kun henkirikosten valmistelu katsotaan perustelluksi kriminalisoida, tulisi rangaistavuus Ruotsin mallin mukaisesti sitoa hengenvaarallisen esineen hallussapitoon aikomuksena tehdä rikos. Samaan säännökseen tulisi yhdistää törkeän pahoinpitelyn valmistelun kriminalisointi, koska on erittäin vaikea perustella ratkaisua, jossa toisen henkilön törkeän pahoinpitelyn valmistelu ei ole rangaistavaa, mutta törkeän ryöstön valmistelu olisi. Lisäksi kyseisten rikoksen tekemisestä sopimista voidaan jo itsessään pitää erittäin moitittavana tekona, mistä syystä myös se tulee ottaa huomioon kriminalisoinnissa. Toisen henkilön vakavaan vahingoittamiseen tähtäävän toiminnan kriminalisoinnissa olisi kuitenkin törkeän ryöstön valmisteluun verrattuna otettava laajemmin huomioon niin sanotun yritetyn yllätyksen tilanne, tappokäskyn antaminen ja toimeksianto toisen henkilön henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen tekemiseksi.

### **Panttivangin ottaminen**

Rikoslain 25 luvun 4 §:ssä säännelty panttivangin ottaminen on törkeän vapaudenriiston erityistilanne. Säännöksen taustana on kansainvälisen terrorismin ja törkeän rikollisuuden vastustaminen. Tunnuksmerkistön erottaa vapaudenriistosta (RL 25:1) tekijän tarkoitus. Panttivangin ottamisessa vapaudenriistoa käytetään kolmannen pakottamiseksi. Panttivankia voidaan käyttää esimerkiksi lunnasrahojen saamiseksi tai oman paikenemisen turvaamiseksi.

Jos henkilö otetaan panttivangiksi siinä tarkoituksessa, että itse panttivanki pakotetaan lunnasrahojen maksuun, kyse ei ole panttivangin ottamisesta. Jos esimerkiksi velkoja

vangitsee velallisensa ja lupaa päästää tämän vasta kun velka on maksettu, kyse on vapaudenriistosta (RL 25:1) ja pakottamisesta (RL 25:8).

Panttivangin ottamisen yritys on rangaistavaa, mutta sen valmistelu ei ole. Panttivangin ottamisessa on kuitenkin nähtävissä samankaltaisia piirteitä ja liittymiä järjestäytyneeseen rikolliseen kuin muissakin tässä esityksessä ehdotetuissa valmistelurikoksissa. Lisäksi panttivangin ottamisen tunnusmerkistössä mainitaan toisen surmaamisella uhkaaminen, ja sen rangaistusmaksimi on 10 vuotta vankeutta kuten törkeässä pahoinpitelyssä ja törkeässä ryöstössä. Viime aikojen tapahtumat ovat osoittaneet, että panttivangin ottamisen valmistelun kriminalisoinnille on myös käytännön tarve ja painavat yhteiskunnalliset perusteet. Näistä syistä tässä esityksessä ehdotetaan panttivangin ottamisen valmistelun kriminalisoimista. Sen tunnusmerkistö on kuitenkin rakennettava kyseisen rikoksen erityispiirteiden pohjalle. Tämä tarkoittaa, että sen valmistelun kriminalisoinnissa on syytä huomioida myös tietyn tilan hankkiminen rikoksen toteuttamista varten.

### **Törkeä ryöstö**

Edellisellä hallituskaudella eduskunnalle tehdyssä kansanedustajan lakialoitteessa (LA 124/2007 vp) ehdotettiin rikoslain 31 lukuun lisättäväksi uusi 5 § törkeän ryöstön valmistelusta. Kyseistä lakialoitetta voidaan pitää pohjana sen arvioinnille, miten törkeän ryöstön valmistelun kriminalisointi tulisi toteuttaa.

Lakialoitteen mukaan törkeän ryöstön valmisteluun syyllistyisi se, joka tehdäkseen luvun 2 §:n 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua rikoksen hankkii tai vastaanottaa tällaisen rikoksen tekemiseen soveltuvan välineen, tarvikeen tai aineen käyttääkseen sitä teon tekemiseen tai hankkii teon valmistelussa tarvittavan tiedon tai osallistuu muulla tavoin teon valmisteluun. Teosta ehdotettiin rangaistukseksi vankeutta vähintään yksi vuosi ja enintään neljä vuotta. Lakialoitteen allekirjoitti aloitteen tekijän lisäksi 106 kansanedustajaa. Lakialoitteen tarkoituksena oli, että ryöstöä edeltävät valmistelutoimet säädet-

täisiin rangaistaviksi, jos valmisteltavana oleva ryöstö voitaisiin arvioida lain edellyttämällä tavalla törkeäksi.

Ryöstöstä säädetään rikoslain 31 luvussa. Sen 1 §:n mukaan joka 1) käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla välittömästi käyttää sellaista väkivaltaa toisen hallusta anastaa tai ottaa luvottomasti käyttöön toisen irtainta omaisuutta taikka 2) sellaista väkivaltaa tai uhkausta käyttämällä pakottaa toisen luopumaan taloudellisesta edusta, johon rikoksenteijällä tai sillä, jonka puolesta hän toimii, ei ole laillista oikeutta, on tuomittava ryöstöstä vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Ryöstön yritys on säädetty rangaistavaksi.

Pykälän 3 momentissa säädetään niin sanotusta ryöstöntapaisesta varkaudesta. Sen mukaan ryöstöstä tai sen yrityksestä tuomitaan myös se, joka 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettua anastamisesta tai käyttöön ottamisesta verekseltään tavattuna käyttämällä siinä tarkoitettua väkivaltaa tai uhkausta täyttää tai yrittää täyttää rikoksen taikka pitää tai yrittää pitää siten ottamansa omaisuuden.

Rikoslaisissa ei ole säädetty ryöstölle lievää tekemuotoa. Sitä korvaa kuitenkin osittain pykälän 4 momentin siirtosäännös. Siinä säädetään, että ellei pykälässä tarkoitettu teko, huomioon ottaen väkivallan tai uhkauksen vähäisyys tai muut tekoon liittyvät seikat, ole kokonaisuutena arvostellen vakava, ei rikoksenteijää tuomita ryöstöstä, vaan niistä muista rikoksista, jotka teko käsittää.

Jos ryöstössä 1) aiheutetaan tahallisesti toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila, 2) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla, 3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä tai 4) rikos kohdistetaan henkilöön, joka ammattiinsa tai toimeensa kuuluvan työn tai tehtävän vuoksi ei voi itseään tai omaisuuttaan puolustaa, ja ryöstö on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosenteijä on tuomittava törkeästä ryöstöstä vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Myös yritys on rangaistava.

Ryöstörikkokset ovat niin sanottuja yhdistettyjä rikoksia, joissa tunnusmerkistön täyty-

minen edellyttää kahden elementin, väkivallan tai sillä uhkaamisen sekä toisaalta anastamisen, olemassa oloa ja niiden saattamista loppuun. Rikoksen katsotaan jäävän rangaistavalle yritysasteelle, jos esimerkiksi väkivallan tai sillä välittömästi uhkaamiseen on ryhdytty, mutta teko ei ole edennyt omaisuuden anastusvaiheeseen.

Eräs lakialoitteeseen liittyvistä pulmista on se, että valmisteluvaiheen toimista on vaikea havaita sitä, onko kyse ryöstön vai törkeän ryöstön valmistelusta. Törkeän ryöstön kvalifiointiperusteista pykälän 1 momentin 1 kohdassa mainitut teon seuraukset (vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan aiheuttaminen) tai 2 kohdassa mainitut tekotapaan liittyvät kvalifiointiperusteet (rikoksen tekeminen erityisen raa'alla tai julmalla tavalla) eivät välttämättä ole ennalta havaittavissa tai ennakoitavissa valmisteluvaiheessa. Tätä ongelmaa ei ole samalla tavalla ampuma- tai teräaseeseen taikka muun hengenvaarallisen välineen käyttämiseen liittyvän kvalifiointiperusteen osalta (3 kohta). Hengenvaarallisen välineen hankkimisesta ja hallussapidostakaan ei kuitenkaan voida suoraan päätellä, että hankkijalla tai hallussapitäjällä on tarkoitus käyttää kyseistä esinettä ryöstön tekemisessä. Eräs lakialoitteessa ehdotetun säännöksen ennakoitavissa oleva soveltamistilanne olisi se, että valmisteltavan törkeän ryöstön kohteena olisivat henkilöt, jotka eivät ammattiinsa tai toimeensa kuuluvan työn tai tehtävän vuoksi voi itseään tai omaisuuttaan puolustaa (4 kohta). Tätä perustetta on sovellettu oikeuskäytännössä suhteellisen rajoitetusti, ensisijaisesti taksiautoilijoihin. Oikeuskäytännön perusteella esimerkiksi pankkiryöstön kohteeksi joutuvien pankkivirkailijoiden ei voida kuitenkaan katsoa muodostavan automaattisesti kohdassa tarkoitettua henkilöryhmää (KKO 1992:189).

Ryöstö voidaan katsoa törkeäksi vain, jos pykälässä mainittujen perusteiden lisäksi teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kokonaisarvioinnin vuoksi esimerkiksi teräaseen käyttäminen ryöstötilanteessa ei välttämättä uhkaustavasta ja uhkaushetkisistä olosuhteista riippuen kvalifioi ryöstöä aina törkeäksi (KKO 1992:169). Ulkoisten teko-olosuhteiden tai tekotavan arvioiminen ko-

konaisarvostelun edellyttämällä tavalla teon valmisteluvaiheessa on hankalaa.

Ryöstöllä tavoitellun omaisuuden määrä ei ole törkeän ryöstön kvalifiointiperuste. Saaliin suuruus otetaan huomioon teon kokonaisarvostelussa. Ryöstön vaarallisuutta ja paheksuttavuutta arvioitaessa siinä käytetty väkivalta ja sen uhka on katsottu olennaisemmiksi tekijöiksi kuin rikoksen kohteena olevan omaisuuden arvo (HE 66/1988 vp). Rikoksentehtävien liittoutuminen ryöstöä varten ei myöskään ole törkeän ryöstön kvalifiointiperuste. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen on säädetty rangaistavaksi rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä.

Ongelmallista teon valmisteluvaiheessa saattaa olla myös rajanveto ryöstön ja varkauden välillä. Ryöstö eroaa varkaudesta siinä, että se edellyttää anastamisen lisäksi väkivallan käyttöä tai sillä uhkaamista. Toisinpäin ilmaistuna kysymys on varkaudesta, ellei väkivaltaa käytetä tai sillä uhata. Jos esimerkiksi kultasepäntuotteen murtaudutaan yöllä siten, ettei henkilökuntaa tai ketään muutakaan ole paikalla, kyse on varkaudesta eikä ryöstöstä.

Törkeän ryöstön ja törkeän varkauden (RL 28:2) kvalifiointiperusteena mainitaan ampuma-aseet tai muut hengenvaaralliset välineet. Törkeän ryöstön tunnusmerkistössä edellytetään vaarallisen aseiden käyttämistä, kun törkeässä varkaudessa riittää pelkkä sellaisella varustautuminen. Aseiden hankkimisesta tai hallussapidosta ei voida ongelmitta valmisteluvaiheessa päätellä tulevan rikoksen lajia (törkeä ryöstö vai törkeä varkaus).

Käytännössä toteen näytettävissä oleva mahdolliseen törkeän ryöstön valmisteluun liittyvä tilanne on tekijän varustautuminen sellaista aseellista ryöstöä varten, joka katsottaisiin esimerkiksi ennakoitun saaliin suuruuden perusteella myös kokonaisarvioinnissa törkeäksi. Rangaistavuus riippuisi tällöinkin siitä, kuinka täsmällistä ja perusteellista näyttöä päärikosta valmistelevalta jo suoriteista toimista sekä päärikosta koskevista suunnitelmista, toisin sanoen valmistelijan tarkoituksesta, on esittä.

Törkeänä ryöstönä voivat tulla rangaistavaksi rikoslain 31 luvun 2 §:ssä mainittujen edellytysten vallitessa kaikki rikoslain 31 luvun 1 §:ssä mainitut tekotavat. Säännös viit-

taa siten myös 1 §:n 3 momentissa rangaistavaksi säädettyyn ryöstöntapaiseen varkauteen, jossa tekijä verekseltään anastamisesta tavattuna käyttää väkivaltaa tai uhkaa sillä. Tällaisessa tapauksessa tekijä siis syyllistyy alkujaan varkauteen, mutta ryöstön edellyttämän väkivallan käytön jälkeen teko arvioidaan ryöstönä. Tällaista ryöstöksi ”spontaanisti” tekoilanteessa muuttuvaa varkautta ei käytännössä voida valmistella etukäteen.

Lakialoitteessa ehdotettiin siis, että törkeän ryöstön valmisteluna olisi rangaistavaa 1) törkeän ryöstön tekemiseen soveltuvan välineen, tarvikkeen tai aineen hankkiminen tai vastaanottaminen tarkoituksessa käyttää sitä törkeän ryöstön tekemisessä, 2) teon valmistelussa tarvittavan tiedon hankkiminen sekä 3) osallistuminen muulla tavoin törkeän ryöstön valmisteluun.

Eräät lakialoitteessa mainitut törkeän ryöstön valmisteluna rangaistavat teot ovat jo nykyään rikoksia. Ampuma-aselain vastaiset toimet mukaan lukien ampuma-aseiden hallussapito on säädetty rangaistavaksi rikoslain 41 luvussa ampuma-aserikoksena (josta on olemassa törkeä tekemuoto), samoin kuin järjestyslain vastainen vaarallisen esineen hallussapito yleisellä paikalla. Lisäksi räjähdeterikoksesta säädetään erikseen rangaistus rikoslain 44 luvun 11 §:ssä.

Törkeän ryöstön valmistelua koskevan kriminalisoinnin yhteydessä tulee ottaa kantaa myös siihen, sisältyvätkö esimerkiksi edellä mainitut rikokset törkeän rikoksen valmisteluun vai rangaistaanko niistä erikseen (ks. tästä jäljempänä jakso ”lainkkurssi”).

Lakialoitteessa mainituista valmistelutoimista törkeän ryöstön tekemiseen soveltuvan välineen, tarvikkeen tai aineen hankkimista tai vastaanottamista ei voida sellaisenaan pitää riittävän tarkkarajaisena teonkuvauksena. Ongelmaa ei poista sekään, että viittaus törkeän ryöstön kvalifiointiperusteisiin rajoitettaisiin koskemaan vain ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä. Sellaisia esineitä, joilla pysytään aiheuttamaan toiselle hengenvaara, on lukematon määrä, joten kyseisenkaltainen rajaus on altis kritiikille tarkkarajaisuuden näkökulmasta. Valmistelussa käytetyt välineet saattavat olla myös laillisesti hankittuja ja tietyin edellytyksin myös laillisesti hallussa

pidettäviä yleisellä paikallakin. Ampuma-aseen hankkiminen ilman asianmukaista lupaa täyttää lähtökohtaisesti ampumaserikoksen tunnusmerkistön (RL 41:1). Veitsen tai muun sellaisen toisen vahingoittamiseen soveltuvan esineen järjestyslain 10 §:n vastainen hallussapito yleisellä paikalla on rangaistavaa toisen vahingoittamiseen soveltuvan esineen tai aineen hallussapitona (RL 41:6). Sama säännös koskee myös ampuma-asetta tai räjähtävää esinettä erehdyttävästi muistuttavaa esinettä (esimerkiksi ampuma-aseen näköisjäljennöstä). Se, valmisteleeko esimerkiksi ampuma-asetta mukanaan kuljettava henkilö törkeää ryöstöä, jouduttaisiin pitkälti arvioimaan tekijän subjektiivisesta tarkoituksesta saadun muun näytön avulla.

Ruotsissa apuvälineen luonnetta koskeva ongelma on ratkaistu valmistelun rangaistavuutta koskevaan BrB 23:2:een tehdyllä rajauksella, jonka mukaan apuvälineen on oltava erityisesti omiaan käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa (”något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott”). Ilmaisun ”erityisesti omiaan” on säännöksen esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa katsottu edellyttävän sitä, että esineellä on sen ominaisuudet huomioon ottaen keskeinen merkitys rikoksen toteuttamisessa. Tyypillisesti tällaisia ovat esineet, joilla ei ole laillista käyttötarkoitusta ja jotka ovat rikosta varten valmistettuja tai muokattuja, kuten esimerkiksi katkaistut haulikot, väärennysvälineet ja väärät henkilöllisyystodistukset. Ruotsin säännös kattaa myös sellaiset räjähdysaineen, ampuma-aseen ja tiirikan kaltaiset esineet, joilla on laillisia käyttötarkoituksia, mutta joiden voidaan katsoa erityisesti korottavan rikoksen täytäntöönpanon vaaraa. Myös esineet, jotka sopivat tyypillisesti erityisen hyvin rikoksen tekemiseen (veitsi) voidaan tietyin edellytyksin katsoa säännöksessä tarkoitetuiksi esineiksi. Esineen ei tarvitse olla ”aineellinen”, sillä vaaralliseksi välineeksi katsotaan myös esimerkiksi rikosta varten kerätty, koottu ja jollain tapaa tallennettu tieto (esimerkiksi tiedot arvokuljetusauton reitistä ja aikataulusta). Auton, tietokoneen tai matkapuhelimen kaltaiset tavanomaiset esineet eivät ole tällaisia esineitä, ellei niitä ole muunneltu erityisesti rikostekoon sopiviksi. Toisaalta rikoksen tekemi-

seen soveltuvaksi apuvälineeksi voidaan katsoa kokoelma sellaisia esineitä, joita ei yksittäisinä esineinä luokitella säännöksessä tarkoitetuiksi apuvälineiksi. Säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle rajataan myös sellaiset huumausaineen kaltaiset rikosesineet, joiden hallussapito itsessään täyttää rikoksen tunnusmerkistön.

Ruotsissa tehdyn rajauksen kaltainen täsmennys on aiheellista tehdä myös törkeän ryöstön valmistelun kriminalisoivaan säännökseen.

Lakiehdotuksessa luetelluista valmistelutoimista teon ”valmistelussa tarvittavan tiedon hankkiminen” ei ongelmitta ainakaan ilman täsmennystä täytä laillisuusperiaatteen edellyttämää täsmällisyysvaatimusta. Ryöstön suunnittelemiseen tarvitaan hyvinkin erilaisia tietoja, joista osa voidaan hankkia laillisesti (esimerkiksi pankin kaltaisessa ryöstökohteessa asioimalla), osa ainoastaan laittomasti (esimerkiksi virkamies tai muu henkilö lahjomalla tai tietomurrolla). Tiedon hankkimisen yhteys törkeän ryöstön toteuttamiseen saattaa olla hyvin etäinen. Esimerkiksi ryöstökohteen aukioloaikojen selvittäminen saattaa olla toimi, jolla hankitaan törkeässä ryöstössä tarvittavia tietoja. Kyseisenkaltaiset toimet ovat kuitenkin niin etäällä varsinaisesta rikoksen toteuttamisesta, ettei niitä yksinomaan voida katsoa rangaistaviksi valmistelutoimiksi. Lisäksi lakialoitteessa säännösehdotuksen rajaus nimenomaan valmistelussa tarvittavaan tietoon ei vaikuta perustellulta. Valmistelun aikana kerättäviä tietoja tarvitaan ryöstön suunnittelua ja valmistelua olennaisemmin sen toteuttamisessa, ja olisi-kin luontevampaa puhua ”törkeän ryöstön toteuttamisessa tarvittavasta tiedosta”. Ehdotetussa muodossa rangaistusvastuu saattaisi ulottua päär rikoksesta liian etäisiin toimiin: ryöstön valmisteluna olisi rangaistavaa yhtä lailla ryöstöä valmistelevaa tietomurtoa varten tarvittavien tietojen (esimerkiksi käyttäjätunnus) kuin tietomurrolla saatujen tietojen (esimerkiksi turvajärjestelyjä koskevat tiedot) hankkiminen – edellyttäen, että tietomurrolla hankittuja tietoja tulkittaisiin tarvittavan myös valmistelussa. Rangaistavaa olisi tällöin valmistelun valmistelu.

Laillisuusperiaatteen näkökulmasta kaikkien voimakkaimmin voidaan kritisoida eh-



dotuksen teonkuvausta ”osallistuu muulla tavoin teon valmisteluun”. Ilmaisuu on sanamuodoltaan niin laaja ja väljä, ettei se täytä tarkkarajaisuusvaatimusta. Lakivaliokunta on useassa yhteydessä (esimerkiksi LaVL 19/2005 vp ja LaVM 8/2004 vp) suhtautunut hyvin kriittisesti liian epämääräisten ja väljien rikossäännösten säätämiseen.

Yhteenvetona voidaan esittää, että katsottaessa törkeän ryöstön valmistelu perustelluksi kriminalisoida, tulisi kyseisen säännöksen olla paitsi lakialoitteessa ehdotettua suppeampi myös tarkkarajaisempi. Toisaalta siinä on perusteltua ottaa huomioon törkeän ryöstön tekemisestä sopiminen ja siihen liittyvä yksityiskohtaisten suunnitelmien tekeminen.

### **Vaaraelementti ja valmistelutoimien kelvottomuus**

Valmistelua koskevilla rangaistussäännöksissä ei yleensä edellytetä konkreettista vaaraa täytetyn rikoksen seurauksen aiheutumisesta. Vaara rikoksen toteutumisesta on valmistelussa alhaisempi kuin rikoksen rangaistavassa yrityksessä.

Ruotsissa rangaistavan valmistelun ja sala-hankkeen soveltamisalasta on suljettu pois tapaukset, joissa konkreettinen vaara siitä, että rikos toteutuisi, on vähäinen. Kysymys liittyy myös niin sanottuun kelvottoman eli konkreettisesti vaarattoman valmistelun oikeudelliseen arviointiin.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että valmistelukriminalisoinneissa valmistelusta aiheutuvan vaaran astetta arvioitaessa tulisi kiinnittää huomiota myös suojeltavan oikeushyvän tärkeyteen. Valmistelun rangaistavuuden ei tulisi kattaa rikoksen toteutumisen kannalta objektiivisesti arvioiden kelvottomia toimia, vaikka ne muutoin täyttäisivät valmistelukriminalisoinnin tunnusmerkistön. Tämän vuoksi tässä esityksessä ehdotettaviin säännöksiin on otettu mukaan osittain Ruotsin mallin mukainen rajoitusmomentti koskien tilanteita, joissa vaara rikoksen toteuttamisesta on vähäinen.

Ehdotuksen mukaan valmistelu ei olisi rangaistavaa, jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen. Kelvottomana törkeän ryöstön val-

mistelutoimena saatettaisiin pitää esimerkiksi ryöstön valmistelua kohteessa, josta ei milloinkaan voi saada saaliiksi arvoltaan huomattavaa hyötyä. Ongelmana on, että valmistelutoimen vaarallisuusasteen arvioiminen saattaa olla erittäin vaikeaa, jos päärikoksen kohteesta ei ole riittävästi selvitystä, koska valmistelutoimen aiheuttama vaara on arvioitava kyseisen toimen tekohetken mukaan.

Objektiivisesti arvioituna kelvottomista yritystoimista on oikeuskirjallisuudessa mainittu esimerkkinä pyrkimys aiheuttaa henkilövahinko objektiivisesti arvioituna täysin vaarattomalla keinolla, esimerkiksi noituudella. Toisen vahingoittamiseen tarkoitettujen tai soveltuvien esineiden osalta voidaan pitää ohjenuorana, että mitä vaarallisempina esinettä voidaan pitää, sitä suurempana voidaan pitää sen hallussapidon aiheuttamaa vaaraa ainakin henkilöön kohdistuvan rikoksen toteutumisen kannalta.

Valmistelutoimen vaarallisuutta koskevan rajauksen tarkoituksena on joka tapauksessa, että valmistelutoimen täytyy korottaa riittävästi rikoksen toteutumisen mahdollisuutta. Yksittäinen toimi on arvioitava osana muita tekoja ja olosuhteita. Valmistelutoimi, joka sinänsä edistää rikosta, ei välttämättä olisi rangaistava, jos se ei ole valmistelun kokonaisuuden kannalta tarpeeksi merkittävä. Merkittävyysarvioinnissa olennainen kysymys on esimerkiksi se, olisiko rikos ollut mahdollista toteuttaa, jos valmistelutoimi ajatellaan kokonaan pois tapahtumakulusta. Ruotsissa valmistelutoimen aiheuttaman vaaran vähäisyyttä on perusteltu esimerkiksi valmistelutoimen ja päärikoksen välisellä pitkällä ajalla sekä suoritettujen valmistelutoimien jälkeen tarvittavien muiden valmistelutoimien runsaudella.

### **Valmistelusta luopuminen**

Valmistelusta luopumista voitaneen arvioida rikoslain 5 luvun 2 §:n yrityksestä luopumista ja tehokasta katumista koskevan säännöksen pohjalta. Rikoslain yleisen osan uudistuksen yhteydessä kumotun rikoslain 4:3.2:n mukaan rangaistavasta valmistelusta luopumisen suhteen oli noudatettava, mitä yrityksestä luopumisesta oli säädetty. Ruot-

sisä, jossa tällainen rajausta sisältyy yrityksestä, valmistelusta ja salahankkeesta luopumista koskevaan BrB 23:3:een, vastuuvapauteen johtavan valmistelusta luopumisen on katsottu yleisesti ottaen edellyttävän valmistelutoimen suorittajalta sellaista aktiivista toimintaa, joka estää rikoksen täytäntöönpanon. Rangaistavan valmistelutoimen suorittaja ei saa vastuuvapautta, jos hän ei sen paremmin tee rikosta kuin mitätoi valmistelutoiminta tai sen vaikutusta. Jos henkilö on saanut palkkion tai kulukorvauksen tulevaisuudessa tehtävästä rikoksesta, tehokas luopuminen edellyttää, että tämä sekä luovuttaa palkkion tai korvauksen takaisin että pidättäytyy varsinaisesta teosta. Toisaalta tilanteessa, jossa henkilö ottaa vastaan palkkion ilman aikomustaan tehdä palkkion perusteena olevaa rikosta, valmisteluvastuun on Ruotsissa katsottu sulkeutuvan pois, koska vaara rikoksen toteutumiseksi on tällöin vähäinen.

Apuvälineiden osalta Ruotsissa on BrB 23 luvun 3 §:ssä erikseen säädetty, että apuvälineen hallussapitäjän on estettävä apuvälineen käyttö rikosteossa. Apuvälineen käytön estäminen ei edellytä vaarallisen esineen tuhoamista, vaan esineen aiheuttaman konkreettisen vaaratilanteen poistamista.

Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa on edellytetty räjähteiden kaltaisten apuvälineiden hävittämistä. Esimerkkinä apuvälineen käytön estämisestä voidaan mainita tilanne, jossa räjähdysaineen hankkinut ja sen rikospaikalle tuonut henkilö tekee räjähdysaineen vaarattomaksi ja kuljettaa sen pois rikospaikalta. Apuvälineen käytön estävän henkilön valmisteluvastuun kannalta ei ole merkitystä sillä, hankkiiko joku muu myöhemmin rikoksessa tarvittavan apuvälineen tai tehdäänkö rikos ilman apuvälineitä.

Valmistelusta luopuminen ei kuitenkaan johtaisi vastuuvapauteen niistä muista rikoksista, jotka ovat valmistelun aikana täytyneet (esimerkiksi ampuma-aserikos). Toisaalta myös esimerkiksi rikoslain 44 luvun 11 §:n räjähdერიkos mahdollistaa tehokkaan katumisen. Räjähdერიkoksena ei pidetä vaarallisten kemikaalien ja räjähteiden käsittelyn turvallisuudesta annetun lain taikka sen nojalla annetun säännöksen, kiellon tai määräyksen vastaista räjähteen hallussapitoa, jos tällaisen räjähteen hallussapitäjä oma-aloitteisesti il-

moittaa räjähteestä poliisille ja luovuttaa sen poliisin haltuun.

### **Tekijäpiiri**

Törkeää ryöstöä koskevassa edellä mainitussa lakialoitteessa käytetty ilmaisu ”tehdäkseen” merkitsee, että törkeän ryöstön valmisteluun voisi syyllistyä vain henkilö, joka olisi varsinaisen päärikoksen tekijä. Ryöstöön voi kuitenkin osallistua useita henkilöitä, joiden tehtävät rikoksen valmistelussa ja sen tekemisessä ovat erilaiset. Oikeuskäytännössä (KKO 1996:94, 1975 II 40) ryöstön tekijäksi on katsottu myös kuljettajana toiminut henkilö, joka ei ole osallistunut rikoksen varsinaiseen tekemiseen väkivallan tekijänä tai sillä uhkaajana ja omaisuuden anastajana. Rajanvetoon tekijäntoimen ja avunantajan vastuun välillä ovat vaikuttaneet muun muassa se, toimivatko osalliset yhteisymmärryksessä yhteistä rikossuunnitelmaa toteuttaen ja se, miten mahdollinen ryöstösaalis on osallisten kesken jaettu.

Ruotsissa valmisteluvastuu koskee myös toisen tekemän rikoksen edistämistä. Vaikka rangaistusvastuun rajaaminen vain omaa rikostaan valmistelemaan rikosentekijään saattaisi lähtökohtaisesti olla perusteltua, soveltuisi se melko huonosti valmistelukriminalisointien oletettuun soveltamisalaan, eli suunnitelmalliseen ja kenties järjestäytyneeseen toimintaan. Rikoksia voidaan valmistella myös yhdessä, jolloin rikoslain 5 luvun tekijäkumppanuutta koskeva säännös voi tulla sovellettavaksi. Tekijäpiiriä koskevat muutokin rikoslain yleiset osallisuussäännökset. Tämä merkitsee, että säädettyä valmistelusta itsenäiset tunnusmerkistöt myös avunanto valmisteluun olisi lähtökohtaisesti rangaistavaa.

### **Lainkonkurrenssi**

Rikoslaki ei sisällä yleissäännöstä niin sanotusta lainkonkurrensista, jossa on kysymys siitä, että samaan tekoon voidaan periaatteessa soveltaa useampia rangaistussäännöksiä. Tietyissä tilanteissa yhden tunnusmerkistön soveltaminen tekee kuitenkin mui-

den tunnusmerkistöjen soveltamisen tarpeetomaksi. Eräissä tilanteissa tunnusmerkistöt sisältävät nimenomaisen maininnan, että teosta rangaistaan, ”jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa tai yhtä ankaraa rangaistusta”. Muitakin lähinnä oikeuskirjallisuudessa, mutta myös lainvalmisteluasiakirjoissa ja oikeuskäytännössä kehittyneitä sääntöjä on olemassa. Tavallinen tekomuoto kattaa aina lievän eli privilegoidun tekemuodon. Ryöstö kattaa pahoinpitelyn ja varkauden. Täytetty teko kattaa yrityksen. Vahinkoseurauksen aiheuttaminen kattaa vaaran aiheuttamisen (tappo – vaaran aiheuttaminen). Ankarammin rangaistavan rikoksen yritys kattaa lievemmin rangaistavan täytetyn teon (tapon yritys – pahoinpity). Näitä tilanteita kutsutaan oikeuskirjallisuudessa ”subordinaatioksi”.

Valmistelukriminalisoinneissa lainkonkurrensissäännöt suhteessa täytettyyn teokoon tulevat huomioiduiksi subordinaation kautta: jos rikosta valmistelleen henkilön toimet täyttävät yrityksen rangaistavuuden kynnyksen tai täytetyn teon, henkilöä ei luonnollisesti voida rangaista valmistelusta.

Niiltä osin, kuin valmistelukriminalisointien tunnusmerkistö on sidottu rikoksentekeväliseen hallussapitoon, tilanne voi kuitenkin olla osin toinen. Näissä tilanteissa sama teko saattaa täyttää valmistelurikoksen lisäksi ampuma-aserikoksen tai räjähdeterikoksen tunnusmerkistön. Eräs vaihtoehto olisi säätää asiasta lain tasolla toissijaisuuslausekkeella, jos tarkoituksena olisi rajoittaa tietystä toisesta rikoksesta rankaisemisen mahdollisuutta. Toinen vaihtoehto on jättää asia oikeuskäytännön varaan. Oikeuskirjallisuuden mukaan tällöin on ”prima facie lähdettävä siitä, että tekijä on tehnyt useita rikoksia rikkoessaan useita rangaistussäännöksiä.” (Frände, Dan, Allmän straffrätt, 2004, s. 311) Oletus voidaan kuitenkin kumota eri näkökohtia punnitsemalla. Tärkeintä seikkaa tässä harkinnassa voidaan nimittää ”suojeluintressin ulottuvuudeksi”. Perusajatus on, että jos kaksi rangaistussäännöstä suojaa samaa intressiä (oikeushyvää), ei ole syytä soveltaa niitä kumpaakin. Jos suojeltava oikeushyvä on toinen, on mahdollista rangaista molempien säännösten nojalla.

## Rangaistusasteikot

Rikosoikeudellinen suhteellisuusperiaate edellyttää, että rangaistuksen on oltava oikeudenmukaisessa suhteessa teon vahingollisuuteen ja moitittavuuteen. Periaate edellyttää niin ikään sitä, että eri rikoksia koskevien rangaistusasteikkojen on oltava oikeudenmukaisessa ja loogisessa suhteessa toisiinsa.

Rikoksen yrityksestä määrätään rangaistus rikoslain 6 luvun 8 §:n nojalla lievennetyn rangaistusasteikon nojalla siten, että yritysasteelle jääneestä teosta voidaan tuomita enintään kolme neljänestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärä. Törkeän ryöstön, panttivangin ottamisen, törkeän pahoinpitelyn ja surman yrityksen vähimmäisrangaistus on näin ollen vankeuden yleinen vähimmäismäärä 14 vuorokautta vankeutta ja enimmäismäärä 7 vuotta 6 kuukautta vankeutta. Tapon yrityksen maksimirangaistus on 9 vuotta vankeutta. Murhan yrityksestä tuomitaan 2 – 12 vuodeksi vankeuteen. Valmistelun kriminalisoinneissa enimmäisrangaistuksen on oltava näitä matalampi, koska rikoksen valmistelua on pidettävä vähemmän moitittavana kuin saman rikoksen rangaistavaan yritykseen edennyttä toimintaa.

Rangaistavasta valmistelusta on aina säädetty alhaisempi tai korkeintaan sama rangaistus kuin yrityksestä (näin esimerkiksi HE 188/2002 vp ja LaVM 24/2002 vp).

Rikoslaisissa jo olevien valmistelukriminalisointien rangaistusasteikkoja tarkastelemalla (liite) voidaan todeta ensinnäkin, että valmistelurikosten rangaistusasteikot ovat lievempiä kuin rangaistavalle yritysasteelle edenneiden vastaavien päärikosten rangaistusasteikot. Esimerkiksi maksuvälinepetoksen valmistelusta (RL 37:11) voidaan tuomita vähintään sakkoa ja enintään yksi vuosi vankeutta. Vastaavasti maksuvälinepetoksen yrityksestä voidaan rikoslain 6 luvun 8 §:ää soveltaen tuomita vähintään sakkoa ja enintään yksi vuosi kuusi kuukautta vankeutta.

Nykyisistä valmistelurikoksista viidessä – kemiallisen aseiden kiellon rikkomisessa (RL 11:8), terroristiryhmän toiminnan edistämisessä (RL 34 a:4), koulutuksen antamisessa terrorismirikoksen tekemistä varten (RL 34

a:4 a), värväyksessä terrorismirikoksen tekemiseen (RL 34 a:4 b) ja terrorismin rahoittamisessa (RL 34 a:5) – on korkeampi enimmäisrangaistus kuin neljä vuotta vankeutta. Nämä korkeat maksimit perustuvat kansainvälisiin velvoitteisiin, mutta myös teot ovat poikkeuksellisen vakavia. Neljän vuoden enimmäisrangaistus on säädetty muun muassa joukkotuhonnan valmistelusta ja maanpeitoksen valmistelusta. Suhteutettuna näihin rikoksiin edellä käsitellyssä lakialoitteessa ehdotettua neljän vuoden enimmäisrangaistusta törkeän ryöstön valmistelusta voidaan pitää liian korkeana teon moitittavuus huomioon ottaen. Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta neljän vuoden vankeusmaksimi on sen sijaan oikeudenmukaisessa suhteessa teon vakavuuteen. Suhteellisuusperiaatteen mukaisena enimmäisrangaistuksena törkeän ryöstön valmistelusta samoin kuin panttivangin ottamisen valmistelusta voidaan pitää kolmen vuoden vankeutta.

Common law -maissa esimerkiksi salanhankkeeseen osallistuneiden menettelyn katsotaan vastaavan rangaistusarvoltaan täytettyä tekoa. Tämä ei ole linjassa Suomen rikosoikeuden peruseriaatteiden kanssa. On huomattava, että valmistelusta ja mahdollisesta muusta valmistelutoimena tehtävästä rikoksesta tulisi mahdollisesti määrättäväksi yhteinen rangaistus rikoslain 7 luvun mukaan.

### **Yhteenvedo rikoslain muutostarpeesta**

Henkirikokset ja törkeä pahoinpitely, kuten myös törkeä ryöstö ja panttivangin ottaminen, ovat erittäin vakavia rikoksia. Tämä ilmenee niiden rangaistusasteikoista. Tärkeisiin rikoksiin on suhtauduttava vakavasti niiden hengelle ja terveydelle aiheuttaman uhan vuoksi. Ne ovat myös omiaan aiheuttamaan turvattomuuden tunnetta kansalaisten keskuudessa.

Eräiden viimeaikaisten rahankuljetusauto- tai kultasepäntuotteen ryöstöjen tutkinnassa on ilmennyt, että ainakin osa tekijöistä on tullut ulkomailta suorittamaan korvausta vastaan toimeksi saamansa ryöstön. Näille tapauksille on ollut tyypillistä erityinen suunnitelma-

lisuus, jota on ilmentänyt tekijöiden varustautuminen ampuma-asein, anastetuin kulku-neuvoin sekä muilla ryöstön toteuttamisessa tarpeellisilla välineillä. Toiminnalle on ollut ominaista järjestäytyminen rikosten tekemistä varten ja tietyn asteinen ammattimaisuus. Järjestäytyneen rikollisuusryhmän toimintaan osallistuminen on rangaistavaa rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä säädettyin edellytyksin.

Poliisilla on poliisilaissa säädettyin edellytyksin oikeus rikoksen estämiseksi edellä mainittuihin tutkintakeinoihin varhaisemmassa vaiheessa ennen kuin pakkokeinolain edellytykset täyttyvät. Verrattuna pakkokeinolakiin, poliisilain tarkoituksena ei ole ainoastaan antaa keinoja jo tapahtuneiden rikosten tutkintaan ja selvittämiseen, vaan myös turvallisuuden ylläpitämiseen sekä rikosten ennalta estämiseen. Tämä tehtävä asettaa poliisille velvollisuuden estää henkirikokset ja ryöstön kaltaiset väkivaltaa tai sen uhkaa sisältävät teot, kuten myös muutkin rikokset. Rikosten ennalta ehkäiseminen on nähtävä ainakin yhtä tärkeänä tehtävänä kuin niiden tutkiminen silloin, kun ennakkoidun päärikoksen täytäntöönpanoa ei ole vielä aloitettu. Poliisilaki mahdollistaa jo nykyisin riittävät toimivaltuudet ennalta ehkäisyyn.

Osa valmisteluun tyypillisesti liittyvistä toimista on jo nykyisin sellaisinaan rikoksia, esimerkiksi ampuma-aserikos tai räjähdeterikos. Tämä mahdollistaa puuttumisen myös ryöstön valmisteluun varsin varhaisessa vaiheessa. Edellä käsitellyssä Liedon rahankuljetusjutussa näistä teoista tuomittiin varsin ankarat, 2 vuoden sekä 2 vuoden 6 kuukauden vankeusrangaistukset. Rangaistuksen mittaamista perusteltaessa lausuttiin muun muassa, että ”aseiden hallussapidon ainoa syy on ollut niiden mahdollinen käyttäminen uhkaamis- tai vahingoittamistarkoituksessa törkeän rikoksen yhteydessä. Sen vuoksi kyseisestä rikoksesta tuomittavan rangaistuksen tulee olla ankara.” Valmisteluteot ovat vaikuttaneet tuomittuun rangaistukseen.

Henkirikokset, törkeä pahoinpitely, panttivangin ottaminen ja törkeä ryöstö voidaan toteuttaa monella tavalla. Valmistelua koskevan säännöksen laatiminen riittävän täsmälliseksi ja tarkkarajaiseksi on siten vaikeaa. Täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen kannalta ongelmallista on myös rangaista-

vuuden riippuvuus subjektiivisista elementeistä, erityisesti tekijän tarkoituksesta saadusta näytöstä. Toisaalta rikoslaki sisältää jo nykyisin valmistelukriminalisointeja, eivätkä niitä säädettäessä laillisuusperiaatteeseen liittyvät vaatimukset ole olleet ylitsepääsemättömiä.

Valmistelun kriminalisoinnin yhteydessä törmätään kuitenkin hyvin merkittävään perustason ongelmaan: kun henkilö valmistelee henkirikosta, ei voida olettaa valmistelukriminalisoinnin toimivan juurikaan yleisestävästi, sillä henkilö tietää joka tapauksessa valmistelemansa teon olevan kielletty. On epäuskottavaa, että kriminalisointi saisi tekoa vakavissaan pitkään valmistelevan luopumaan aikeistaan. Esimerkiksi koulusurmissa tekijät suunnittelevat tekojaan hyvin pitkään. Jos henkilö on valmis surmaamaan muita henkilöitä ja itsensä, niin pitkänkään vankeusrangaistuksen uhka ei pelota tekijää ja saa häntä luopumaan suunnitelmastaan.

Kriminalisointeja tulee käyttää vain riittävän moitittavana pidettävän käyttäytymisen kieltämiseen. Tällöin myös yleispreventioon liittyvä kommunikatiivinen vaikutus korostuu. Valmistelukriminalisoinnin mahdollinen vaikutustapa on niin sanottu välillinen yleispreventio; kriminalisointi korostaisi kohteena olevan ei-toivotun käyttäytymisen yleistä ja yhteiskunnallista moitittavaksi kokemista. Vaikka voimassa oleva lainsäädäntöratkaisu on vakiintuneen rikosoikeudellisen ajattelun mukainen, on sitä ollut vaikea puolustaa julkisessa keskustelussa. Rikoslakia on törkeimpien rikosten valmistelun kriminalisoinnattomuuden vuoksi pidetty epäoikeudenmukaisena.

Keskustelu henkirikosten valmistelun kriminalisoinnista on virinnyt perinteisestä suomalaisesta henkirikoksesta poikkeavien kouluampumisten takia. Vastaavasti tarve kriminalisoida törkeän ryöstön ja panttivangin ottamisen valmistelu on kummunnut yksittäisistä rahankuljetusautoryöstöistä ja panttivangin ottamisesta.

Erityisesti henkirikosten valmistelun kriminalisoimiseen liittyy riski siitä, että rangaistuksi joutuu ajattelematon henkilö. Tämän vuoksi kriminalisoinnit tulisi sitoa rikoksenteekoon käytettävien välineiden hallusapitioon tarkoituksessa tehdä rikos, mikä

johtaa tosin melko väistämättä ainakin osittain päällekkäisiin kriminalisointeihin. Lisäksi säännöksissä tulee huomioida kyseisistä rikoksista sopiminen sekä teon suunnittelun eteneminen niin pitkälle, että teosta sovitaan palkkiota vastaan ja maksetaan tekijälle etukäteen palkkio tai sovitaan palkkion maksusta muutoin.

Rikoslain erityiseen osaan sisältyy jo nykyisin kriminalisointeja, joista osassa rikosnimikkeessäkin puhutaan rikoksen valmistelusta. Lisäksi on kriminalisointeja, jotka ovat selkeästi valmistelutyyppejä ja täydentävät jonkin muun rikoksen ja sen yrityksen muodostamaa kokonaisuutta. Rikoslaisissa on myös salahankekriminalisointeja. Nämä kriminalisoinnit poikkeavat toisistaan sääntelytapansa osalta, sillä rikosten esivaiheet voivat olla varsin erityyppisiä eri rikoksissa. Eräissä tapauksissa, kuten salahankekriminalisoinneissa, kuvataan usean henkilön toimintaa, kun taas toisissa valmistelukriminalisoinneissa ei ole tällaista henkilöllistä ulottuvuutta. Yhteistä näille kriminalisoinneille kuitenkin on, että kyse on varsinaisen rikoksen toteutumisen edellytysten luomisesta siten, että menettely katsotaan rankaisemisen tarpeen perustavaksi ja että se täyttää muutkin kriminalisointiperiaatteiden asettamat vaatimukset.

Sisällöllisesti rikoksen valmistelu rajautuu rikoksen yrityksen alkamiseen. Kyse on siis sellaisten rangaistuksen arvoisten menettelyjen hahmottamisesta, jotka ajoittuvat rikoksen yritysvaiheen alkamista edeltävään vaiheeseen. Vaikka rikoksen yrityksen käsiillä oloa kuvataan rikoslain yritystä koskevassa 5 luvun 1 §:ssä, ei yritysvaiheen alkamisen toteaminen eri rikostyypeissä ja niiden eri tyyppitilanteissa ole välttämättä kovin yksiselitteistä, mitä ilmentävät myös rahankuljetusjutussa hovioikeuden tuomioissa esitetyt mielipiteet. Edellä jo todettu tavoin rangaistuksen arvoiset valmistelutoimet eroavat myös eri rikosten yhteydessä. Erilaisten rikosten toteuttaminen vaatii osin erilaisia valmistelevia toimenpiteitä. Henkirikosten ja törkeän ryöstön valmistelussa ainakin aseiden hankkimisen voidaan katsoa olevan rikoksen vaaraa merkittävästi lisäävä konkreettinen toimenpide.

Rikoksen merkittäviin esivaiheisiin voi kuulua myös salahanketyyppinen toiminta. Salahankkeen perussisältönä on rikoksen tekemisestä sopiminen. Käytännössä tähän liittyy usein rikoksen yhteinen suunnittelu. Salahankkeessa on kyse usean henkilön rikoksen edellytyksiä lisäävästä toiminnasta. Salahankkeen vaarallisuus eli rikoksen tapahtumisen todennäköisyyttä lisäävä luonne liittyy muun muassa usean henkilön mukanaan tuomaan resurssillisään, rikoksen tehokkaampaan suunnitteluun ja siihen, että yhteisestä rikossopimuksesta on vaikeampi luopua kuin sellaisesta omasta rikosentekopäätöksestä, johon ei liity muita. Salahankkeen kriminalisoimiseen liittyy muun muassa kysymys riittävän sopimisen tunnusmerkeistä, mahdollisen muun salahanketoiminnan kuvaaminen ja salahankkeesta luopuvan henkilön aseman määrittely.

Erityisesti henkirikoksen valmistelussa tulee esille myös rikoksen tilaamisen rangaistavuuden tarve. Jos murhan tilaamisen seurauksena suoritetaan henkirikos, tilaaja on lähtökohtaisesti vastuussa yllytyksestä murhaan. Yllyttäjä on vastuussa myös, jos rikos jää yritykseen. Jos sen sijaan murhan tilaaminen tai siihen yllytys ei johda edes rikoksen yritykseen, ei tilaaminen tai yllytys ole välttämättä lainkaan rangaistavaa.

Valmistelun rangaistavuuden rajaaminen todella rangaistuksenarvoisiin toimiin objektiivisin kriteerein perustelee jonkinlaisen vaarakriteerin sisällyttämistä valmistelurikoksen tunnusmerkistöön. Vaaratunnusmerkin muotoilussa voidaan hyödyntää erilaisia muissakin rikostyypeissä käytettyjä vaihtoehtoja. Vaara voi ensinnäkin olla luonteeltaan konkreettista, jolloin teko sisältää todellisen vaaran jonkin seurauksen, tässä tapauksessa henkirikoksen, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen tai törkeän ryöstön toteutumisesta. Vaihtoehtoisesti vaaratunnusmerkki on mahdollista muotoilla niin kutsutun abstraktin vaaran tyyppiseksi, jolloin edellytettäisiin, että tunnusmerkistössä kuvattu valmisteluteko on omiaan johtamaan rikoksen tai ainakin lisäämään sen toteutumisen vaaraa. Vaaratunnusmerkille voidaan asettaa myös sen suuruutta koskevia vaatimuksia. Voidaan esimerkiksi edellyttää suurta vaaraa, mutta kriteeri voidaan muotoilla

myös negatiivisesti, jolloin valmistelurikos ei ole käsillä, jos valmistelutoimi ei aiheuttanut merkittävää vaaraa rikoksen toteutumisesta.

Valmistelurikoksessa tulee olla myös subjektiivinen puoli. Ottaen huomioon muun muassa sen, että valmistelun jälkeen tapahtuva rikoksen yritys on rangaistava vain tahallisenä, on tahallisuutta pidettävä valmistelurikoksen vähimmäisvaatimuksena. Ei ylipääntään olisi kovin luontevaa puhua huolimattomuudesta tehdystä rikoksen valmistelusta. Rikoksen valmistelulle on sen sijaan tyyppilistä aikomus tai tarkoitus tehdä rikos. Rikoksen valmisteluun on perusteltua sisällyttää tarkoitustunnusmerkki. Valmistelun moitittavuus perustuu olennaisesti tarkoitukseen tehdä rikos. Tarkoitusta koskeva tunnusmerkki voidaan muotoilla eri tavoin. Mahdollista on muun muassa rakentaa se aikomuksen, tarkoituksen tai tavoitteen varaan. Yksi arvioitava seikka on se, tuleeko tällaista tarkoitusta edellyttää kaikilta rikoksen valmisteluun osallistuneilta omakohtaisesti, vai onko riittävää, että joku tietää toisten tällaisesta tarkoituksesta, ja miten tämä otetaan huomioon tunnusmerkistössä. Perustettua on laatia tunnusmerkki, jossa puhutaan tiettyjen valmistelutoimien tekemisestä tietyn rikoksen tekemistä varten.

Ei ole aihetta säätää rangaistavaksi valmistelurikoksen yritystä. Valmistelurikosten ollessa itsenäisiä rikoksia rikoslain 5 luvun mukaiset osallisuusopit soveltuvat niihin.

Oman kysymyksensä muodostavat valmistelun kriminalisointiin liittyvät yksiköintikysymykset. Tähän kuuluu yhtäältä kysymys siitä, milloin valmistelumenettely muodostaa yhden, milloin useita valmistelurikoksia. Tässä esityksessä on yksityiskohtaisista perusteluista tarkemmin ilmenevällä tavalla lähdetty siitä, että esimerkiksi sopiminen kolmen henkilön tappamisesta merkitsee kolmea henkirikoksen valmistelua. Toiseksi valmistelurikos voi toteuttaa myös jonkin muun rikoksen edellytykset. Esimerkiksi luvattoman asean hankkimisella toteutettu törkeän ryöstön valmistelu merkitsee samalla ampuma-aserikoksen tunnusmerkkien toteutumista. Tässä esityksessä on omaksuttu kantaa, jonka mukaan henkilö tuomittaisiin molemmista teoista, eikä ampuma-aserikos si-

sältyisi lainkonnereississa törkeän ryöstön valmisteluun.

Valmistelurikoksen kriminalisoinnin yhteydessä tulee päättää myös rikoksen rangaistusasteikosta. Se ei voi ainakaan olla ankarampi kuin kyseisen rikoksen yrityksen asteikko. Rikoslain kokonaisuudistuksessa on noudatettu tiettyjä tyyppirangaistusasteikkoja. Siihen, sisältääkö asteikko myös sakkorangaistuksen mahdollisuuden, vaikuttaa se, kuinka vaarallisia tekoja tunnusmerkistöön sisällytetään. Yleispreveniivisistä syistä on perusteltua pitää vankeuden yleistä minimiä näiden valmistelurikosten miniminä.

### **Muut tarvittavat lainsäädäntömuutokset**

Uusien valmistelukriminalisointien säätäminen antaa aiheen pohtia myös siitä mahdollisesti seuraavia tarpeita muuttaa rikosprosessia ja pakkokeinoja koskevaa lainsäädäntöä.

Uudessa poliisilaissa on jo kattavasti huomioitu rikosten ehkäisemiseen liittyvät näkökohdat. Näitä säännöksiä on käsitelty edellä. Poliisilaissa ei tämän ehdotuksen vuoksi ole havaittu erityisiä muutostarpeita.

Prosessioikeudellisesti perustavanlaatuisin kysymys valmistelukriminalisoinnissa on se, onko niillä asianomistajaa. Mikäli vastaus on kielteinen, valmistelukriminalisoinnin prosessuaaliset vaikutukset jäävät melko vähäiksi. Suomen kirjoitettuun lainsäädäntöön ei sisälly säännöstä siitä, ketä on pidettävä rikoksen asianomistajana. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) säätämisen yhteydessä ei katsottu tarpeelliseksi ottaa lakiin asianomistajan yleistä määritelmää, eikä sellaisen säätämiseksi ole edelleenkaan tarvetta. Asianomistaja on sen oikeushyvän haltija, jonka suojaksi teko on säädetty rangaistavaksi ja jota on myös ensi kädessä rikoksella loukattu. Konkreettisesti vaarantamisrikoksessa — esimerkiksi vaaran aiheuttamisessa — asianomistaja on se, joka rikoksen johdosta joutuu vaaravyöhykkeeseen (Prosessioikeus/Frände s. 323). Käytännössä kyse on siis henkilöstä, johon teko olisi toteutuessaan kohdistunut. Vastaavasti valmistelurikoksissa asianomistaja on se taho,

johon täytetty teko olisi sittemmin kohdistunut.

Kun valmistellun rikoksen tuleva kohde on siten yksilöitävissä, että häntä pidetään asianomistajana, ehdotettu valmistelukriminalisointi edellyttää tämän seikan huomioon ottamista rikosprosessilainsäädännössä. Kysymys on siitä, että valmistelun asianomistajalla pitäisi olla pääosin samat oikeudet kuin täytetyksi tulleen rikoksen tai rikoksen yrityksen uhrilla olisi. Rikosprosessilakiin sisältyvä keskeisin lainkohta tässä suhteessa on ROL 2:1a, jossa säädetään tiettyjen rikosten asianomistajan oikeudesta oikeudenkäyntiavustajaan.

Rikokset, jotka mahdollistavat avustajan määräämisen asianomistajalle, on lueteltu laissa tyhjentävästi. Kyse täytyy ROL 2:1a:n mukaan olla seksuaalirikoksesta (RL 20 luku), tahallista rikoksesta henkeä tai terveyttä vastaan (RL 21:1–6) tai rikoksesta henkeä, terveyttä tai vapautta vastaan. Luettelosta selviää, että RL 21:1–6:ssä tarkoitetuissa rikoksissa avustajan määrääminen voidaan perustaa joko ROL 2:1 a 2 tai 3 kohtaan. Näin ollen säännöksen muut edellytykset saavat tässä ratkaisevan aseman. Avustajan määrääminen on mahdollista myös silloin, kun kyse on näiden rikosten rangaistavasta yrityksestä taikka avunannosta tai yllytyksestä näihin rikoksiin. Kun kyse on väkivaltarikoksesta, asianomistajalle voidaan määrätä avustaja, jos sitä on syytetyn ja asianomistajan suhde huomioon ottaen pidettävä perusteltuna. ROL 2:1a 2 kohdan muotoilu viittaa perheväkivaltaan eli niihin moninaisiin tilanteisiin, joissa syytetyn ja asianomistajan välinen suhde on melko läheinen. Loogisuuden vuoksi säännöksen viittaus on laajennettava koskemaan myös ehdotettua uutta rikoslain 21 luvun 6 a §:ää, vaikka säännöksen soveltamisala jääneekin suppeaksi.

Kun näin tehdään, pitää huolehtia myös siitä, että panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelun asianomistaja saisi tarvittaessa oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön. ROL:n 2:1 a 3 kohta on muotoilultaan yleinen, ja sen mukaan avustaja voidaan määrätä "henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa", jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huo-

mioon ottaen on pidettävä perusteltuna. Kohdassa ei viitata suoraan rikoslain 21 lukuun. Silti ROL 2:1 a 3 kohta koskee paitsi rikoslain 21 lukuun sisältyviä rikostyyppisiä, myös 25 luvussa säänneltyjä rikostyyppisiä, joista voidaan mainita panttivanjin ottaminen (RL 25:4), ja 31 luvun kriminalisointeja. Näin ollen panttivanjin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelun kriminalisointi eivät aiheuta tarvetta muuttaa avustajan määräystä koskevaa sääntelyä tältä osin, vaan kyseisessä tilanteessa avustajan saaminen on mahdollista jo nykyisin voimassa olevan mainitun pykälän 3 kohdan nojalla. Myöskään tukihenkilöä koskevaa ROL 2 luvun 3 §:ää ei ole samasta syystä tarpeen muuttaa.

Toinen asianomistajakysymyksestä riippumaton prosessuaalinen kysymys liittyy tilanteisiin, joissa henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen, panttivanjin ottamisen tai törkeän ryöstön yrityksestä epäillyllä on tiettyjä oikeuksia, jolloin on kysyttävä, pitäisikö myös valmistelusta epäillyllä olla samat oikeudet. Esimerkkinä voidaan käyttää ROL 2:1.2:n 1 kohtaa, jonka mukaan epäillyn pyynnöstä hänelle on määrättävä puolustaja muun muassa silloin, kun häntä epäillään rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta, tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen. Ehdotetut rangaistusasteikot eivät täytä tätä edellytystä. Asian valmistelussa on harkittu tarvetta muuttaa ROL 2:1:n 2 momenttia siten, että siinä nimenomaisesti mainittaisiin ehdotetut valmistelurikokset. Tätä perustelisi se, että valmistelurikokset voivat olla hyvin vakaviakin ja juridisesti haastavia. Tällainen ratkaisu olisi kuitenkin vastoin ROL:ssa omaksuttua systematiikkaa. Lisäksi olisi epä johdonmukaista korottaa valmistelurikokset erityisasemaan suhteessa eräisiin muihin rikoksiin, joissa rangaistusmaksimi on neljä vuotta vankeutta, mutta vähimmäisrangaistus neljää kuukautta matalampi. Esimerkiksi seksuaalisessa hyväksikäytössä enimmäisrangaistus on neljä vuotta vankeutta, mutta rangaistussäännöksessä on myös sakkorangaistusvaihtoehto.

Esitystä valmisteltaessa on lähdetty siitä, että epäillyn oikeus puolustajaan tulee riittävässä määrin turvatuksi ROL 2:1:n 2 momentin 2 kohdan ja 3 momentin perusteella.

Ensin mainittu koskee tilanteita, joissa henkilö on pidätettynä tai vangittuna. Viimeksi mainitun momentin mukaan epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, jos epäilty ei kykene puolustamaan itseään (1 kohta) tai siihen on muu erityinen syy (4 kohta). Etenkin valmistelurikosten vakavimmissa muodoissa puolustajan määräämiseen saattaa olla aihetta erityisen syyn nojalla.

Merkittävin rikosprosessuaalinen kytkentä valmistelukriminalisoinneilla on pakkokeinolain mukaisesti pakkokeinoihin. Sikäli kun pakkokeinoja koskeviin säännöksiin on muutostarpeita, tulee muutokset tehdä sekä vanhaan (L 450/1987) että uuteen pakkokeinolaikiin (L 806/2011). Ensin mainittu on voimassa 31.12.2013 asti, ja uusi laki tulee voimaan 1.1.2014.

Kunkin pakkokeinon edellytyksissä säädetään siitä, miten vakavien rikosten kohdalla pakkokeinoja voidaan käyttää. Sääntely voi perustua tiettyjen rikosnimikkeiden luetteloon tai tiettyyn rangaistusasteikkoon, yleensä asteikon maksimiin. Tällöin maksimilla tarkoitetaan päätöstä tehtäessä rikoksesta tiedossa olevien seikkojen valossa kysymykseen tulevaa tunnusmerkistöä (esimerkiksi törkeä ryöstö).

Se, mihin enimmäisrangaistukseen pakkokeinon käyttö on sidottu, on harkittu kunkin pakkokeinon kohdalla erikseen. Pakkokeinoja ei voida systematisoida voimakkaisiin ja lieviin sillä perusteella, miten vakavaa rikosta edellytetään, jotta tiettyä pakkokeinoja voidaan käyttää. Rikoslainsäädännön näkökulmasta pakkokeinot ovat relevantteja, mutta tietyn rikoksen rangaistusmaksimin määrittäminen ei yleisen lainsäädäntökäytännön nojalla saa perustua rangaistusmaksimin nojalla käytettäväksi mahdollisesti tuleviin pakkokeinoihin, vaan tekojen moitittavuuteen. Toisin sanoen, esimerkiksi valmistelurikosten rangaistusasteikot on päätettävä suhteellisuusperiaatteen mukaisesti, eikä ankaria asteikkoja voida perustella pakkokeinoilla. Sikäli kun tarvetta ilmenee, voidaan tiettyjen pakkokeinojen käytöstä säätää erikseen.

Telekuuntelua voidaan käyttää vain hyvin vakavien rikosten tutkinnassa, ja nämä rikokset on lueteltu laissa. Televalvontaa ja teknistä kuuntelua voidaan käyttää sellaisten rikosten tutkinnassa, joissa rangaistusmaksimi on



vähintään neljä vuotta vankeutta sekä eräiden muiden laissa lueteltujen rikosten tutkinnassa. Tätä esitystä valmisteltaessa on lähdetty siitä, että pakkokeinolainsäädäntö on juuri ollut kokonaisuudistuksen kohteena. Näin ollen perusteltua ei ole uudelleen arvioida sanotussa lainsäädäntöprosessissa (ks. HE 222/2010 vp.) omaksuttuja perusratkaisuja.

Valmistelurikosten säätämisen johdosta pakkokeinolakiin ehdotetaan tehtäväksi vain sellaiset tarkistukset, jotka ovat linjassa tuoreen lainsäädännön kanssa ja ovat välttämättömiä esityksen tavoitteiden toteuttamiseksi. Muutokset koskevat ns. salaisia pakkokeinoja, joita voidaan käyttää esitutkinnassa salassa niiden kohteilta. Uuden pakkokeinolain mukaisia salaisia pakkokeinoja ovat telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen, suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, tekninen tarkkailu (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu), teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku.

Tässä esityksessä ehdotettavan törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun enimmäisrangaistus olisi neljä vuotta vankeutta ja panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelun kolme vuotta vankeutta. Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun neljän vuoden maksimirangaistuksesta seuraa, että sekä nykyisen että uuden pakkokeinolain säännökset mahdollistavat kattavasti tarpeellisten pakkokeinojen käytön. Sen sijaan panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelun ehdotetusta kolmen vuoden enimmäisrangaistuksesta aiheutuu eräitä muutostarpeita pakkokeinolainsäädäntöön. Se ei nimittäin ilman muutoksia mahdollista televalvonnan tai teknisen tarkkailun käyttöä panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelussa. Kyseisten rikosten tutkimiseen on kuitenkin oltava riittävät pakkokeinot. Näin ollen on perusteltua mahdollistaa niiden käyttö mainituissa rikoksissa. Asiaa on kuitenkin tarkasteltava myös perustuslain näkökulmasta.

Perustuslakivaliokunnan (PeVL 66/2010 vp) mukaan välttämättömistä rajoituksista luottamuksellisen viestin salaisuuteen voi-

daan perustuslain 10 §:n 3 momentin perusteella säätää lailla muun muassa yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa. Yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavien rikosten piiriin kuuluvat perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan esimerkiksi huumausainerikokset, törkeät väkivaltarikokset sekä maan- ja valtiopetosrikokset (ks. HE 309/1993 vp, s. 54/II). Valiokunta on pitänyt lisäksi mahdollisena, että tunnistamistietojen saaminen jätetään sitomatta tiettyihin rikostyyppihin, jos sääntely muutoin täyttää perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset (ks. PeVL 26/2001 vp, s. 3/II, PeVL 37/2002 vp, s. 3/I). Tässä esityksessä ehdotetut muutokset laajentavat televalvonnan sellaisiin rikoksiin, joita voidaan pitää perustuslaissa tarkoitettuna yksilön ja yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavina rikoksina.

Mainittu muutos edellyttää, että voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n televalvontaa, 3 a §:n matkaviestimien sijaintitiedon hankkimista ja 4 §:n teknistä kuuntelua koskevaa sääntelyä muutettaisiin siten, että niissä mainittaisiin panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelu. Vastaava muutos on tehtävä uuden pakkokeinolain 10 luvun 6 ja 16 §:iin. 6 §:n 2 momentin muuttaminen johtaa luvun tukiasematietojen hankkimista ja sen edellytyksiä koskevan 10 §:n soveltumiseen. 16 §:n muutos mahdollistaa myös epäillyn henkilön teknisen seurannan 10 luvun 21 §:n 3 momentin nojalla ja teknisen laitetarkkailun 10 luvun 23 §:n 3 momentin nojalla, koska niissä viitataan sanotun luvun 16 §:n 3 momenttiin.

Epäillyn henkilön teknisen seurannan tarkoituksena on seurata rikoksesta epäillyn liikkumista sijoittamalla seurantalaitte hänen yllään oleviin vaatteisiin tai mukanaan olevaan esineeseen. Teknisessä laitetarkkailussa on kyse tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan, sisältämien tietojen tai yksilöintitietojen muusta kuin yksinomaan aistinvaraisesta tarkkailusta, tallentamisesta tai muusta käsittelystä rikoksen selvittämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi. Tämän kaltaiset pakkokeinot ovat televalvonnan ohella välttämättömiä kyseessä olevien vakavien valmistelurikosten tutkinnassa.

Uuden pakkokeinolain 10 luvun 14 §:ssä säädetään peitelystä tiedonhankinnasta. Sillä tarkoitetaan tiettyyn henkilöön kohdistuvaa lyhytkestoisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja. Kyseisen pakkokeinon käyttö on perusteltua ulottaa tässä esityksessä esitettäviin valmistelurikoksiin. Se edellyttää niiden nimenomaista mainitsemista 10 luvun 14 §:n 2 momentissa.

### 3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

#### 3.1 Tavoitteet

Esityksellä pyritään tehostamaan vakavimpien rikosten torjuntaa ja paikkaamaan eräät voimassa olevan sääntelyn soveltamisessa käytännössä havaitut epäkohdat.

#### 3.2 Toteuttamisvaihtoehdot

Päädyttäessä kriminalisoimaan tiettyjen rikosten valmistelu kysymykseksi nousee se, säännelläänkö asiaa rikoslain yleiseen osaan sijoitettavilla säännöksillä, erityiseen osaan sijoitettavilla tunnusmerkistöillä vai otetaan ko säännöksiä sekä yleiseen että erityiseen osaan. Rikoslain yleisten oppien säännökset olivat rikoslain kokonaisuudistuksessa perusteellisessa kokonaistarkastelussa, joka päättyi asiaa koskevan sääntelykokonaisuuden hyväksymiseen vuonna 2003. Rikoslain uudet yleisten oppien säännökset tulivat voimaan vuoden 2004 alusta. Tuossa kokonaisarvioinnissa päädyttiin katsomaan, että rikoslain yleiseen osaan ei tarvita valmistelua koskevia säännöksiä. Perusratkaisuksi muodostui valmistelukriminalisointien säätäminen tarvittaessa rikoslain erityisessä osassa. Tuosta perusratkaisusta ei ole syytä poiketa.

Vaihtoehdoksi jää siten henkirikosten, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelun kriminalisointi rikoslain asianomaisissa 21, 25 ja 31 luvuissa.

#### 3.3 Keskeiset ehdotukset

Rikoslakiin ehdotetaan lisättäväksi säännökset eräiden törkeimpien rikosten valmistelun rangaistavuudesta. Rangaistavaksi säädettäisiin henkirikosten, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelu ja niiden tekemisestä sopiminen. Tunnusmerkistötekijöistä säädettäisiin mahdollisimman tarkkarajaisesti laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla.

Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta voitaisiin tuomita vankeutta enintään neljä vuotta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä taikka palkkaa, käskee tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen.

Panttivangin ottamisen valmistelusta voitaisiin tuomita vankeutta enintään kolme vuotta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka panttivangin ottamista varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, valmistaa tai hankkii rikoksen toteuttamiseen tarvittavan tilan tai sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman kyseisen rikoksen tekemisestä.

Törkeän ryöstön valmistelun enimmäisrangaistus olisi kolme vuotta vankeutta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka törkeän ryöstön tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa, hankkii rikoksen tekemisessä tarpeellisen erityisen tiedon taikka sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman sellaisen rikoksen tekemisestä.

Kaikissa ehdotetuissa valmistelurikoksissa olisi rajoitussäännös, jonka mukaan henkilö olisi rangaistusvastuusta vapaa, jos vaara siitä, että rikos olisi toteutettu, on ollut muista

kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.

Työryhmän työn aikana julkisuudessa esitettiin kannanottoja, joiden mukaan myös törkeimpien seksuaalirikosten valmistelu tulisi kriminalisoida. Työryhmän työssä todettiin, että lasten seksuaalisen hyväksikäytön valmistelu on kriminalisoitu vuonna 2011 (L 540/2011) säätämällä rikoslakiin uutena rikosnimikkeenä lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin (RL 20:8 b). Oikeusministeriössä on vuoden 2012 aikana alkamassa seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun uudistustyö, jossa punnitaan muun muassa, ovatko seksuaalirikosten rangaistavuuden rajat oikeudenmukaisia.

Lakia oikeudenkäynnistä rikosasioissa muutettaisiin siten, että valmistelurikosten uhrin oikeudet turvattaisiin.

Pakkokeinolainsäädäntöä muutettaisiin siten, että poliisilla olisi asianmukaiset keinot mainittujen valmistelurikosten tutkinnassa.

#### 4 Esityksen vaikutukset

Esitys tehostaisi vakavimpien rikosten torjuntaa. Vastaavasti esitys lisäisi kansalaisten luottamusta rikoslainsäädäntöä kohtaan, koska törkeimpien rikosten valmistelun rangaistamattomuutta on yleisessä keskustelussa pidetty oikeudenmukaisuusnäkökulmasta ongelmana. Esitys vastaisi näin ollen siihen kritiikkiin, jota rikoslain sääntelyä kohtaan on näiltä osin viime vuosina esitetty.

Esitykseen sisältyvillä ehdotuksilla ei ole mainittavia organisatorisia tai taloudellisia vaikutuksia, koska säännösten soveltamistilanteita ei ennakkoida olevan kovin paljon.

#### 5 Asian valmistelu

Oikeusministeriössä 16.3.2011 valmistuneessa arviomuistiossa (Eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisointi, oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 12/2011) katsottiin, että törkeän ryöstön, törkeän pahoinpitelyn ja henkirikosten valmistelu on mahdollista kriminalisoida vain tarkasti määritellyin ehdoin ja rajauksin. Oikeusministeriö pyysi arviomuistiosta 35 viranomaiselta, organisaatiolta ja asiantuntijalta kirjallisen lausunnon. Lausuntoja saapui 27. Lausuntopyynnössä oli yksilöity kysymyksiä, joista keskeisin oli, oliko arviomuistiossa esitetty rajausta tiettyihin rikoksiin kannatettava. Lausuntopalautteita oli kirjavia. Osa lausunnon antajista katsoi, ettei valmistelurikonalisoinneille ole juuri tarvetta. Osa, mutta selvä vähemmistö, halusi laajentaa rikoksen valmistelun alaa myös muihin rikoksiin. Saadun lausuntopalautteen perusteella oikeusministeriö asetti kolmantena lokakuuta 2011 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia hallituksen esityksen luonnos vakavimpien rikosten valmistelun kriminalisoinnista. Vakavilla rikoksilla tarkoitettiin tässä yhteydessä henkirikoksia ja törkeää ryöstöä. Työryhmän tuli lisäksi arvioida, onko valmistelun rangaistavuus perusteltua liittämään myös törkeään pahoinpitelyyn. Säännösehdotukset sijoitetaan rikoslain erityiseen osaan. Työryhmän työn aikana nousi esille tarve säätää rangaistavaksi myös panttivangin ottamisen valmistelu. Työryhmän esitykseen sisältyy ehdotus kyseisestä kriminalisoinnista.

Työryhmän toimikausi oli 3.10.2011—30.3.2012. Työryhmä kokoontui 6 kertaa. Työryhmässä oli edustajat oikeusministeriöstä, sisäasiainministeriöstä, Suomen Asianajajaliitosta sekä syyttäjä- ja tuomioistuinlaitoksesta. Työryhmä kuului työnsä aikana professori Dan Frändeä (Helsingin yliopisto), professori Jussi Tapania (Turun yliopisto), professori Matti Tolvasta (Itä-Suomen yliopisto) ja dosentti Mikko Vuorenpäättä (Turun yliopisto).

## YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

### 1 Lakiehdotuksen perustelut

#### 1.1 Rikoslaki

Rikoksen valmistelua koskevat säännökset merkitsevät rikosoikeudellisen vastuun ulottamista rikoksen yritystäkin aikaisempaan vaiheeseen. Tämä on poikkeuksellista. Mitä varhaisempaan vaiheeseen vastuu liittyy, sitä merkittävämmiksi rikosoikeudellisen vastuun kriteereiksi nousevat myös subjektiiviset edellytykset, kuten tekijän tietoja ja tarkoituksia koskevat edellytykset. Tällaisessa tilanteessa myös näytölliset vaikeudet usein korostuvat. Lisäksi rikokseen osallisuutta koskevat säännökset soveltuvat myös valmistelurikoksiin. Nämä seikat antavat aiheutta edellyttää, että vastuun edellytyksiä tulkitaan paitsi sääntelyn tarkoituksen mukaisesti, myös kohtalaisen suppeasti.

#### 21 luku **Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista**

**6 a §.** *Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu.* Rikoslain 21 lukuun lisättäisiin uusi säännös törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. Pykälässä viitattaisiin saman luvun 1–3 §:iin, joissa säädetään taposta, murhasta ja surmasta, sekä 6 §:ään, joka koskee törkeää pahoinpitelyä.

Näiden rikosten valmistelu kriminalisoitaisiin kolmessa tilanteessa. Rangaistavaksi säädettäisiin 1 kohdassa ampuma- ja teräaseen, muun niihin rinnastettavan hengenvaarallisen välineen ja rikoksen täytäntöönpanon erityisesti soveltuvan välineen hallussapito tarkoituksin toteuttaa jokin mainituista rikoksista. 2 kohdassa kriminalisoitaisiin sopiminen ja yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen kyseisten rikosten tekemisestä ja 3 kohdassa yllyttäminen, lupautuminen ja tarjoutuminen sellaisen rikoksen tekemiseen.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan rajoitussäännöstä, jonka mukaan tilanteissa, joissa vaara siitä, että rikos olisi toteutettu, on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen, henkilöä ei tuomittaisi valmistelusta. Säännöstä on tarkoitus tulkita yhdenmukaisesti yritystä koskevan rikoslain 5 luvun 1 §:n 2 momentin kanssa. Tavoitteena on rajata rikokseen nähden kaukaiset ja vähemmän vaaralliset teot rangaistusvastuun ulkopuolelle. Henkilö olisi ehdotetun 2 momentin perusteella rangaistusvastuusta vapaa lisäksi silloin, jos hän vapaaehtoisesti luopuu valmistelusta, estää sen jatkumisen tai muuten poistaa oman toimintansa merkityksen siinä. Tältä osin tulkinnallista tukea voidaan hakea rikoslain 5 luvun 2 §:stä, jossa on säädetty yrityksestä luopumisesta ja niin sanotusta tehokkaasta katumisesta.

Mikäli tappoa, murhaa, surmaa tai törkeää pahoinpitelyä tarkoittava rikos on edennyt jo yritykseksi, henkilö tuomitaan yrityksestä eikä valmistelusta. Valmistelusta on kyse ennen kuin teko on edennyt rikoksen yrityksen asteelle. Uudistuksella ei ole tarkoitus vaikuttaa siihen, milloin teon katsotaan edenneen rikoksen yrityksen asteelle.

*1 momentti.* Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevan rikoslain 21 luvun 6 a §:n 1 momentti on jaettu rikoksen tekotapojen perusteella kolmeen kohtaan. Kaikille tekotavoille yhteisenä yleisenä edellytyksenä on, että tekijä toimii rikoslain 21 luvun 1–3 tai 6 §:ssä tarkoitettujen rikosten eli tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Sen, mitä varten 1–3 kohdassa tarkoitettu teko tehdään, täytyy toisin sanoen vastata tappoa, murhaa, surmaa tai törkeää pahoinpitelyä. Riittävää ei ole, että rikos, jonka tekemistä varten 1–3 kohdassa tarkoitettu teko tehdään, toteuttaisi esimerkiksi pahoinpitelyn, vaaran aiheuttamisen tai törkeän vammantuottamuksen edellytykset.

Ilmaisu ”tekemistä varten” eroaa sanonnallisesti rikoslakiin nykyisin sisällystyistä koro-

tettua tahallisuusvaatimusta ilmaisevista muotoiluista, joissa on käytetty finaalityrakennetta ("tehdäkseen"). Asiallisesti ilmaisu rikoksen tekemistä varten tarkoittaa lähtökohdaisesti samaa kuin finaalityrakenteen mukainen "tehdäkseen", ja ehdotetun ilmaisun avulla eri kohdista tulisi lainsäädäntötekniisesti sujuva kokonaisuus.

Rikoslaissa olevat finaalityrakennetta koskevat muotoilut eivät ole kaikki yhdenmukaisia. Myös ehdotetussa muotoilussa tekijän subjektiivisen tarkoituksen on kohdistuttava nimenomaan pykälässä mainittujen rikosten tekemiseen. Muotoilu edellyttää, että tekijän tarkoituksena on kiinnittää ulkoisesti havaittaviin seikkoihin. Korotetulla tahallisuusvaatimuksella asetetaan valmistelukriminalisoinneissa rangaistavuudelle erityinen lisävaatimus. Rikoslaissa käytetyt finaalityrakenteet ja niitä koskeva korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö (esimerkiksi KKO 2005:93, KKO 2007:29, KKO 2007:56, 2009:59 ja KKO 2011:26) osoittavat tällaisten tunnusmerkistökuvausten tulkinnanvaraisuuden. Erilaisissa rikostyypeissä on muodostunut toisistaan eroavia korotetun tahallisuusvaatimuksen tulkintasisältöjä. Eräissä tunnusmerkistöissä korotettu tahallisuusvaatimus rajoittaa aidosti rangaistavuuden alaa (muun muassa verorikkomus ja aikaisemmin lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö), kun taas toisissa tunnusmerkistöissä muotoilulla – kuten petoksessa termillä hankkiakseen – ei ole tosiasiaa itsenäistä, rangaistavuuden alaa rajoittavaa vaikutusta. Ehdotetussa tunnusmerkistössä tarkoitettujen rikosten tekemisen pitää olla tekijän ensisijainen päämäärä. Henkilön on toisin sanoen tavoiteltava nimenomaan näiden rikosten tekemistä. Teolla saattaa tulla muitakin tarkoituksia, mutta ne eivät saa muodostaa olennaista osaa tekijän tavoitteenasettelusta.

Murhan ja törkeän pahoinpitelyn valmistelun samoin kuin 31 luvun 2 a §:ssä ehdotetun törkeän ryöstön valmistelun osalta valmistelun kriminalisointi merkitsee rangaistavuuden sitomista tekojen törkeään muotoon, mikä merkitsee samalla sitä, että valmisteltua tekoa on pidettävä myös kokonaisarvostelussa törkeänä. Etukäteen saattaa olla hankalaa tietää, onko tekijä valmistelemaan tietyn rikoksen perustunnusmerkistön mukaista tekoa

vai törkeää tekoa. Joka tapauksessa valmistelukriminalisointi edellyttää näissä tilanteissa näyttöä siitä, että valmisteltavana on rikoksen törkeä tekemuoto, joten valmisteltavassa rikoksessa tulee täytyä myös kvalifiointiperuste. Lisäksi kokonaisarvostelulausekkeen on täytyttävä. Vaikka kyseessä oleva lainsäädäntötekniikka ei ole rikoslaille kovin tyyppinen, on se jo nykyisin omaksuttu yleisvaarallisen rikoksen valmistelussa (RL 34:9), jossa viitataan saman luvun 1–5 pykälissä oleviin moniin erilaisiin rikoksiin, joista osa on törkeitä tekemuotoja, osa ei. Ehdotettua säännöstä ei siten voida pitää lainkäytön kannalta liian hankalana. Normaalitilanteessa kokonaisarvostelussa tulee yleensä otettavaksi huomiioon seikkoja, jotka ovat tiedossa vasta siinä vaiheessa, kun rikos on jo toteutettu. Kokonaisarvostelulla ei voi valmistelukriminalisoinnissa olla täysin samaa merkitystä kuin arvioitaessa täytettyä tekoa, mutta suuntaviivat ovat kuitenkin samoja. Arvio tehdään niiden tietojen varassa, jotka olivat käsillä valmisteluteon toteutuessa.

Kyseessä täytyy olla myös konkreettinen, ainakin jollakin tavalla yksilöity teko. Pelkästään yleinen valmius tarpeen tullen tehdä noissa lainkohdissa mainittu rikos ei ole riittävää. Arvioitaessa sitä, onko rikos konkreettisesti riittävästi, voidaan tulkintapuvälineenä hyödyntää niitä lähtökohtia, joiden pohjalta arvioidaan, onko yllytyksen ja avunannon kohteena oleva päärikos riittävästi yksilöity.

Ensimmäisen kohdan mukaisesti törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun syyllistyisi se, joka tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten pitää hallussaan ampumatai teräsetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa. Ensimmäisessä kohdassa on siis kyse tulevan rikoksen viimekätisessä täytäntöpanossa eli tappamisessa tai pahoinpitelmissä käytettävien tekovälineiden hallussapidosta. Tekovälineen hallussapito lainkohdassa tarkoitettujen rikosten tekemistä varten voidaan pitää niin moitittavana, että kyse on valmistelutunnusmerkistön tältä osin toteuttavasta menettelystä. Lisäksi tekovälineen hallussapito nimenomaan lainkohdassa

määritetyn ja tarkoitetun rikoksen tekemistä varten on tunnusmerkistön tarkkarajaisuuden näkökulmasta riittävän konkreettinen valmistelutoimenpide.

Ampuma- tai teräase ja niihin rinnastettava hengenvaarallinen väline on kvalifiointiperusteena törkeässä pahoinpitelyssä ja törkeässä ryöstössä. Tunnusmerkkien sisällön osalta voidaan siten viitata niitä koskevaan sääntelyyn, perustelulausumiin ja oikeuskäytäntöön. Ampuma-aseeseen rinnastettavia hengenvaarallisia välineitä ovat esimerkiksi erilaiset pommit, myrkylliset tai tukahduttavat kaasupanokset ja räjähteet. Teräaseita ovat muun muassa tikarit, stiletit ja pistimet. Niihin rinnastettavia hengenvaarallisia välineitä ovat esimerkiksi jousipatukka ja nyrkkirauta sekä erilaiset ketjusta, kaapelista, metalliputkesta tai vaijerista valmistetut ja niihin rinnastettavat lyömäaseet (ks. HE 66/1988 vp, s. 99). Tyhjentävän esimerkkiluettelon laatiminen on mahdotonta, ja siten kyse voisi lisäksi olla muustakin välineestä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä lainkohdassa tarkoitettussa rikoksessa. Tällainen väline tai aine voi olla sellaisenaan aseensa luonteinen ja hengenvaarallinen, mutta tämä ei ole välttämätöntä tunnusmerkin toteutumiseksi. Keskeistä on erityinen soveltuvuus välineenä siinä rikoslain 21:1-3 tai 6 §:n mukaisessa rikoksessa, jonka tekemistä varten sitä pidetään hallussa. Esimerkiksi myrkyä voi olla tunnusmerkistössä tarkoitettu väline. Kyseessä voi olla myös sellainen aineiden ja välineiden joukko, joista rikosentekoväline valmistetaan. Tällöin tunnusmerkki täyttyy, kun aineista ja välineistä voidaan välittömästi valmistaa lopullinen rikosentekoväline. Esimerkiksi tietyistä aineista ja kemikaaleista kyetään valmistamaan räjähdysaineita.

Tunnusmerkistön johtolauseen ilmaisu ”tekemistä varten” rajoittaa 1 kohdan soveltamista. Monet mahdolliset rikosentekovälineet ovat sinänsä laillisia, kuten veitsen tai ampuma-aseen luvallinen hallussapito. Ehdotetun säännöksen mukaan rangaistusvastuu ulotetaan vain tilanteisiin, joissa välineitä pidetään hallussa nimenomaan viitatus rikoksen tekemistä varten. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, ettei asiassa ole muuta uskottavaa syytä kyseisten välineiden hallussapitoon kuin tarkoitus tehdä rikos.

Rangaistavuus edellyttää jo tapahtunutta päätöstä rikoksen toteuttamisesta.

Tunnusmerkistössä puhutaan tekovälineiden hallussa pitämisestä. Väline voi tulla henkilön haltuun esimerkiksi ostamisen, anastamisen tai muulla tavalla tapahtuneen hankkimisen taikka valmistamisen tai löytämisen seurauksena. Mainittujen toimien seurauksena syntyvä hallussapito on riittävä tunnusmerkki, eikä hallussapidon syntyperusteita ole tarpeen kuvata yksityiskohtaisemmin tunnusmerkistössä. Hallussapito kattaa myös 1 kohdassa mainittujen välineiden erilaiset käsittelytavat. Hallussapito on yleensä fyysistä kuten aseensa pitäminen taskussa. Hallussa on myös sellainen väline, jonka henkilö on katkenyt tai sijoittanut jonnekin siten, että väline on välittömästi hänen saatavillaan ja hän kontrolloi sen olinpaikkaa.

Ehdotetun toisen kohdan mukaan törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun syyllistyy myös se, joka tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemiseksi sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä. Tässä kohdassa ensimmäisenä mainitussa sopimisessa rikoksen tekemisestä valmistelu on salahanketyyppinen. Sopimisen kohteena on tietyn konkreettisen rikoksen tekeminen. Rikoksen tulee olla riittävän yksilöity esimerkiksi kohteensa tai kohdejoukon suhteen. Jos A ja B sopivat esimerkiksi siitä, että B tekee aseellisen hyökkäyksen oppilaitokseen, on hyvin todennäköistä, että oppilaita ja opettajia kuolee, jos rikos toteutetaan. Uhrit eivät kuitenkaan välttämättä ole ennalta yksilöityjä niin, että rangaistavuus olisi tällaisissa tilanteissa perusteltua sitoa tarkoin yksilöityyn uhuriin. Tilanne on toinen, jos sopiminen koskee nimenomaisesti tiettyä henkilöä tai tietyssä asemassa olevaa henkilöä.

Sopimisen ei tarvitse kattaa rikoksen yksityiskohtia. Molemmat tai kaikki sopijat voivat olla osallistumassa rikokseen, mutta sen käytännön toteuttaminen voi myös jäädä yhden osapuolen tai kolmannen henkilön tehtäväksi. Mitään erityistä muotoa sopiminen ei edellytä. Riittää, että rikoksen tekemisestä sovitaan. Sitä vastoin pelkkä rikoksen tekemisestä keskusteleminen ei toteuta edellytystä.

Toisen kohdan mukaisena tekotapana on lisäksi se, että joku murhan, tapon, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten laatii yksityiskohtaisen suunnitelman rikoksen tekemisestä. Koska selvänä lähtökohtana yleisperusteluissa esitetyn nojalla voidaan pitää sitä, että pelkkiä pahoja ajatuksia ei voida kriminalisoida, tulee suunnitelmalta vaatia yksityiskohtaisuutta. Yksityiskohtaisen suunnitelman pitää olla sellainen faktatietoon perustuva toimintakokonaisuuden suunnitelma, joka luo edellytykset ja on välttämätön rikoksen toteuttamisessa. Yksityiskohtainen suunnitelma edellyttää selvästi enemmän kuin rikoksen pääpiirteittäinen suunnitelma. Yksityiskohtainen suunnitelma ei kuitenkaan edellytä sitä, että rikossuunnitelman kaikki pienimmätkin yksityiskohdat olisi lopullisesti päätetty.

Kolmannen kohdan mukaan valmistelurikokseen syyllistyy myös se, joka palkkaa, käskää tai muuten yllyttää toista pykälässä mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen. Toisen ja kolmannen kohdan edellytykset saattavat toteutua samassa tapauksessa. Kysymys voi olla esimerkiksi henkirikoksen tekemisestä sopimisesta palkkiota vastaan. Kolmannen kohdan tilanteissa ei kuitenkaan ole välttämätöntä, että rikoksen tekemisestä sovitaan, vaan rikoksen tekemistä koskeva tahdonilmaisuus voi jäädä yksipuoliseksi. Tämän yksi perustilanne on tuloksettomaksi jäävä yritys yllyttää toista säännöksessä tarkoitetun rikoksen tekemiseen. Rangaistavaa on tällöin toisen sellainen yllyttäminen lainkohdassa tarkoitetun rikoksen tekemiseen, jota ei voida pitää karkeana leikinlaskuna tai uhoamisena, vaan vakavasti otettavana. Yllyttäjällä on tahallisuus suhteessa siihen, että toisessa syntyy rikosentekopäätös. Rikosentekopäätöksen syntyminen yllyttävässä ei kuitenkaan objektiivisesti ole rangaistavuuden edellytys valmistelurikoksessa.

Yllyttäminen on yläkäsite, jonka merkittävistä tyyppitilanteista lainkohdassa mainitaan nimenomaisesti palkkaaminen ja käskeminen. Palkkaamisessa yllyttäjä tarjoaa toiselle jonkin edun rikoksen tekemisestä. Käskemisessä voi olla kyse esimerkiksi jengi- tai järjestäytyneestä rikollisuudesta, jossa on käskysuhteita. Käskeminen on 3 kohdan muihin

yllyttämismuotoihin nähden erityisasemassa siten, että se voi, lähinnä nimenomaan järjestäytyneen rikollisuuden yhteydessä, kohdistua myös tiettyyn henkilökoukoon. Henkilö saattaa antaa käskyn tappaa joku henkilö, vaikka ei yksilöi, kuka tuohon joukkoon kuuluvista tämän käskyn toteuttaa. Vaatimukseksi kuitenkin on, että käskijällä on tuohon joukkoon kuuluviin nähden sellainen käskyvalta, että on ennakoitavissa, että käskyä myös noudatetaan. Rikokselta edellytettävä tahallisuus puolestaan edellyttää tältä osin, että käskyn antaja pitää varsin todennäköisenä sitä, että hänen tällaista käskyään tullaan noudattamaan.

Jos yllytetty syyllistyy yllytyksen tarkoitamaan tekoon tai sen yritykseen, on yllyttäjä vastaavasti vastuussa yllytyksestä täytettyyn rikokseen tai yritykseen. Vastaavasti muutkin teot, jotka valmisteluvaiheessa merkitsevät valmistelua tai osallisuutta siihen, tulevat arvioitaviksi täytetyn rikoksen tai yrityksen taikka niihin osallisuuden näkökulmasta, jos rikos etenee yritykseksi tai täytetyksi teoksi.

Lupautuminen ja tarjoutuminen rikoksen tekemiseen ovat puolestaan rikoksen potentiaalisesti toteuttavan henkilön tahdonilmauksia. Myös ne voivat jäädä yksipuoliseksi. Vastuun edellytyksenä ei siis ole, että tällainen lupautuminen tai tarjoutuminen otettaisiin vastaan tai että siitä edes oltaisiin kiinnostuneita. Myös lupautumisen ja tarjoutumisen tulee kuitenkin olla vakavasti otettava eikä pilailua tai uhoamista. Tässäkin rikoksen tulee etenkin kohteeltaan olla riittävän yksilöity. Yleinen valmius tällaisten rikosten tekemiseen ja sen ilmoittaminen eivät vielä merkitse tunnusmerkin toteutumista.

Rikoslain 5 luvun osallisuussäännökset yllytyksestä ja avunannosta koskevat myös ehdotettuja valmistelurikoksia. Rikosoikeudellinen vastuu ulotetaan valmistelusäännöksillä vielä aikaisempaan vaiheeseen kuin rikoksen yrittämisestä koskevilla säännöksillä. Tämän vuoksi ja myös oikeusturvasyistä on perusteltua, että avunantona pidetään vain menettelyä, joka selvästi edistää valmistelurikosta ja jossa osallisuudelle valmisteluun asetettavat tahallisuusvaatimukset toteutuvat.

*2 momentti.* Toisessa momentissa valmistelurikoksen edellytykseksi asetetaan vaaravaatimus. Sen mukaan 1 momenttia ei kuiten-

kaan sovelleta, jos vaara siitä, että rikos olisi toteutettu, on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen. Momentin muotoilussa on hyödynnetty vastaavaa käsitteistöä kuin rikoslain 5 luvun 1 §:n 2 momentissa, jossa rikoksen yritykselle asetetaan vaarallisuuden vaatimus. Valmistelurikoksen edellyttämän vaaran tulee olla käsillä 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitettujen valmistelutekujen aikana.

Pelkästään 1–3 kohdassa tarkoitettu teko momentin johtolauseessa tarkoitettujen rikoksen tekemistä varten ei vielä merkitse sitä, että riittävä vaarallisuus olisi käsillä.

Valmistelun sisältämää vaaraa on arvioitava kokonaisvaltaisesti. Sen suuruuteen vaikuttavat monet seikat, kuten rikosta valmisteluvien henkilöiden lukumäärä ja heihin liittyvät muut seikat, käytettäväksi ajatellut keinot ja suunnitelma, uhriin liittyvät seikat samoin kuin ajallinen näkökulma eli se, kuinka lähellä tai kaukana tulevaisuudessa rikos tehtäisiin. Mitä kauemmaksi tulevaisuuteen rikoksen tekeminen ajoittuisi, sitä enemmän epävarmuustekijöitä siihen liittyy. Valmistelun edetessä vaara usein kasvaa. Jos valmistelussa vaara jostain syystä lakkaa tai muusta kuin satunnaisesta syystä alenee vähäiseksi, valmistelurikoksen edellytykset eivät enää täyty, jolloin valmistelurikos päättyy.

Jos vaara oli vain vähäinen, rangaistavuus riippuu siitä, johtuiko vaaran vähäisyys satunnaisista vai muista syistä. Jos vaaran vähäisyys johtui satunnaisista syistä, valmistelurikoksen edellyttämä vaara toteutuu. Jos vaaran vähäisyys johtui muista syistä, näin ei ole. Syiden satunnaisuutta arvioidaan valmistelurikoksen tekohetken näkökulmasta. Satunnaisien syiden arvioinnissa voidaan hyödyntää samantyyppisiä kriteereitä kuin arviotaessa satunnaisia syitä rikoksen yrityksen yhteydessä.

Rikoksenteekijä voi valmistelua pidemmälle edenneessä rikoshankkeessa vapautua rikosvastausta rikoslain 5 luvun 2 §:stä ilmenevien sääntöjen mukaisesti. Koska henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu ajoittuu yritystä aikaisempaan vaiheeseen, on perusteltua, että vastuuvapaus on mahdollista myös valmistelun osalta. Tätä puoltaa myös se, että törkeän henkeen ja terveyteen kohdis-

tuvan rikoksen rangaistusasteikko on ankara ja sisältää ainoastaan vankeusrangaistuksen.

Valmisteluun liittyy yritykseen verrattuna toisaalta erityispiirteitä kuten se, että valmistelu on itsenäinen rikos, kun taas varsinkin rikosten yhteydessä rangaistavaksi säädetty rikoksen yritys liittyy monella tavoin täytetyn rikoksen käsitteeseen. Vastuuvapaudesta on ehdotetun valmistelurikoksen yhteydessä perusteltua säätää sitä koskevan rikoslain 21 luvun 6 a §:n 2 momentissa. Sisällöltään vastuuvapauden johtavat perusteet ovat samantyyppisiä kuin rikoksen yrityksen tapauksessa. Perusajatuksena on, että henkilö voi oman toimintansa merkityksen valmistelurikoksesta poistamalla vapautua valmistelurikosta koskevasta vastuusta. Vastuuvapauden edellytyksenä on, kuten yrityksessä, vastuusta vapauttavan menettelyn vapaaehtoisuus. Jos henkilö on valmistellut rikosta yksin eikä rikos tule tapahtumaan vielä hänen tähänastisten toimiensa perusteella, vastuuvapaus syntyy valmistelun lopettamisella. Jos rikos tapahtuisi hänen jo suorittamiensa toimenpiteiden perusteella tai jos valmisteluun osallistuu useita henkilöitä, henkilö voi vapautua valmistelua koskevasta rikosoikeudellisesta vastuusta estämällä valmistelun jatkumisen. Hän voi saavuttaa vastuuvapauden myös poistamalla oman menettelynsä merkityksen valmistelussa. Olosuhteiden täytyy tukea sitä, että vastuusta vapauttavalla tavalla on menetelty, eikä henkilö vapaudu vastuusta pelkästään tarkoituksiaan koskevien väitteiden perusteella.

Vastuusta vapautuminen koskee ainoastaan valmistelurikosta. Jos henkilö on valmisteluun liittyvässä toiminnassaan syyllistynyt muihin rikoksiin, vastuusta vapautuminen ei koske niitä. Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevasta rikosoikeudellisesta vastuusta vapautuminen selostetulla perusteella on rikoslain 5 luvun 7 §:n 1 momentissa tarkoitettu erityinen henkilökohtainen olosuhde, ja se koskee osallisuustilanteissa vain kyseistä vastuuvapauden oikeuttavalla tavalla menetellyttä.

Yrityksestä luopumista ja tehokasta katumista koskevan rikoslain 5 luvun 2 §:n 1–3 momentista ilmenee, että vapaaehtoinen yrityksestä luopuminen tai tehokas katuminen johtavat siihen, että kyseisestä yrityksestä tai



osallisuudesta siihen ei rangaista. Saman pykälän 4 momentin mukaan jos 1–3 momentin perusteella rankaisematta jäävä yritys samalla toteuttaa muun, täytetyn rikoksen, se rikos on rangaistava. Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu on sinänsä itsenäinen rikos. Se on kuitenkin muista täytetyistä rikoksista siten poikkeava, että se on selkeästi ehdotetussa rikoslain 21 luvun 6 a §:ssä tarkoitettujen rikosten yritystäkin aikaisempi esivaihe. Sidonnaisuutta ehdotetussa lainkohdassa tarkoitettuihin rikoksiin ilmentää, että lainkohdassa puhutaan valmistelutoimista kyseisten rikosten tekemistä varten. Onkin johdonmukaista, että rikoslain 5 luvun 2 §:n vastuusta vapauttava vaikutus ulottuu paitsi henkirikoksen ja törkeän pahoinpitelyn yritykseen, myös kyseisten rikosten rikoslain 21 luvun 6 a §:n mukaiseen valmisteluun.

Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu edellyttää korotettua tahallisuutta. 1 momentin 1–3 kohdassa kuvattun menettelyn tulee ensinnäkin tapahtua rikoslain 21 luvun 1–3 tai 6 §:ssä tarkoitettujen rikosten tekemistä varten. Lisäksi valmisteluun syyllistyvällä tulee olla tahallisuus suhteessa siihen, että tehtävä rikos toteuttaa jonkin mainitun rikoksen tunnusmerkistön. Hänellä tulee myös olla tahallisuus suhteessa rikoslain 21 luvun 6 a §:n 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitettuun valmistelumenettelyynsä.

Henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun rangaistusasteikko olisi vankeutta enintään neljä vuotta. Rangaistusasteikkoa voidaan pitää ankarahkona ottaen huomioon, että kysymyksessä on yritystä aikaisempaan vaiheeseen ajoittuva rikollinen menettely. Lisäksi henkilö saatetaan rikosten yhtymistä koskevien periaatteiden mukaisesti tuomita myös valmisteluun liittyvistä muista rikoksista. Rangaistusasteikkoon on syytä kiinnittää huomiota myös arvioitaessa edellä mainitun vaarakriteerin toteutumista ja rikoksen tunnusmerkkien toteutumista muutoinkin. Vain vakavasti otettavaa ja vaarallista menettelyä on syytä pitää valmistelurikokse-  
na rangaistavana.

Koska kyseessä on rikoksen yritystäkin aikaisempaan vaiheeseen ajoittuva menettely, voi vankeusrangaistus joissakin tilanteissa ol-

la liian ankara, jolloin rikoslain 6 luvun 8 §:n 4 momentin säännös saattaa tulla sovellettavaksi.

Henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun syyllistynyt tuomittaisiin rikosten yksiköintiä koskevien lähtökohtien mukaisesti myös muista valmistelun yhteydessä toteutuneista rikoksista, kuten ampu-  
ma-aserikoksesta. Mikäli valmistelurikoksen kohteena olisi usea henkilö, tuomittaisiin yhtä monesta valmistelurikoksesta.

Rikoksen asianomistajana pidettäisiin valmistelurikoksen kohteena olevaa henkilöä, jos rikoksen kohde on tällä tavoin yksilöitävissä. Kaikissa tilanteissa näin ei ole.

## 25 luku **Vapauteen kohdistuvista rikoksista**

**4 a §. Panttivangin ottamisen valmistelu.** Rikoslain 25 lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi panttivangin ottamisen valmistelua koskeva rangaistussäännös. Rangaistussäännöksen rakenne on samantyyppinen kuin ehdotetuissa muissa valmistelukriminalisoinneissa eli rikoslain 21 luvun 6 a §:n törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa ja rikoslain 31 luvun 2 a §:n törkeän ryöstön valmistelussa. Näiden rangaistussäännösten perusteluissa samanlaisista tunnusmerkeistä ja muista vastuun edellytyksistä sanottu soveltuu myös panttivangin ottamisen valmisteluun.

*1 momentti.* Ehdotetun pykälän 1 momentti koostuu tarkoitustunnusmerkistä ja kolmesta tekotapatunnusmerkistä, joista ensimmäinen koskee rikoksessa käytettävien aseiden ja välineiden hallussapitoa, toinen tilan valmistamista tai hankkimista ja kolmas rikoksesta sopimista tai sitä koskevan yksityiskohtaisen suunnitelman laatimista. Toisessa momentissa on samanlainen rikoksen edellyttämää vaaraa ja valmistelusta luopumista koskeva säännös kuin ehdotetuissa törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen ja törkeän ryöstön valmistelussa.

Rikoksen tekotapatunnusmerkkejä yhdistää johdantolauseeseen vaatimus siitä, että henkilö tekee tekotapatunnusmerkissä tarkoitettun teon luvun 4 §:ssä tarkoitettujen rikosten tekemistä eli panttivangin ottamista varten.

Ensimmäisessä kohdassa tekotapatunnusmerkkinä on se, että henkilö panttivangin ottamista varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa. Tunnusmerkissä tarkoitettujen aseiden ja hengenvaarallisten välineiden osalta voidaan viitata törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun vastaavien tunnusmerkkien perusteluihin. Asetta tai hengenvaarallista välinettä voidaan tulla käyttämään riistettäessä panttivangin vapaus tai uhattaessa surmata hänet tai vahingoittaa hänen terveyttään. Kohdan loppuosassa tarkoitettu väline, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, on samanlainen tunnusmerkki kuin ehdotetussa törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa. Näissä rikoksissa erityisesti käytettäväksi soveltuvat välineet ovat osin samoja. Panttivangin haltuun ottamisessa saatetaan käyttää esimerkiksi käsirautoja tai tainnuttavaa ainetta, ja hänen kuljettamiseensa saatetaan käyttää tähän erityisesti soveltuvia välineitä.

Toisen kohdan mukaisena tekotapatunnusmerkkinä on se, että henkilö panttivangin ottamista varten valmistaa tai hankkii rikoksen toteuttamiseen tarvittavan tilan. Tällaista tilaa käytetään panttivangin ottamisessa panttivangin säilyttämiseen. Rikosta valmisteleva voi valmistaa tällaisen tilan esimerkiksi oman asuntonsa yhteyteen. Tila voidaan myös hankkia, esimerkiksi vuokraamalla tai lainaamalla. Hankkiminen voi tapahtua myös ottamalla käyttöön jokin käyttöä vailla oleva varasto tai muu tila. Myös esimerkiksi asunтоваunu voi olla tällainen tila.

Kolmannen kohdan mukaan panttivangin ottamisen valmisteluun syyllistyisi se, joka panttivangin ottamista varten sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman rikoksen tekemisestä. Tältä osin tunnusmerkistö on samanlainen kuin törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen ja törkeän ryöstön valmistelussa, joiden perusteluihin voidaan viitata.

Enimmäisrangaistukseksi ehdotetaan kolme vuotta vankeutta. Rangaistusasteikko olisi siten sama kuin törkeän ryöstön valmistelussa.

Panttivangin ottamisen valmistelun toteutettava menettely voi täyttää myös muun rikoksen tunnusmerkit.

*2 momentti.* Säännös sisältää samanlaisen rikoksen edellyttämää vaaraa koskevan tunnusmerkin ja rikoksesta luopumista koskevan perusteen kuin ehdotetuissa törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen ja törkeän ryöstön valmistelussa. Niiden perusteluissa sanottu soveltuu myös tässä.

### 31 luku **Ryöstöstä ja kiristyksestä**

**2 a §. Törkeän ryöstön valmistelu.** Ehdotetussa törkeän ryöstön valmistelua koskevassa säännöksessä on samantyyppisiä tunnusmerkkejä kuin ehdotetussa törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa. Näiltä osin jälkimmäisen perusteluja voidaan hyödyntää myös törkeän ryöstön valmistelua koskevan säännöksen tulkinnassa.

Törkeän ryöstön valmistelun kriminalisointia koskevaa säännöstä ei ole tarkoitettu sovellettavaksi rikoslain 31 luvun 1 §:n 3 momenttiin perustuviin ryöstöntapaisen varkauksen tilanteisiin, sillä niissä on kyse varkaustyyppisestä rikoksesta, johon uhkaaminen tai väkivalta ei alkuperäisen rikossuunnitelman mukaisesti ole kuulunut.

Törkeän ryöstön valmistelun tekotavat on tunnusmerkistössä jaettu kolmeen kohtaan. Niitä kaikkia koskee lisäksi edellytys, jonka mukaan valmistelurikokseen syyllistyminen edellyttää myös sitä, että 1, 2 tai 3 kohdassa tarkoitettu teko tehdään rikoslain 31 luvun 2 §:ssä tarkoitettujen rikosten eli törkeän ryöstön tekemistä varten. Riittävää ei ole, että näin on tehty perusmuotoisen ryöstön tekemistä varten.

Ensimmäisen kohdan mukaan törkeän ryöstön valmisteluun syyllistyy se, joka törkeän ryöstön tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa. Tämän kohdan osalta voidaan viitata edellä törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevan rikoslain 21 luvun 6 a §:n 1 momentin 1 kohdan perustelujen yhteydessä sanottuun. Erona tuossa lainkohdas-

sa mainittuihin tekovälineisiin on se, että kun törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa puhutaan ”välineestä”, käytetään törkeän ryöstön valmistelun tunnusmerkistössä ilmaisua ”apuvälineenä”. Tarkoituksena on, että edellisessä kyse on rikoksen viimekätisistä tekovälineistä, kun taas törkeän ryöstön valmistelussa ”apuvälineenä” tulisivat kyseeseen myös sellaiset välineet, joita törkeän ryöstön toteuttamiseen käytettäisiin, vaikkei niitä käytettäisi juuri törkeän ryöstön tunnusmerkistössä tarkoitetussa väkivallassa tai uhkaamisessa taikka anastamisessa tai käyttöön ottamisessa. Ryöstöpaikalta välittömän pakenemisen mahdollistava väline voi olla tällainen väline, jos se täyttää myös erityisen soveltuvuuden vaatimuksen. Kyse tulee olla törkeän ryöstön toteuttamisessa käytetyksi aiotuista välineistä, ei sen sijaan ryöstön valmistelussa käytetyistä välineistä. Välineiden tulee myös olla ryöstön toteuttamisen kannalta olennaisia.

Välineiden tulee lisäksi olla erityisen soveliaita käytettäväksi törkeässä ryöstössä. Tavanomaiset kodin esineet eivät yleensä toteuta vaatimusta. Muuten kyse voi olla esineestä, aineesta tai immateriaalisesta välineestä, kuten tietokoneohjelmasta.

Toisena tekotapana olisi rikoksen tekemisessä tarpeellisen erityisen tiedon hankkiminen. Käytännössä tämä tekotapa viittaa eräänlaiseen välttämättömään avunantotoimeen törkeissä, arvokuljetusautoihin kohdistuvissa ryöstöissä. Kohteena voisi toki olla muunkinlaisen turvajärjestelmän ohittaminen. Törkeän ryöstön toteuttaminen edellyttää usein sitä, että ryöstöä aikovilla on käytettävissään kohteeseen liittyvää sisäpiiritietoa. Tieto voi koskea esimerkiksi järjestelmiä, jotka tulee osata ohittaa päästäkseen käsiksi omaisuuteen. Tiedon tulee olla ensinnäkin tarpeellinen. Ilman tätä tietoa kohteessa toteutettava ryöstö ei käytännössä voi onnistua. Tiedon tarpeellisuuteen kuuluu myös se, että kyse on kohdetta koskevien mahdollisesti lukuisten erityisten tietojen joukosta ryöstön toteuttamisen kannalta keskeisestä tiedosta.

Tiedon erityisyyteen sisältyy se, että ulkopuolinen henkilö ei saa kyseisiä tietoja. Esimerkiksi ryöstökohteessa sen aukioloaikana tai kohteen lähipiirissä suoritettu havainnoin-

ti ei merkitse yksinomaan ja sellaisenaan tällaisen tiedon hankkimista. Vastaavasti esimerkiksi rahankuljetusautojen reittien ja aikataulujen selvittäminen niitä havainnoimalla ja kirjaamalla ei ole sellaisenaan tällaisen tiedon hankintaa. Tällaiset toimet voivat kuitenkin olla näyttöä siitä, että pykälässä lueteltuihin toimiin on ryhdytty törkeän ryöstön toteuttamiseksi.

Erityiselle tiedolle on tyypillistä, että kohteena oleva yritys tai henkilö määrää sen uskomisesta henkilökunnalle, joka tarvitsee tietoa työtehtävissään. Keskeisen vihjetiedon luovuttaja voi olla vastuussa teosta rikoskumppanina tai avunantajana.

Törkeän ryöstörikoksen rahoittaminen samoin kuin keskeisen vihjetiedon luovuttaminen saattavat merkitä rangaistavaa osallisuutta törkeän ryöstön valmisteluun, eikä niistä ole tarpeen säätää tunnusmerkistössä erikseen.

Kuten törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa, myös törkeän ryöstön valmistelussa tekotapana on 3 kohdan mukaan rikoksen tekemisestä sopiminen toisen kanssa ja yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen rikoksen tekemisestä. Näiltä osin voidaan viitata törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun yhteydessä sanottuun. Yksityiskohtaisen suunnitelman osalta voidaan lisäksi todeta, että törkeän ryöstön valmistelussa suunnitelma perustuu usein myös salaiseen sisäpiiritietoon

*2 momentti.* Toinen momentti sisältää vastaavan vaaravaatimuksen kuin törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu. Samat näkökohdat tulevat sovellettavaksi tässäkin. Myös törkeän ryöstön valmistelua koskevasta vastuusta voisi vapautua vastaavin perustein kuin törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevasta vastuusta. Törkeän ryöstön valmistelu edellyttää tahallisuutta, ja sitä koskevat samat periaatteelliset näkökohdat kuin tahallisuutta törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa. Uudella törkeän ryöstön valmistelua koskevalla säännöksellä ei ole tarkoitus vaikuttaa siihen, milloin teon katsotaan edenneen rikoksen yrityksen asteelle.

Rangaistusasteikkona on vankeutta enintään kolme vuotta. Myös tämä asteikko on ankarahko, joskin erityisesti henkirikoksen valmistelun moitittavuus perustelee ankarampaa rangaistusmaksimia törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa. Myös törkeän ryöstön valmistelussa ankara rangaistusasteikko antaa aihetta kiinnittää huomiota siihen, että säännöstä sovelletaan vain riittävän vaarallisiin ja moitittaviin tekoihin.

## 1.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

### 2 luku Asianosaisen avustamisesta

**1 a §.** Pykälän 2 kohdan viittaus laajennettaisiin koskemaan uutta ehdotettua 21 luvun 6 a §:ää.

## 1.3 Pakkokeinolaki (450/1987)

### 5a luku Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu

**3 §. Televalvonnan edellytykset.** Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin uudet 7 ja 8 kohdat. 7 kohdassa mainittaisiin panttivangin ottamisen valmistelu ja 8 kohdassa törkeän ryöstön valmistelu rikoksina, joiden tutkinnassa on mahdollista käyttää televalvontaa.

**3 a §. Matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen.** Pykälään lisättäisiin viittaus kyseisen luvun 3 §:n ehdotettuihin 7 ja 8 kohtiin.

**4 §. Teknisen kuuntelun edellytykset.** Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin uudet 6 ja 7 kohdat. 6 kohdassa mainittaisiin panttivangin ottamisen valmistelu ja 7 kohdassa törkeän ryöstön valmistelu rikoksina, joiden tutkinnassa on mahdollista käyttää teknistä kuuntelua.

## 1.4 Pakkokeinolaki (806/2011)

### 10 luku Salaiset pakkokeinot

**6 §. Televalvonta ja sen edellytykset.** Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin uudet 8 ja 9 kohdat. 8 kohdassa mainittaisiin panttivangin ottamisen valmistelu ja 9 kohdassa törkeän ryöstön valmistelu rikoksina, joiden tutkinnassa on mahdollista käyttää televalvontaa.

Tämän lisäyksen seurauksena tulee myös mahdolliseksi luvun 10 §:ssä tarkoitettu tukiasematietojen hankkiminen, sillä 10 §:n 2 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana oletetun tekopaikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman tietojen hankkimiseen, kun on syytä epäillä luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikosta.

**14 §. Peitelty tiedonhankinta ja sen edellytykset.** Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin uudet 7 ja 8 kohdat. 7 kohdassa mainittaisiin panttivangin ottamisen valmistelu ja 8 kohdassa törkeän ryöstön valmistelu rikoksina, joiden tutkinnassa on mahdollista käyttää peiteltyä tiedonhankintaa.

**16 §. Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset.** Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin uudet 5 ja 6 kohdat. 5 kohdassa mainittaisiin panttivangin ottamisen valmistelu ja 6 kohdassa törkeän ryöstön valmistelu rikoksina, joiden tutkinnassa on mahdollista käyttää teknistä kuuntelua.

## 2 Voimaantulo

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan mahdollisimman pian. Kuitenkin uuden pakkokeinolain muutosten ehdotetaan tulevan voimaan 1.1.2014.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

## 1.

**Laki****rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti  
lisätään rikoslain (39/1889) 21 lukuun uusi 6 a §, 25 lukuun uusi 4 a § ja 31 lukuun uusi 2 a §, seuraavasti:

21 luku

**Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista**

6 a §

*Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu*

Joka tämän luvun 1–3 tai 6 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten

1) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa,

2) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohdaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä tai

3) palkkaa, käskee tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen

on tuomittava *törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta* vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

1 momenttia ei kuitenkaan sovelleta, jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.

25 luku

**Vapauteen kohdistuvista rikoksista**

4 a §

*Panttivangin ottamisen valmistelu*

Joka tämän luvun 4 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten

1) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa,

2) valmistaa tai hankkii rikoksen toteuttamiseen tarvittavan tilan tai

3) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohdaisen suunnitelman rikoksen tekemisestä

on tuomittava *panttivangin ottamisen valmistelusta* vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

1 momenttia ei kuitenkaan sovelleta, jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.

31 luku

**Ryöstöstä ja kiristyksestä**

2 a §

*Törkeän ryöstön valmistelu*

Joka tämän luvun 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten

1) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa

2) hankkii rikoksen tekemisessä tarpeellisen erityisen tiedon tai

3) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskoh-  
taisen suunnitelman rikoksen tekemisestä

on tuomittava *törkeän ryöstön valmistelusta vankeuteen* enintään kolmeksi vuodeksi.

1 momenttia ei kuitenkaan sovelleta, jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muuta kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.

Tämä laki tulee voimaan \_\_\_\_\_ päivänä  
kuuta 20 .

2.

## Laki

### oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1a §:n muuttamisesta

*muutetaan* oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 1 a §, sellaisena kuin se on laissa 243/2006, seuraavasti:

2 luku

#### Asianosaisen avustamisesta

1 a §

Tuomioistuin voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja, silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten:

1) rikoslain 20 luvussa tarkoitetussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana;

2) rikoslain 21 luvun 1–6 ja 6 a §:ssä tarkoitetussa rikosasiassa, jos sitä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna; sekä

3) henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna.

Tämä laki tulee voimaan \_\_\_\_\_ päivänä  
kuuta 20 .

## 3.

**Laki****pakkokeinolain muuttamisesta**

*muutetaan* pakkokeinolain (450/1987) 5 a luvun 3 §:n 1 momentti, 3 a § ja 4 §:n 1 momentti,

sellaisina kuin ne ovat, 3 §:n 1 momentti ja 3 a § laissa 233/2011 sekä 4 §:n 1 momentti laissa 427/2009, seuraavasti:

5 a luku

**Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu**

3 §

*Televalvonnan edellytykset*

Kun on syytä epäillä jotakuta

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta,

2) automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneesta rikoksesta, joka on tehty telepäätelaitetta käyttäen, parituksesta, oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta, laittomasta uhkauksesta tai huumausainerikoksesta,

3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä,

4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta,

5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta,

6) törkeästä laittoman saaliin kätkemisestä,

7) panttivaningin ottamisen valmistelusta tai

8) törkeän ryöstön valmistelusta,

rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa televalvontaa epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämänsä teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen taikka hankkia epäillyn hallussa olevan tai hänen oletettavasti muuten käyttämänsä matkaviestimen sijaintitiedot taikka tilapäisesti sulkea tällainen liittymä tai laite, jos televalvonnalla saatavilla tiedoilla taikka teleliittymän tai telepäätelaitteen sulkemisella voi-

daan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi

3 a §

*Matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen*

Edellä 3 §:n 1 momentin 1–4 tai 6–8 kohdassa tarkoitetun rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa saada tieto niistä matkaviestimistä, joista on rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana kirjautunut tieto rikoksen oletetun tekopaikan tai muun, rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellisen paikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman kautta telejärjestelmään, jos tietojen saamisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

4§

*Teknisen kuuntelun edellytykset*

Kun on syytä epäillä jotakuta

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta,

2) huumausainerikoksesta,

3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä,

4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta,

5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta,

6) panttivaningin ottamisen valmistelusta tai

7) törkeän ryöstön valmistelusta,

rikoksen esitutkintaa toimittava viranomainen saa kohdistaa epäiltyyn teknistä kuunte-



lua, jos kuuntelulla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

\_\_\_\_\_ päivä  
Tämä laki tulee voimaan  
kuuta 20 .

-----

\_\_\_\_\_

## 4.

**Laki****pakkokeinolain muuttamisesta**

*muutetaan* pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 6 §:n 2 momentti, 14 §:n 2 momentti ja 16 §:n 3 momentti, seuraavasti:

10 luku

**Salaiset pakkokeinot**

6 §

*Televalvonta ja sen edellytykset*

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai oletettavasti muuten käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen televalvontaan, kun epäiltyä on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdystä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;
- 3) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta;
- 4) huumausainerikoksesta;
- 5) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta;
- 6) törkeästä tulliselvitysrikoksesta;
- 7) törkeästä laittoman saaliin kätkemisestä;
- 8) panttivangin ottamisen valmistelusta; taikka
- 9) törkeän ryöstön valmistelusta.

14 §

*Peitelty tiedonhankinta ja sen edellytykset*

Poliisi saa käyttää peiteltyä tiedonhankintaa, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta;
- 3) huumausainerikoksesta;
- 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta;
- 5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta;
- 6) suunnitelmalliseen, järjestäytyneeseen, ammattimaiseen, jatkuvaan tai toistuvaan rikolliseen toimintaan liittyvästä varkaudesta tai kätkemisrikoksesta) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 7) panttivangin ottamisen valmistelusta; taikka
- 8) törkeän ryöstön valmistelusta.

16 §

*Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset*

Teknisen kuuntelun edellytyksenä on lisäksi, että kuuntelun kohteena olevaa henkilöä on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) huumausainerikoksesta;
- 3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta;
- 4) törkeästä tulliselvitysrikoksesta;
- 5) panttivangin ottamisen valmistelusta; tai
- 6) törkeän ryöstön valmistelusta.

\_\_\_\_\_

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammi-  
kuuta 2014.

Helsingissä päivänä kuuta 201X

**Pääministeri**

**JYRKI KATAINEN**

Oikeusministeri *Anna-Maja Henriksson*

## Liite

## Valmistelurikosten määrät vuosina 1996–2010

§		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
11:7	Joukkotuhonnan valmistelu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0
11:8	Kemiallisen aseiden kiellon rikkominen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0
12:11	Maanpetoksellinen yhteydenpito	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0
15:5	Yritetty yllytys perättömään lausumaan	21	17	10	16	14	15	9	9	13	20	14	9	23	15	21
17:5	Yleisen järj. aseellisen rikkomisen valm.	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0	0	0	0	0	0
17:13a	Laiton naamioituminen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	16	0	0	0	0
24:7	Salakuuntelun valmistelu	-	-	-	-	-	2	2	-	-	0	0	0	0	0	0
28:12a	Murtovälineen hallussapito	14	12	28	45	63	38	260	881	872	676	591	543	508	568	540
32:8	Salahanke törk. rahanpesun tekemiseksi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0
34:9	Yleisvaarallisen rikoksen valmistelu	4	4	12	12	13	12	12	8	7	8	6	7	6	7	10
34a:2	Terr.tark. tehtävän rikoksen valmistelu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0
34a:4	Terroristiryhmän toiminnan edistäminen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0
34a:5	Terrorismin rahoittaminen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	1	0	0	0
37:4	Rahanväärennyksen valmistelu	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	0	0	1	0	1
37:11	Maksuvälinepetoksen valmistelu	2	3	5	5	4	3	9	11	8	3	3	6	6	15	10
45:24	Salahanke vaarall. sotilasrik. tekemiseksi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0
50:3	Huumausainerikoksen valmistelu	7	10	8	7	9	10	20	26	12	20	11	23	28	22	20
50:4	Huumausainerikoksen edistäminen	1	3	4	8	8	9	16	4	3	7	1	2	4	9	10

## Rikoslain valmistelukriminalisointien rangaistusasteikot

- Joukkotuhonnan valmistelu (RL 11:2): 4 kk – 4 v
- Kemiallisen aseiden kiellon rikkominen (RL 11:8): 4 kk – 6 v
- Maanpetoksellinen yhteydenpito (RL 12:11): sakko – 2 v
- Valtiopetoksen valmistelu (RL 13:3): 4 kk – 4 v
- Yritetty yllytys perättömään lausumaan (RL 15:5): sakko – 1 v
- Yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelu (RL 17:5): sakko – 1 v
- Laiton naamioituminen (RL 17:13 a): sakko – 3 kk
- Salakuuntelun ja salakatselun valmistelu (RL 24:7): sakko – 6 kk
- Murtovälineen hallussapito (RL 28:12 a): sakko
- Salahanke törkeän rahanpesun tekemiseksi (RL 32:8): sakko – 1 v
- Yleisvaarallisen rikoksen valmistelu (RL 34:9): sakko – 2 v
- Terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu (RL 34 a:2): sakko – 3 v
- Terroristiryhmän toiminnan edistäminen (RL 34 a:4): 4 kk – 8 v
- Koulutuksen antaminen terrorismirikoksen tekemistä varten (RL 34 a:4 a): 4 kk – 8 v
- Värväys terrorismirikoksen tekemiseen (RL 34 a:4 b): 4 kk – 8 v
- Terrorismin rahoittaminen (RL 34 a:5): 4 kk – 8 v
- Rahanväärennyksen valmistelu (RL 37:4): sakko – 2 v
- Maksuvälinepetoksen valmistelu (RL 37:11): sakko – 1 v
- Salahanke vaarallisen sotilasrikoksen tekemiseksi (RL 45:24): 14 vrk – 4 v
- Huumausainerikoksen valmistelu (RL 50:3): sakko – 2 v
- Huumausainerikoksen edistäminen (RL 50:4): sakko – 2 v

## 1.

**Lag****om ändring av strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut  
*fogas* till 21 kap. i strafflagen (39/1889) en ny 6 a §, till 25 kap. en ny 4 a § och till  
31 kap. en ny 2 a § som följer:

21 kap.

**Om brott mot liv och hälsa**

6 a §

*Förberedelse till grovt brott mot liv och hälsa*

Den som i syfte att begå ett brott som avses i 1–3 eller 6 § i detta kapitel

- 1) innehar ett skjut- eller eggvapen eller något annat livsfarligt redskap som är jämförbart med dessa eller ett redskap som är särskilt lämpat som hjälpmedel vid brottet,
- 2) med någon annan kommer överens om att begå eller gör upp en detaljerad plan för att begå brottet, eller
- 3) lejer eller befäller någon annan eller på annat sätt anstiftar till brottet eller lovar eller erbjuder sig att begå brottet

ska för förberedelse till grovt brott mot liv och hälsa dömas till fängelse i högst fyra år.

Det som föreskrivs i 1 mom. ska dock inte tillämpas, om faran för att brottet skulle ha fullbordats var obetydlig av andra än tillfälliga orsaker eller om personen frivilligt avstod från förberedelsen till brottet, förhindrade att brottet fortsatte eller på något annat sätt eliminerade betydelsen av sin egen verksamhet vid förberedelsen av brottet.

25 kap.  
**Om brott mot friheten**

4 a §  
*Förberedelse till tagande av gisslan*

Den som i syfte att begå ett brott som avses i 4 § i detta kapitel

- 1) innehar ett skjut- eller eggvapen eller något annat livsfarligt redskap som är jämförbart med dessa eller ett redskap som är särskilt lämpat som hjälpmedel vid brottet,
- 2) ställer i ordning eller skaffar ett utrymme som behövs för att begå brottet, eller
- 3) med någon annan kommer överens om att begå eller gör upp en detaljerad plan för att begå brottet

ska för *förberedelse till tagande av gisslan* dömas till fängelse i högst tre år.

Det som föreskrivs i 1 mom. ska dock inte tillämpas, om faran för att brottet skulle ha fullbordats var obetydlig av andra än tillfälliga orsaker eller om personen frivilligt avstod från förberedelsen till brottet, förhindrade att brottet fortsatte eller på något annat sätt eliminerade betydelsen av sin egen verksamhet vid förberedelsen av brottet.

31 kap.

**Om rån och utpressning**

2 a §  
*Förberedelse till grovt rån*

Den som i syfte att begå ett brott som avses i 2 § i detta kapitel

- 1) innehar ett skjut- eller eggvapen eller något annat livsfarligt redskap som är jämförbart med dessa eller ett hjälpmedel som är särskilt lämpat som hjälpmedel vid brottet,
- 2) skaffar särskilda upplysningar som behövs vid begåendet av brottet, eller
- 3) med någon annan kommer överens om att begå eller gör upp en detaljerad plan för att begå brottet

ska för *förberedelse till grovt rån* dömas till fängelse i högst tre år.

Det som föreskrivs i 1 mom. ska dock inte tillämpas, om faran för att brottet skulle ha fullbordats var obetydlig av andra än tillfälliga orsaker eller om personen frivilligt avstod från förberedelsen till brottet, förhindrade att brottet fortsatte eller på något annat sätt eliminerade betydelsen av sin egen verksamhet vid förberedelsen av brottet.

---

Denna lag träder i kraft den 20 .

---

## 2.

**Lag****om ändring av 2 kap. 1 a § i lagen om rättegång i brottmål**

I enlighet med riksdagens beslut  
*ändras* i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 2 kap. 1 a §, sådan den lyder i lag  
243/2006, som följer:

## 2 kap.

**Om biträdande av part**

## 1 a §

Domstolen kan förordna ett rättegångsbiträde för att bistå målsäganden under förundersökningen och, om målsäganden har anspråk i ett mål som drivs av åklagaren, under rättegången, när målet gäller

- 1) sexualbrott som avses i 20 kap. i strafflagen, om inte ett förordnande av särskilda skäl anses onödigt,
- 2) brott som avses i 21 kap. 1–6 och 6 a § i strafflagen, om ett förordnande ska anses befogat med hänsyn till förhållandet mellan målsäganden och den misstänkte, eller
- 3) brott mot liv, hälsa eller frihet, om ett förordnande ska anses befogat med hänsyn till hur allvarligt brottet är, målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter.

---

Denna lag träder i kraft den 20 .

---

## 3.

**Lag****om ändring av tvångsmedelslagen**

I enlighet med riksdagens beslut  
ändras i tvångsmedelslagen (450/1987) 5 a kap. 3 § 1 mom., 3 a § och 4 § 1 mom.,  
sådana de lyder, 3 § 1 mom. och 3 a § i lag 233/2011 samt 4 § 1 mom. i lag  
427/2009, som följer:

## 5 a kap.

**Teleavlyssning, teleövervakning och teknisk observation**

## 3 §

*Förutsättningar för teleövervakning*

När någon är skäligen misstänkt för

- 1) ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst fyra år,
- 2) ett brott som riktat sig mot ett automatiskt databehandlingssystem och som har begåtts med hjälp av en teleterminalutrustning, koppleri, övergrepp i rättssak, olaga hot eller narkotikabrott,
- 3) ett straffbart försök till ovan nämnda brott,
- 4) förberedelse till brott som begås i terroristiskt syfte,
- 5) grovt tullredovisningsbrott,
- 6) grovt döljande av olagligt byte,
- 7) förberedelse till tagande av gisslan, eller för
- 8) förberedelse till grovt rån,

kan den myndighet som sköter förundersökningen av brottet beviljas tillstånd att utföra teleövervakning av en teleanslutning, teleadress eller teleterminalutrustning som den misstänkte innehar eller annars kan antas använda eller att inhämta uppgifter om en sådan mobilteleapparats läge som den misstänkte innehar eller annars kan antas använda, eller tillfälligt stänga en sådan teleanslutning eller teleterminalutrustning, om de uppgifter som fås genom teleövervakningen eller den tillfälliga stängningen av teleanslutningen eller teleterminalutrustningen kan antas vara av synnerlig vikt för utredning av brottet.

— — — — —

## 3 a §

*Inhämtande av uppgifter om mobilteleapparaters läge*

Den myndighet som sköter förundersökningen av ett brott som avses i 3 § 1 mom. 1–4 eller 6–8 punkten kan beviljas tillstånd att få uppgifter om de mobilteleapparater



som det vid den förmodade brottstidpunkten har registrerats uppgifter om i telesystemet via en basstation som finns i närheten av den förmodade brottsplatsen eller någon annan plats som är av betydelse för utredning av brottet, om erhållandet av uppgifterna kan antas vara av synnerlig vikt för utredning av brottet.

## 4§

*Förutsättningar för teknisk avlyssning*

När någon är skäligen misstänkt för

- 1) ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst fyra år,
- 2) narkotikabrott,
- 3) ett straffbart försök till ovan nämnda brott,
- 4) förberedelse till brott som begås i terroristiskt syfte,
- 5) grovt tullredovisningsbrott,
- 6) förberedelse till tagande av gisslan, eller för
- 7) förberedelse till grovt rån,

får den myndighet som sköter förundersökningen av brottet utföra teknisk avlyssning av den misstänkte, om de uppgifter som fås genom avlyssningen kan antas vara av synnerlig vikt för utredning av brottet.

-----

\_\_\_\_\_

Denna lag träder i kraft den 20 .

\_\_\_\_\_

## 4.

**Lag****om ändring av tvångsmedelslagen**

ändras i tvångsmedelslagen (806/2011) 10 kap. 6 § 2 mom., 14 § 2 mom. och 16 § 3 mom., som följer

## 10 kap.

**Hemliga tvångsmedel**

## 6 §

*Teleövervakning och dess förutsättningar*

---

Förundersökningsmyndigheten kan beviljas tillstånd att utföra teleövervakning av en teleadress eller teleterminalutrustning som en misstänkt innehar eller annars kan antas använda, om personen är skäligen misstänkt för

- 1) ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst fyra år,
- 2) ett brott som begåtts med användning av en teleadress eller teleterminalutrustning och för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst två år,
- 3) utnyttjande av person som är föremål för sexhandel, eller koppleri,
- 4) narkotikabrott,
- 5) förberedelse till brott som begås i terroristiskt syfte,
- 6) grovt tullredovisningsbrott,
- 7) grovt döljande av olagligt byte,
- 8) förberedelse till tagande av gisslan, eller
- 9) förberedelse till grovt rån.

## 14 §

*Förtäckt inhämtande av information och dess förutsättningar*

---

Polisen får använda förtäckt inhämtande av information, om det finns anledning att anta att åtgärden kan bidra till utredningen av

- 1) ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst fyra år,
- 2) utnyttjande av person som är föremål för sexhandel, eller koppleri,
- 3) narkotikabrott,
- 4) förberedelse till brott som begås i terroristiskt syfte,
- 5) grovt tullredovisningsbrott,

- 6) stöld eller häleri som hänför sig till planmässig, organiserad, yrkesmässig, fortsatt eller upprepad brottslig verksamhet,
  - 7) förberedelse till tagande av gisslan, eller
  - 8) förberedelse till grovt rån.
- 

## 16 §

*Teknisk avlyssning och dess förutsättningar*

---

En förutsättning för teknisk avlyssning är dessutom att den som avlyssningen riktas mot är skäligen misstänkt för

- 1) ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst fyra år,
- 2) narkotikabrott,
- 3) förberedelse till brott som begås i terroristiskt syfte,
- 4) grovt tullredovisningsbrott,
- 5) förberedelse till tagande av gisslan, eller
- 6) förberedelse till grovt rån.

---

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2014.

---

Helsingfors den xx 201X

**Statsminister**

**JYRKI KATAINEN**

Justitieminister *Anna-Maja Henriksson*







OIKEUSMINISTERIÖ  
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7091  
ISBN 978-952-259-192-0 (nid.)  
ISBN 978-952-259-193-7 (PDF)

Oikeusministeriö  
PL 25  
00023 VALTIONEUVOSTO  
[www.om.fi](http://www.om.fi)

Justitieministeriet  
PB 25  
00023 STATSRÅDET  
[www.jm.fi](http://www.jm.fi)